

KULTŪROS IR
ISTORIJOS LEIDINYS

2012 METŲ NR. 2 (17)

RADVILIŠKIO KRAŠTAS

SVEIKINAME

BIRUTEI PANUMIENEI – 65.

Gimė Valatkonių k. Gyvena Vilniuje. Baigė Vilniaus valstybinį universitetą, Matematikos ir mechanikos fakultetą. Dirbo mokykloje, po to programuotoja, dabar – Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centre, Atminimo programų skyriuje. Kaupia ir tvarko tremties, partizanų, represuotų garsių asmenų, kariškių, kunigų, mokytojų, perlaidojimų ir kitas nuotraukas (jos fototekeje – per 30000 nuotraukų, Genocido aukų centrai perduotų eksponatų kopijų). Tvarkė ir gaunamus tremties eksponatus. Savo rašiniiais, vertingais pasiūlymais padeda mūsų žurnalui, jam yra atsiuntusi dokumentinės medžiagos apie mūsų krašto tremtinius, politinius kalinius, partizanus, kunigus ir kita.

LAIMAI SAJIENEI – 55.

Gimė Radviliškyje, gyvena Kaune. Profesorė, habilituota socialinių mokslų daktarė, docentė. Dirba Vytauto Didžiojo universitete, Socialinių mokslų fakulteto Edukologijos katedroje. Šio fakulteto tarybos narė, Neformaliojo švietimo programų ekspertinio vertinimo komisijos pirmininkė, ŠMM darbo grupės pedagogų rengimo pertvarkos dokumentams parengti narė, MOSTA aukštojo mokslo programų vertinimo ekspertė, SKVC aukštojo mokslo programų vertinimo ir pasirengimo vykdyti universitetines ir neuniversitetines studijas vertinimo ekspertė, mokslinių straipsnių autorė, lektorė, dažnai kviečiama skaityti paskaitas ir užsienyje, Kauno radviliškėnų bendrijos vadovė.

JUOZAPUI ALGIRDUI NAVICKUI – 75.

Gimė Radviliškyje, gyvena Kaune. Istorikas. 1969–1975 m. studijavo Vilniaus universitete istoriją. Baigęs dirbo Adomo Mickevičiaus vidurinėje mokykloje istorijos ir teisės pagrindų mokytoju. Nuo 1992–ųjų, atkūrus jėzuitų vidurinę mokyklą, vėliau – gimnaziją, dėstė ten iki 2001 m. Gilinasi į Lietuvos istoriją, siekia įamžinti jos iškilų asmenybių gyvenimą bei veiklą. Yra memorialinės lentos (ją pats ir padarė) kraštiečiui, kanauninkui, profesoriui, publicistui, redaktoriui A. Aleknai įrengimo Šniūraičiuose iniciatorius.

GEDIMINUI VARNAI-TIŠKEVIČIUI – 35.

Gimė Radviliškyje. Operos solistas. Baigė Lietuvos muzikos ir teatro akademijos magistrantūrą. Studijavo Berlyno menų universitete, dirbo solistu Hamburgo, Swansey miestų operos teatruose. Dainavo Londono Barbican muzikos centre, kuris pripažintas įdomiausių ir eklektiškiausių muzikinių festivalių bei kitų projektų centru, Niujorko Linkolno meno centre, Niujorko operos, Metropoliteno operos, Niujorko filharmonijos, kitose pasaulio scenose. 2008 m. jam suteiktas Radviliškio garbės piliečio vardas.

Nuoširdžiai sveikiname savo kraštiečius, kuriems antrasis šių metų pusmetis paženklintas asmeniniais jubiliejais. Domimės, džiaugiamės Jūsų prasmingais darbais, aktyvumu, pelnytais įvertinimais. Linkime, kad ir toliau Jūs lydėtumėte sėkmę, entuziazmas, sveikata ir gaivinantys gimtosios žemės prisiminimai.

Santykis su tėviške nepavaldus laikmečiui

Nors dabar gyvenu toli nuo savo tėviškės, labai dažnai man prieš akis – storai klevų lapais apkrėtęs Varnionių kaimo kelias. Ypač po netikėtos šalnos. Brendu, čežinu kojomis, o kvepia iki apsvaigimo. Geriu šitą kvapą ir daugiau niekur kitur tokio jau negaliu surasti. Ta pati lapų gausybė ir Varnionių kapinaitėse. Tik iš tolo jos mažytės, o vaikstant ir plačią lomą, įdubą prieini. Vėliau sužinojau, kad tai net Pirmojo pasaulinio karo apkasų liekanos. Kiek aiškėliau po daug metų: ten ilsisi motinų vos gimę ir mirę mažutėliai. O kai pagalvoji, kad tuose kapeliuose guli ir kovose už Lietuvos Nepriklausomybę žuvę du Suvalkijos krašto sūnūs, net neapraudoti artimųjų, skausteli dar čiažiau. Jų kuklūs paminklėliai – be vardų ir pavardžių. Tik vyresni kaimo žmonės jas žinojo: Balsys ir Kazlauskas. Iš jokių istorijos vadovėlių tų kovų dramatiškumo neatkursi. Vis pagalvoju, jog tada, kai mokiausi mokykloje, istorijos pamokose buvome užsiėmę ne tuo, kuo reikėjo. Lietuvos istorijai mano laikmečio mokykloje teko tik apgailėtina plona knygelė...

Užtat su koku džiaugsmu šiandien pildau šias spragas vartydama „Radvilškie kraštą“... Džiaugiuosi kiekvienu šio krašto įvykiu, švente, iškiliais žmonėmis, jų darbais ir laimėjimais. Mano tėvų, prosenelių žemės istorijos man – tarsi didžiausia skaitymo dovana. Tokiomis minutėmis, nors ir esu toli, mintyse nesijaučiu nutolusi nė per žingsnį. Kai jau ketvirtį amžiaus esu žurnalistikos „arimuose“, galiu pastebėti, kad Radvilškie kraštas turtingas išmintingais leidėjais, juos padrašinančiais vietos valdžios žmonėmis, geranoriškais rėmėjais, nes gali turėti prabangą – tokį svarbų leidinį kraštiečiams, istorijai ir krašto kultūrai.

...Iš savo tėvelio dainų tarsi tebegirdžiu apie aukštai pakilusią eskadrilę, kai pro kaukę sužiba melsvos akys, šnabždančios sudiev žemei ir gimtims laukams. Iš tų pačių dainų tarsi mozaiką dėlioju dramatiškos pokario laikų Lietuvos jaunų vyrų – partizanų – svajones ir tikėjimus. Anų dienų Tėvynė kiekvieną mokė ją mylėti nuo mažens, visai šalia buvo heroiški, įkvepiantys kovų pavyzdžiai. Apie juos savo mokiniams pasakojo, kartojo mokytojai. Antraip juk tie patys mokytojai suvažiavime Kauno halėje 1940 metais vietoje „Tarybinę Lietuvą liaudis sukūrė“ nebūtų vieningai užtraukę „Lietuva, Tėvyne mūsų“. Iš tų tarpukariu subrandintų idealistų vėliau nė vienas neišvengė tremties. O juk tų mokytojų mokiniams dažnai užteko vos pradinio išsilavinimo, bet su dideliu Tėvynės meilės užtaisu jie buvo tikri galiūnai. Iš jų budo Sąjūdis...

Man iš atminties nedyla, kaip mano tėvelis nuolat apmaudžiai užsimindavo apie neapsakomą norą mokytis ir nepriteklių, bekompromisį pasirinkimą – vyriausiam sūnui likti tėvų ūkyje. Nuolat mačiau jo godulį domėtis, skaityti, sekti naujienas. Nebuvo sovietmečio vakarų, kai namuose nedžeržgė „Amerikos balsas iš Vašingtono“, Vatikano radijas, nes šitaip transliacijas trukdė sovietinės tarnybos. Bet žinia apie pasaulio nepasitenkinimą Pabaltijo okupacija sklido, rankų nenuleido atkakliai į šį tikslą ėjusieji, gerokai aplenkdamą laiką visų priekyje Lietuvoje buvo Bažnyčia. Tėvelis suspėdavo nuvykti pasimelsti ir į Šiaulėnus, ir į Polekėlę, ir į Radvilškie, ir į Šeduvą. Gerai pamenu jo norą po daugelio okupacijos metų kelti trispalvę. Kaip jis laukė Nepriklausomybės ir ją tikėjo! Tik iki tos datos tėveliui pritrūko vos šešių dienų... Todėl, kai kalbama apie Lietuvą, gimtinę, istoriją, nueitą laisvės kelią, širdyje girdžiu ir savo tėvelio pamokas. Jos, sunkiai suprastos vaikystėje, dabar tampa pačiomis svarbiausiomis, nes santykis su tėviške, Tėvyne nepavaldus jokiai laikmečiui.

**Laima Verbliugevičiūtė-Sendrauskienė,
kraštietė, žurnalistė**

Medžio kompozicija Šiaulėnuose (autorius E. Arbušauskas).
A. Petrylienės nuotrauka

turinys

-
- 5 KAS IR KUR BUVO LAUDA?
EGIDIJUS PRASCEVIČIUS
-
- 9 „...PRAŠOM LEISTI SURENGTI...“ 2
ŽENONAS VASILIAUSKAS
-
- 14 KAI ŠALIA RADVILIŠKIO NET TAIKOS METU
KRITO BOMBOS...
ALVYDAS TAMOŠIŪNAS
-
- 20 ĮAMŽINTA LAKŪNO SVAJONĖ
ALVYDAS TAMOŠIŪNAS
-
- 23 MOKSLININKO, VALSTYBININKO, TEISĖJO KELIAI
EGIDIJUS JARAŠIŪNAS
-
- 31 „ČIA MANO IR POMĖGIS, IR POILSIS, IR DARBAS“
VIDA PUŽAITIENĖ
-
- 34 ŽODŽIAI MANYJE, O AŠ – ŽODŽIUOSE
ALEKSANDRAS ŠIDLAIŠKAS
-
- 38 UNIKALIŲ GOBELENŲ AUTORĖ
ELVYRA KOVAITĖ
-
- 45 „IŠ TĖVŲ IŠMOKAU DARBŠTUMO IR ATSAKOMYBĖS...“
VERONIKA VALAVIČIŪTĖ
-
- 54 PO ROKONIŲ DANGUM
GENOVAITĖ JUKNEVIČIENĖ
-
- 60 ŽIBARTŲ KAIMAS 2
EMILJA BRAJINKSIENĖ
-
- 64 RADVILIŠKIEČIŲ BYLOJIMAI APIE PRAEITĮ
EGIDIJUS PRASCEVIČIUS
-
- 66 KUR VALYNĖS UPELIS...
VYTAUTAS BARAUSKAS
-
- 69 RADVILIŠKIO RAJONO KULTŪROS KRONIKA
-
- 73 RADVILIŠKIO KRAŠTO KALENDORIUS
-
- 79 RADVILIŠKIO ESPERANTININKAI
-

STEIGĖJAS Radviliškio viešoji biblioteka ir Vilniaus radviliškėnų bendrija / **REDAKCINĖ KOLEGIJA** Romualdas Budrys, Elena Romana Cemnolonskienė, Jonas Linkevičius, Aleksandras Šidlauskas / **REDAKCIJA** Gražina Dunauskienė, Aldona Januševičienė, Kristina Kacevičienė, Rasa Plukienė, Egidijus Prascevičius / **MENINIS REDAKTORIUS** Arvydas Každailis / **MAKETAVO** Tomas Januševičius / **LEIDŽIA** Radviliškio rajono savivaldybės viešoji biblioteka, S.Dariaus ir S.Girėno g. 9, LT-82137 Radviliškis, tel./faksas (8-422) 5 31 68, el. paštas: direktore@radviliskiobiblioteka.lt, www.radviliskiobiblioteka.lt / **SPAUSDINA** UAB „Standartų spaustuvė“, Dariaus ir Girėno g. 39, LT-02189 Vilnius, tel. 2167527, faksas 2167547, el. paštas: info@standart.lt / **TIRAŽAS** 300 egz.

ISSN 1822-0517

Viršeliuose – Genovaitės Žilinskaitės darbai: „Žemės alsavimas“; be pavadinimo.

Kas ir kur buvo Lauda?

PRIEŠ 640 METŲ LIVONIJOS KRONIKOJE BUVO PAMINĖTA ISTORINĖ VIETOVĖ LAUDEN. ŠIS STRAIPSNIS, NUKELIANTIS Į ANUOS TOLIMUS LAIKUS, PAGRINDŽIA IŠVADĄ: DIDŽIOJI TOS TERITORIJOS DALIS TEKO DABARTINIAM RADVILIŠKIO RAJONUI.

Egidijus PRASCEVIČIUS, Daugyvenės kultūros istorijos muziejaus-draustinio direktorius

1372 metais Livonijos kariuomenė surengė vieną iš didesnių žygių į Lietuvą. Jį aprašė Livonijos kronikininkas H. Vartbergė. Kariuomenei vadovavo Livonijos krašto maršalas iš Štenbergo. Priešo žygis truko devynias paras ir buvo nukreiptas į Upytės žemę bei Nevėžio pakrantėmis žemyn, siekiant nualinti kraštą, apiplėšti ir sunaikinti gyvenvietes. Šio aprašymo ištrauka: „...ketvirtas suvalkas buvo Žemaitijoje Eginthen, čia buvo nuniokoti laukai: Lauden, Cnien, Burve, Linkove, Sasen...“ Kur buvo 1372 metų Livonijos kariuomenės žygio aprašyme paminėta Lauden?

Aprašyme ši vietovė vadinama lauku, vadinasi, kalbama apie platesnę teritoriją. Lauden laukas minimas šalia kitų tais metais plėštų ir naikintų laukų: Burve, Linkove, Cnien ir Sasen. Išaiškinta, kad vietovė Sasen – tai Sosiai. Sosių laukas buvo Liaudės upės žemupyje (Kėdainių rajonas). Taip pat nustatyta, kad vietovė Linkove susijusi su Linkavos upe. Todėl ir vietovės Lauden tenka ieškoti netoli Sosių, Liaudės upės baseine.

Upė Liaudė – 39 kilometrų ilgio Nevėžio dešinysis intakas. Išteka Vakarų kaimo žemėse (Baisogalos apylinkė), į Nevėžį įteka ties Bakainiais (Surviliškio apylinkė). Visi autoriai, nagrinėję Livonijos kariuomenės žygius į Lietuvą bei bandę lokalizuoti aprašymuose minimas vietas, „Lauden“ vertė į „Liaudą“. 1923 metų Lietuvos gyventojų surašymo duomenimis, Lietuvoje buvo aštuonios gyvenamosios vietovės, kurių pavadinimas susijęs su Liaud-: Liaudginų kaimas Tauragės apskrities Batakių valsčiuje, Liaudiniškės kaimas ir viensėdis Raseinių apskrities Kelmės valsčiuje, Liaudinskų kaimas Šakių apskrities Jankų valsčiuje, Liaudiškių kaimas Mažeikių apskrities Ylakių valsčiuje, Liaudiškių viensėdis Kėdainių apskrities Šėtos valsčiuje, Liaudiškių kaimas Šiaulių apskrities Radviliškio valsčiuje, Liaudiškių dvaras ir kaimas Panevėžio apskrities Šeduvos valsčiuje ir

Liaudos kaimas Raseinių apskrities Kražių valsčiuje. Nei istorinėje Upytės žemėje, nei Nevėžio ar Liaudės upių pakrantėse gyvenamosios vietovės Liauda 1923 metais nebebuvo. Taigi lokalizuoti 1372-aisiais minima Lauden nėra taip paprasta.

Istorikas H. Lowmianskis manė, kad Lauden buvo Nevėžio dešiniajame krante, prie santakos su Liaude, ir siejo su Bakainiu piliakalniu. Tačiau šis spėjimas lieka be pagrindo, nes jau tvirtai įrodyta, kad Bakainių piliakalnis yra Sosių lauke, kuris 1372 metais taip pat minimas. Istorikas Z. Raulinaitis Lauden lokalizavo Užupės kaime, Surviliškio apylinkėje, Kėdainių rajone. Ir šią versiją tenka atmesti, nes Užupio kaimas įkurtas to paties Sosių lauko žemėse. A. Salys bandė Lauden lokalizuoti netoli Pociūnėlių.

Nustatant 1372 metais minimą vietovę Lauden tenka remtis įvairiais senaisiais dokumentais. XVI amžiuje Liauda dažnai minima Žemaitijoje sudarytuose dokumentuose – teismų aktuose, pirkimo-pardavimo sutartyse. Daug duomenų apie Liaudą XVI amžiaus antroje pusėje yra I. Sprogio sudarytame ir 1888 metais Vilniuje išspausdintame Žemaitijos geografiniame žodyne, kituose dokumentuose. 1567-ųjų spalio 5-ąją Lietuvos kariuomenei renkantis prie Molodečno Kauno pakamorė Vaitiekus Develtovskis iš Liaudos, iš Stanevičių dvaro, esančio Žemaitijoje, pristatė vieną žirgą. 1567 metų lapkričio 12 dieną Darsūniškio bajoras Ivanas Michailovičius iš žmonai priklausiusio Liaudos dvaro, buvusio Veliuonos valsčiuje, Žemaitijoje, į Molodečną Lietuvos kariuomenei pristatė vieną žirgą. 1586 metais Baltramiejus Daukševičius testamentu užrašė savo žmonai Uršulei Daugirdaitei dvarelių Liaudoje, prie Vadakties upelio. 1600 metais Stanislovas Daukša užrašė žmonai Daratai Grinevičiūtei savo dalį Liaudos Vadaktų dvarelyje, kuris buvo Veliuonos valsčiuje, Žemaitijoje. 1554 ►

metų Upytės valsčiaus inventoriuje Liauda paminėta Dargužių ir Liaudiškių kaimų (abu Šeduvos apylinkėje) aprašymuose. Dargužių kaimo aprašyme nurodyta, kad to kaimo žemių valakai prasideda nuo Liaudos bajorų žemių ribos. Liaudiškių aprašyme kaimo žemių ribos aprašytos taip: „To kaimo valakų ribos: du laukai prasideda galais nuo Liaudos bajorų sienos...“

Iš anksčiau išdėstytų Liaudos paminėjimo faktų matome: XVI amžiuje Liauda buvo plati apylinkė ir priklausė Žemaitijos Veliuonos valsčiui. Liauda ribojosi su Upytės valsčiaus žemėmis. Daugiausia vertingos informacijos nagrinėjami temai nušviesti randame I. Sprogio sudarytame XVI amžiaus Žemaitijos geografiniame žodyne, į kurį vietovardžiai buvo surinkti iš senųjų dokumentų. Žodyne randame: upė Liaudė teka per Liaudų dvarą (1578 m.), per Liaudos dvarą ir lauką (1581 m.), per Pašakių kaimą Liaudų dvare (1578–1579 m.), per Žongolaičius Liaudų dvare (1582 m.), per Skutų kaimą Liaudų dvare (1585 m.), per Pagirdelių lauką Liaudos dvare (1596 m.), šalia Balčiūnų žemės Tarpuviuose Liaudos dvare (1597 m.). Šie Liaudos dvaro paminėjimai leidžia daryti išvadą, kad Liaudos (Liaudų) dvaro žemės buvo išsidėsčiusios prie Liaudės upės, jos aukštupyje.

Baimainių piliakalnis. 2000 m.

Yra išlikęs 1595 metų sausio 13 dienos Liaudų dvarelis šeiminys ir valdinių sąrašas, sudarytas Veliuonos valsčiaus vaznio Sebastijono Volotkevičiaus. Ten rašoma, kad dokumentas sudarytas „...Sirutienės dvare, jos rūmuose, esančiame Žemaitijos žemėje Veliuonos valsčiuje, vadinamame Liaudais, kur ponias Sirutienė prieš mane, vaznį, ir du šlėktas šalininkus tą savo Liaudų dvarą su viskuo, nuo mažo iki didelio, su visais dvaro statiniais ir su visa teritorija, ariama ir neariama, miškais ir lankomis, su dvaro šeimyna ir su valdiniais žmonėmis ir duoklininkais ir su visokiomis jų prievolėmis, tam dvarui priskirtomis ir priklausančiomis (...) atidavė sūnui savo ponui Adomui Jonovičiui Venclavovičiui Siručiai, Žemaitijos žemės valstybiniam žemiečiui.“ Do-

kumente dvaro pastatai neaprašyti, todėl sunku spręsti apie tuometinį Liaudų dvaro dydį. Tačiau iš dvaro tarnų bei dvaro valstiečių sąrašo matyti, jog dvarelis nebuvo didelis. Tarnų surašytos 8 šeimos, iš viso 29 žmonės, o dvaro valstiečių – 23 šeimos. Aišku, kad šalia dvarelis tuo metu būta ir nemažo kaimo tokiu pat pavadinimu. Sudėtinga nustatyti tikslesnę Liaudų dvarelis sodybos vietą, nes aptariamame dokumente dvaro žemių aprašymo nėra. Tad kur stovėjo Liaudų dvaras?

Žinant, kad 1595 metais Liaudų dvarą valdė Siručiai, Liaudės upės aukštupyje tenka ieškoti vietovardžių, susijusių su šia pavarde, nes per ilgesnį laiką dvaro pavadinimas galėjo būti pakeistas. Siručiai – sena bajorų giminė, Simanas Sirutis rėmė Dotnuvos medinio bernardinų vienuolyno ir bažnyčios statybą 1727 metais. Vienas iš bajorų Siručių 1761 metais buvo Vitebsko kaštelionas ir Kauno teismo seniūnas. Radviliškio rajono Skėmių apylinkėje, netoli Pociūnėlių, yra Sirutiškių dvaras. Sodyba išsidėsčiusi Nekelpos upės dešiniajame krante, apie du kilometrus į šiaurę nuo Liaudės ir Nekelpos santakos. Išlikę keli dvaro sodybos pastatai, parko ir sodo medžiai bei du dideli tvenkiniai. Šalia dvaro yra Sirutiškių kaimas. 1923 metais Sirutiškių dvare buvo 80 gyventojų, o kaime – 31 ūkis su 185 gyventojais. Kadangi Liaudės upės aukštupyje kito didesnio dvaro nebuvo, pakankamai aišku, kad tai – tas pats 1595 metais minimas Liaudų dvaras. XVI amžiaus pabaigoje Liaudų dvaras stovėjo prie Nekelpos upės, o vėliau, jį bevaldant Siručiams, pradėtas vadinti Sirutiškiu. Lietuvoje panašių pavyzdžių galima aptikti ir daugiau, kuomet dvarų pavadinimai pakeičiami pagal tų dvarų savininkų pavardę.

Kad XVI amžiaus antrojoje pusėje Liauda buvo svarbus centras, liudija kelių aprašymai, surinkti I. Sprogio knygoje: „Didelis kelias, vieškelis eina iš Liaudos iki Krekenavos miestelio“ (1589 m.); „Kelias eina iš Kraukių miestelio iki Liaudos“ (1586 m.). Norint šiek tiek tiksliau nustatyti, kokią teritoriją užėmė ir kur buvo išsidėsčiusios Liaudų dvaro žemės XVI amžiuje, vėl tenka remtis I. Sprogio sudarytu žodynu ir panagrinėti ten minimus vandenvardžius. Tame žodyne randama, kad Liaudų dvaras yra ant upelio Nekelpos (1575, 1594 m.); ant upių Liaudės ir Garduvos (1578, 1592 m.); ant upės Kiemsruto (1578 m.); ant Upės upelio; ant Vadakties upės (1586 m.); ant Žagaros (1594 m.); ant upelių Vardukšnė ir Kiršinas (1590 m.); per jį teka upelis Lokavša (1589 m.); jame upė Velpesa (1593 m.); upelis Ginupis Liaudos dvare (1595). Beveik visus šiuos upelius nesunkiai surandame Liaudės upės aukštupyje: Pociūnėlių–Palonų–Vadaktų–Mitriūnų apylinkėse. Nekelpa – kairysis Liaudės intakas. Išteka Skynimų miške, netoli nuo Pabiržių palivarko, įteka į Liaudę šalia Panekelpių okalicos. Garduva – dešinysis Liaudės intakas. Išteka Gudžiūnų miške, įteka į Liaudės upę ties Pociūnė- ►

liais. Kiemsrutas – kairysis Liaudės intakas. Išteka Vilkų miške, Juodbaloje, į Liaudę įteka netoli Kušleikių dvarelio, ties Paliaude. Vilbizė (Velpesa?) – maža upelė, Liaudės kairysis intakas. Į Liaudę įsilieja šalia Pociūnėlių, o išteka Panekėlių miške. Ginupis – vos kelių kilometrų ilgio upelis. Išteka iš Balsių miško, į Liaudę įteka žemiau Pociūnėlių. Lokavša – dešinysis Nevėžio intakas. Išteka netoli Kušleikių iš Šilu vadinamos pelkės, į Nevėžį įteka ties Krekenava. Vadaktis – dešinysis Nevėžio intakas. Išteka netoli Ožaičių, į Nevėžį įteka ties Ustronės palivarku. Gastupis – kairysis Vadakties intakas. Šlapūnė. Tokio upelio nepavyko surasti, bet Skėmių apylinkėje, į vakarus nuo Pašakių, yra Pašlapėlės miškas ir Pašlapėlės kaimas. Mažutvankis. Ir tokiu vardu upelio nepavyko surasti, tačiau 1595 metais minimas laukas Pamažutvankis Liaudų dvare. Tai įrodo upelį tokiu vardu tikrai buvus. Klampvankis. 1586 metais minima, kad Liaudės lauke, Olmintovičiuose (dabar Valmančiai) yra dirva, vadinama Grauže, šalia Klampvankio upelio. Gali būti, kad tai tas pats upelis, kurio santakoje su Liaude dunkso piliakalnis.

Išnagrinėję I. Sprogio sudarytą XVI amžiaus Žemaitijos žemės vietovardžių žodyną, aptinkame daug Liaudoje minimų gyvenamųjų vietovardžių. XVI amžiaus pabaigoje Liaudoje buvo dvarai: Liaudų, Palokavšos, Vadaktų, Pašakių; kaimai: Pašakių, Skutų, Pagirdelių; laukai-okalicos: Pašakių, Liaudos, Bertašiūnų, Veliūnų, Žangalaičių, Vardukšnių, Mažrimovičių, Gasčiūnų, Goštautovičių, Pakutenių, Palonų, Pamažutvankių, Olmontovičių, Vaitkevičių, Kušleikovičių ir kiti. Iš to seka, kad XVI amžiaus antroje pusėje Liauda buvo plati apylinkė, apimanti žemes Liaudės, Lokavšos, Vadakties aukštupiuose. Šiaurės ir šiaurės rytuose Liaudos žemės ribojosi su Upytės valsčiumi. Pietuose Liaudos ribaėjo Gasčiūnų pietiniu pakraščiu, rytuose ribojosi su Upytės valsčiaus Krekenavos apylinkėmis, o vakaruose apėmė Baisogalos apylinkę.

Taigi iš to, kas jau išdėstyta, dar nerandame tikslaus atsakymo, kur buvo Liaudos lauko centras 1372 metais. Atkreiptinas dėmesys į daug kartų XVI amžiuje minimą Liaudos lauką. Aiškėja, kad to amžiaus antroje pusėje jau nusistovėjusios kelios Liaudos sąvokos. Pirmoji – Liauda vadinama plati apylinkė, kurioje vyrąja bajorkaimiai-okalicos. Kartais ta apylinkė net vadinama Liaudos apskritimi. Antroji – Liaudų dvaras, kuris vienur vadinamas Liaudais, kitur – Liauda. Trečioji – Liaudos laukas-okalica. Tad kyla klausimas, kuri vietovė XVI amžiaus antroje pusėje dar tebebuvo vadinama Liaudos lauku? I. Sprogio žodyne yra tokie Liaudos lauko paminėjimai: Liaudos laukas šalia Dėvynduonių kaimo ant Liaudės upės; Garduva teka per arimus Sodybvietės ir Karklelių Olmontovičiuose Liau-

dos lauke; Liaudė teka per Baimainius Liaudų lauke; Liaudė teka pro kalną Piliakalnį Pagraužėje. Lokalizuojant, kur 1372 metais buvo Liaudos lauko centras, svarbiausias objektas yra Baimainių piliakalnis. Jis yra apie 1,5 kilometro į rytus nuo Pociūnėlių, įrengtas Liaudės dešiniajame krante, santakoje su nedideliu upeliu. Piliakalnis krantinio tipo, nuo sausumos atskirtas 1,7 metro aukščio pylimu. Aikštelė nedidelė, rytiniame gale atskirta apsauginiu grioviu. Jos ilgis – 42 metrai, plotis prie pylimo – 42 metrai, o rytiniame gale – 30 metrų. Nuo Liaudės pusės šlaitas status. I. Sprogio sudarytame žodyne yra toks 1582 metų piliakalnio paminėjimas: Liaudė teka pro kalną Piliakalnį Pagraužėje. Kad tai tas pats Baimainių piliakalnis, nekyla abejonių, nes kitur Grauže vadinama dirva Olmontovičiuose (dabar Valmančiai), Liaudos lauke, šalia Klampvankio upelio. Apskritai XVI amžiaus antroje pusėje tiek Baimainiai, tiek Olmontovičiai (Valmančiai) apibūdinami kaip esantys Liaudos lauke. Nemaža apylinkė Liaudės dešiniajame krante ir gal kiek mažesnė kairiajame, nuo Garduvos ir Liaudės santakos iki Liaudės ir Kiemsruto santakos dar tebebuvo vadinama Liaudos lauku. Kaip tik toje teritorijoje ir yra Baimainių piliakalnis. Todėl nekyla jokių abejonių, kad šis piliakalnis ir buvo Liaudos lauko 1372 metais gynybinis centras.

Upė Liaudė ties Baimainių piliakalniu. 2000 m. pavasaris

1693 metais piliakalnyje jau buvo įrengtos kapinės. Po I pasaulinio karo ant jo dar stovėjo mediniai kryžiai. Vietiniai gyventojai pasakodavo, kad šalia piliakalnio vykdavusios Liaudos bajorų dvikovos. Dar visai neseniai tarp vietos gyventojų gyvavo tradicija per šventes su svečiais nueiti prie piliakalnio. Visi faktai rodo, kad vietinių gyventojų atmintyje ir tradicijose piliakalnis buvo labai svarbus tos apylinkės objektas, Liaudos bajorams kėlęs pasididžiavimą ir prisiminimus apie garbingą Lietuvos praeitį. Liaudos piliakalnis datuojamas XI amžiumi–XV amžiaus pradžia. Netoli nuo piliakalnio, į rytus, Vilkų bajorkaimio-okalicos lauke, dešiniajame Liaudės upės krante, stovi akmeninis kryžius, kurį ►

žmonės lankydavo, o tą vietą laikė stebuklinga. Toliau į rytus, kairiajame Liaudės krante, kalvoje prie Kemsruto ir Salvelės santakos, 1989 metais surasti senkapiai. 1994 metais jie tyrinėti, ištirti 3 griautiniai kapai. Rasta archeologinių radinių: pentinių siauraašmenių kirvių, geležinė sagtis, geležinis kovos kirvis, žalvario plokštelėmis puošta perpetė. Senkapis datuojamas V–VI amžiais. Vietos gyventojai pasakodavo, kad netoli Pociūnėlių, Vilkų okalicoje esančiame Dragilio kalne, buvęs miestas, ten rasdavę pastatų pamatų ir daug raudonų plytų. Užpurvių kaime yra vietovė, vadinama Kaputyne. Pasak gyventojų, čia pasirodydavo vaiduokliai. Užpurvių kaime, netoli Vilpesio ir Blusinės santakos, yra buvęs pilkapynas, vadinamas Švedų kapais.

Nustatant Liaudos lauko dydį 1372 metais, tenka vadovautis kitų gretimų laukų dydžiais. 1372 metų Livonijos kariuomenės žygio aprašyme minimas Miegėnų laukas. Miegėnai yra apie 10 kilometrų į pietus nuo Pociūnėlių ir nuo Baimainių piliakalnio. Kaimas išsidėstęs prie dešiniojo Liaudės intako Nikio. Liaudos lauko bajorkaimis Gasčiūnai niekada nepriklausė Miegėnų laukui. Greta Gasčiūnų esantis Devynduonių kaimas niekada nepriklausė Liaudai. Juos skiria gana aiški riba – upelis Druskalnis, Liaudės dešinysis intakas. Pietuose Liauda ribojosi su Miegėnų lauku, šiaurėje – su Vadaktų lauku, kuris taip pat minimas 1372 metais, vakaruose – su dviem laukais: Baisogalos ir prie Dotnūvėlės buvusiais Dotiškiais. Rytinė lauko riba apėmė Lokavšos upės aukštupį. Liaudos lauko plotis pietų–šiaurės kryptimi galėjo būti apie 8 kilometrus, ilgis rytų–vakarų kryptimi – apie 10 kilometrų. Liaudos laukas užėmė apie 8–9 tūkstančius hektarų. Aišku, šie skaičiai tik labai apytiksliai, tačiau vargu ar plotas galėjo būti daug didesnis. Liaudės upės žemupyje panašaus dydžio buvo Sosių laukas. Atrodo, kad visi prie Liaudės upės buvę laukai – Liauda aukštupyje, Miegėnai vidurupyje ir Sosiai žemupyje – buvo panašaus dydžio.

Liauda visada pasižymėjo savo bajorais. Čia, Pociūnėlių, Palonų, Vadaktų, Mitriūnų apylinkėse, ištiesai įsikūrę bajorkaimiai-okalicos. H. Lowmianskis manė, kad bajorai Liaudoje buvo apgyvendinti dar XIV amžiuje, kai vyko nuožmūs, alinantys karai su kryžiuočiais ir Livonijos ordinu. Jis iškėlė hipotezę – Liauda buvo priskirta Veliuonos valsčiui dėl to, kad Liaudos bajorams buvo priskirta pilių prie Nemuno gynyba.

Kryžiuočiams prie Nemuno sunaikinus gyvenvietes, Liaudos bajorai sudarydavo pilių įgulas ir eidavo sargybą. Pavyzdžiui, 1363 metais kryžiuočiai po 10 dienų apgulimo paėmė Veliuonos pilį, o pilies gynėjus kartu su įgulos vadu Goštautu (Gastot) išžudė. XVI amžiaus dokumentuose yra minimas Liaudoje Goštautovičių, Goštautų dvaras. Goštautai ant Velpesos upelio (1593 m.),

Pagarduvių dvaro nuomininkas, veterinarijos felčeris Mykolas Paškovičius su svečiais ant Baimainių piliakalnio pylimo apie 1935 m.

Goštautovičiai ant Liaudos ir Kiemsruto upių (1599 m.). Dabar į šiaurę nuo Pociūnėlių yra Goštautynės miškas. 1372 metais, kai Livonijos kariuomenė nuniokojo Liaudą, joje galėjo būti ir 1363 metais kryžiuočių nužudyto Veliuonos pilies įgulos vado Goštauto valda.

XVI amžiuje Veliuonos valsčius kartu su Liauda pagal užimamą plotą buvo vienas iš didžiausių Žemaitijos valsčių. Manychiau, kad dauguma bajorų Liaudoje galėjo būti įkurdinti po Žalgirio mūšio, 1422 metais pasirašius Melno taikos sutartį. Janina Šidlauskaitė, 1995 metais gyvenusi Vadaktų kaime, pasakojo, kad jų šeimos Bernatonių dvare prieš II pasaulinį karą dvaro archyve buvo dokumentas, įrodantis, jog bajorai Šidlauskai apsigyveno XV amžiaus pirmojoje pusėje, tačiau tai – jau kita tema.

APIBENDRINIMAI. Liauda – jau seniai apgyvendinta vietovė. Tai rodo archeologiniai paminklai. XIV amžiaus antrojoje pusėje prie Liaudės upės buvo išsidėstę trys laukai: Sosiai, Miegėnai ir Liauda. Liauda užėmė Liaudės upės aukštupį. Liaudos laukas apėmė 8–9 tūkstančių hektarų plotą. Į rytus nuo Pociūnėlių esantis Baimainių piliakalnis galėtų būti vadinamas Liaudos piliakalniu todėl, kad čia buvęs Liaudos centras – pilis. XVI amžiaus antrojoje pusėje ir vėliau (iki 1776 m.) Liauda priklausė Žemaitijos Veliuonos valsčiui ir apėmė didelę teritoriją Liaudės, Lokavšos, Vadakties, Palono aukštupiuose, kurioje beveik ištiesai gyveno bajorai. Tai – dabartinės Pociūnėlių, Vadaktų, Palonų, Mitriūnų, Baisogalos apylinkės. Didžioji istorinės Liaudos dalis tenka Radviliškio, kiek mažesnė – Panevėžio ir nedidelė dalis – Kėdainių rajonams. ■

Autoriaus archyvo nuotraukos

„...prašom leisti surengti...“ 2

VISUOMENINIO GYVENIMO 1922 METAIS ŠEDUVOJE KRONIKA

VISUOMENINIO BEI KULTŪRINIO GYVENIMO KRONIKOS ŽANRAS YRA LABAI PLATUS. REIKALINGOS MEDŽIAGOS JAM ISTORIKAS GALI RASTI VISUOMENĖS VEIKĖJŲ ATSIMINIMUOSE, JEI JIE YRA PARAŠYTI, SPAUDOJE IR ARCHYVUOSE, JEI JIE YRA IŠLIKĘ. PIRMAJAME ŠIA TEMA „RADVILIŠKIO KRAŠTO“ RAŠINYJE (2011 M. NR. 2 (15)) SUPAŽINDINOME SU VISUOMENINIU GYVENIMU 1923 M. RADVILIŠKYJE IR JO APYLINKĖSE. ŠI KARTĄ PASIRINKOME ŠEDUVOS MIESTĄ BEI JO APYLINKES.

Zenonas VASILIAUSKAS, istorikas

Žinia, nei Radviliškis, nei Šeduva, būdami tik valsčių centrais tarpukario Lietuvoje, savo spaudos neturėjo. Centriniam valstybės archyve neblogai išlikęs Panevėžio miesto ir apskrities viršininko fondas, kuriame yra bylų, mažai kieno vartytų. Tarp jų – bylojančios apie rengiamus vakarus, vaidinimus bei šiaip pasilinksminimus. Ši publikacija parašyta remiantis archyve esančia 1922 m. byla, kurioje yra surinkti pareiškimai su prašymais „leisti surengti vakarą“ (f. 404, ap. 2, b. 4). Byloje yra 690 lapų, joje radome 48 pareiškimus su Šeduvos ir jos apylinkių gyventojų atitinkamais prašymais.

Visi pareiškimai tuo metu buvo rašomi apskrities viršininko vardu. Savo ruožtu apskrities viršininkas atsiklausdavo nuomonės apskrities karo komendantto, kuris dažniausiai ant prisiūsto jam prašytojo rašto užrašydavo: „Iš mano pusės kliūčių nėra.“

Pirmas pareiškimas, kurį radome byloje, buvo Lietuvos katalikų jaunimo sąjungos „Pavasaris“ Šeduvos skyriaus valdybos prašymas leisti surengti 1922 m. sausio 8 d., nuo 3 val. dienos iki 12 val. nakties, vakarą-vaidinimą. Patikslinama, kad scenoje (nenurodoma, kokioje) bus vaidinama „Amerika pirtyje“ (Keturakio) ir „Velnias, ne boba“. Vakaro pelną numatyta skirti pavasarininkų draugijos naudai. Prašymą pasirašė draugijos pirmininkė Ona Marcinkevičienė, už sekretorių – K. Plungė.

Šileikonių pradžios mokyklos vedėja A. Kaznavičienė prašė leisti sausio 6 d. surengti Šeduvoje, progimnazijos salėje, Šileikonių pradžios mokyklos mokinių vakarą, parodant scenoje veikalėlį „Musmirės“, po vaidinimo organizuojant šokius. Šis pastatymas jau buvo parodytas Šileikoniuose 1921 m. gruodžio 27 d.

Yra dar vienas prašymas iš Šileikonių. To kaimo jaunimas prašė leisti rugpjūčio 20 d. surengti Šileikonių pradžios mokyklos bute vakarą. Pranešta, kad jame bus suvaidinta „Mūsų gerutis“ – 2-jų veiksmų komedija. Bilieto kaina – nuo 10 iki 50 auksinų. Vakaro pelnas žadamas skirti Šileikonių mokyklai. Už vakarą atsakingas asmuo – Kazys Grigaliūnas. Leidimą gavo P. Puodžiūnas.

Lietuvių katalikų „Blaivybės“ draugijos Šeduvos skyrius prašė išduoti leidimą surengti Šeduvoje rinkliavą vasario 2 d. Visas aukas pasiryžta skirti vyskupo Motiejaus Valančiaus fondui – Lietuvai blaivinti. Prašymą pasirašė renginio komisijos pirmininkė Teklė Liutkaitė.

Šiuo klausimu byloje yra dar keli dokumentai. „Blaivybės“ draugijos Šeduvos skyriaus pirmininkas, kunigas M. Lumbis, Šeduvos klebonas, Panevėžio apskrities viršininkui rašo, kad „Blaivybės“ draugijos Centro valdyba paskelbė 1922 m. sausio 29–vasario 5 d. „Blaivybės savaitę“. Šį nutarimą savo susirinkime nusprendė vykdyti ir Šeduvos skyrius – planuoja- ▶

mos savaitės metu platinti ir pardavinėti alkoholizmo klausimus gvildenančią literatūrą, o vasario 2 d. suorganizuoti rinkliavą Šeduvoje, aukotojams prisegant tam tikrus ženklelius. Be to, rinkliavos dieną numatyta surengti mitingą.

Iš kito Šeduvos „Blaivybės“ draugijos skyriaus nario kunigo A. Vaitekūno rašto sužinome, kad mitingo metu referatą apie alkoholio kenksmingumą skaitys vietinis gydytojas Milvydas, kalbės ir kiti oratoriai.

Dar vienas „Blaivybės“ draugijos skyriaus valdybos pirmininko M. Lumbio, Šeduvos klebono, raštas. Iš jo aišku, kad Lietuvoje buvo paskelbta „Blaviausios vasaros savaitė“ ir kad prie jos šeduviai nori prisidėti, birželio 22 d. surengdami blaivybės reikalams skirtą pinigų rinkliavą. Leidimą rinkliavai gavo T. Liutkaitė.

Panevėžio miesto gyventojas Kazys Plučius prašė apskrities viršininko išduoti jam leidimą pastatyti Šeduvos progimnazijos salėje kinematografą su divertimentu vasario 2, 3, 4, 5, 10, 11 ir 12 d. Lei-

dimą gavo, bet su sąlyga, kad tuose vakaruose dalyvaus policijos (tuo metu vadinosi milicija) atstovas.

Archyvinėje byloje yra ir kilmingųjų – baronų – prašymų. Vienas jų – baronienės S. fon der Ropp (Ropienės), gyvenančios Maldžiūnų dvare, Rozalimo valsčiuje. Ji prašė apskrities viršininko leisti vasario 24 d. surengti koncertą Šeduvoje, progimnazijos salėje, vokiečių mokyklos naudai (žr. iliustraciją).

Byloje yra dar du dokumentai, matyt, tuo pačiu klausimu. Apskrities viršininkas praneša policijos IV nuovados viršininkui, kad jis leidimą Nr. 1162 surengti vakarus įteiktų pilietei Ropienei.

Kitame dokumente IV nuovados viršininkas raportuoja, kad pavedimą įvykdė. Toliau citata: „1922 m. vasario 28 d., aš, p. Ropienė, gyvenanti Raudondvario dvare, leidimą Nr. 1162, išduotą vasario 22 d., gavau.“ Baronienės pareiškimo byloje nėra, todėl neaišku, apie kokią vakarą ar koncertą kalbama pareiškinių susirašinyje.

Dar vienas baronų prašymas. Jis pradedamas taip: „Nuo vokiškos mokyklos Šeduvoje“. Toliau prašoma leisti surengti vokišką-lietuvišką gegužinę Rozalimo miške liepos 9 d. vokiškos mokyklos naudai. Gegužinėje bus šokiai, žaidimai, bufetas. Už renginį atsakingas asmuo – Jonas Ropp.

Žydų ir rusų operetės-dramos trupės rengėjo Makso Cvaigenbaumo prašymas leisti surengti Šeduvoje vasario 25 ir 26 d. vakarus-vaidinimus. Informuojama, kad planuojama parodyti dvi operetes: 4 veiksmų „Igrivimas Jerusalamo“, 2 veiksmų „Trys minutės mirties“, taip pat bus divertimentas, kupletai bei romansai, po vaidinimų – šokiai.

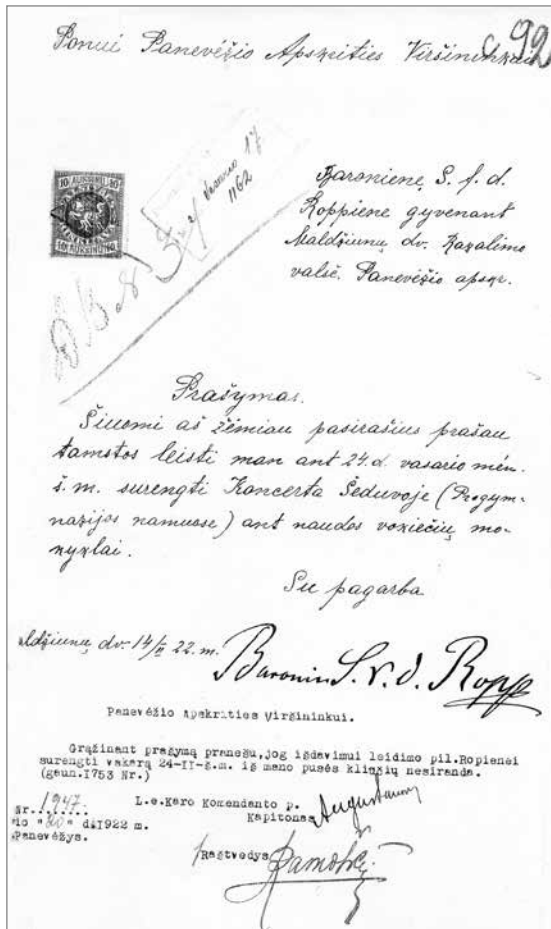
Lietuvos šaulių sąjungos Šeduvos šaulių būrio valdyba vasario 26 d. surengė vakarą. Jame buvo suvaidinta „Neatmezgamas mazgas“ ir „Laisvė“.

Panevėžio žydų organizacija „Ceire-cion“ prašė leisti jos skyriui Šeduvoje kovo 12 d. surengti rinkliavą sionistų pionierių naudai.

Ta pati žydų organizacija vėl prašė leisti jos skyriui Šeduvoje liepos 9 d., sekmadienį, surengti rinkliavą badaujančių vaikų Rusijoje ir Ukrainoje naudai. Leidimą gavo Šlioma Zakas.

Rugpjūčio 13 d., sekmadienį, buvo surengta dar viena žydų organizacijos „Ceire-cion“ rinkliava. Leidimą tam gavo E. Svideras.

Šv. Vinco Pauliečio draugijos pavargėliams šelpti Šeduvos skyriaus valdyba prašė leisti Šeduvos pro-

Ši artistų trupė, atstovaujama M. Romanausko, vaidino ne tik dažnai Panevėžyje, bet ir Šeduvoje. Štai dar vienas jos prašymas – leisti balandžio 8–9 d. Šeduvoje žydų kalba suvaidinti dvi keturių veiksmų dramų – „Sirota Asia“ ir „Padlina“ (?).

Ta pati artistų trupė Šeduvoje rugpjūčio 1 d., antradienį, vaidino dramą „Juodas vainikas“, rugpjūčio 2 d., trečiadienį, – 4 veiksmų dramą „Der Dibuk“, o rugpjūčio 4 d. – 4 veiksmų veiksmų operetę „Dovido skripka“.

Šeduvos ugniagesių draugija prašė leidimo balandžio 17 d. Šeduvos progimnazijos salėje surengti vakarėlį-vaidinimą. Pranešta, kad bus parodytos trys komedijos: „Kvailas supras, aklas pažins“ – 1 veiksmo pjesė, kurią parašė B. Smuilickaitė, „Degtinė“ – 1 veiksmo veikalas, parašė A. Vegelė, „Jaunavedžių naktis“ – J. Pleirio 1 veiksmo komedija. Po vaidinimų – monologas „Girtuoklio mirtys“. Vakarą pelnas skiriamas draugijai – įrankiams įsigyti. Raštą draugijos vardu pasirašė rengėjas Prasevičius.

Atėjus šiltesnėms dienoms ugniagesiai prašė leidimo gegužės 25 d. leisti surengti gegužinę Linkevičiaus miške, Šklaguose, o Šeduvos mieste tą pačią dieną – rinkliavą. Visos aukos, surinktos gegužinėje ir rinkliavos metu, bus skirtos gaisro gesinimo įrankiams įsigyti.

Šeduvos miesto žydų bendruomenės jaunimo dramos ratelis gegužės 13 d. prašė leidimo surengti vakarą, kuriame bus vaidinama 4 veiksmų pjesė „Našlaitė Chasė“. Autorius – Gordonas. Iš vakaro pajamų gautą pelną ketinama skirti iš Rusijos grįžusiems tremtiniais gelbėti. Leidimą gavo G. Vicaitė.

Šeduvos vartotojų bendrovė „Laisvė“ prašė leidimo gegužės 7 d. progimnazijos salėje sušaukti visuotinį bendrovės narių susirinkimą. Prašymą pasirašė valdybos pirmininkas P. Linkevičius ir valdybos narys, kunigas M. Šapnagis. Kitas bendrovės narių visuotinis susirinkimas buvo šaukiamas rugpjūčio 13 d. Jame svarstyti bendrovės reikalai. Leidimą gavo Švagždaitė.

Byloje yra Pakalniškių pradžios mokyklos mokytojo, vedėjo Kazio Plungės prašymas leisti jam su Pakalniškių pradžios mokyklos mokiniais gegužės 28 d. surengti Pakalniškių-Kleboniškių pušinėlyje viešą gegužinę su vaidinimu – S. Čiurlionienės komedijėle „Grybų barnis“. Pelnas bus skiriamas mokyklos knygynėliui padidinti. Leidimą gavo Plungaitė (žr. iliustraciją).

Taip pat mokyklos knygynėliui padidinti K. Plungė prašė leidimo jo vadovaujamoje mokykloje surengti vakarą birželio 15 d. ir jame vaidinti dramą „Švarkas ir milinė“.

Šios mokyklos mokiniai bei jų mokytojas K. Plungė buvo gana aktyvūs, pastatė ne vieną scenos veikalą. Štai dar vienas mokytojo prašymas – leisti liepos 2 d. mokykloje surengti vakarą su vaidinimu – K. Alytos drama „Ant bedugnės krašto“.

Prasidėjus mokslo metams ir vėl prašymas – rugsėjo 24 d., sekmadienį, Pakalniškių mokykloje surengti vakarą, jo metu vaidinti Žemaitės komediją „Apsiriko“ ir Br. Semeliškio „Aklą pažins, kvailą supras“.

Išliko įdomus prašymas, kurį gavo Panevėžio apskrities viršininkas iš Prano Plungės, gyvenančio Dargužių kaime, Šeduvos valsčiuje. Jis kreipėsi nuo savo kaimo ir apylinkės jaunimo, kuris sudarė organizacinę komisiją vakarėliui rengti. Prašoma leisti birželio 11 d. Dargužių kaime surengti vakarą. Numatyta vaidinti: „Jurgis Žiburyš“ – 3 veiksmų komediją, „Tiktai niekam nesakyk!“ – 1 veiksmo komediją, „Baudžiava“ – 1 veiksmo vaizdelį. Paašškinta, kad vakarėlis vyks Antano Sirutavičiaus klojime, kad bus bufetas be svaiginamųjų gėrimų. Leidimą gavo Kazys Plungė.

Praėjus kelioms dienoms po vaidinimų Dargužių kaime, tenykštis jaunimas vėl parašė prašymą leisti surengti birželio 18 d. vakarą-spektaklį su jau paminėta programa. Skirtumas tik tas, kad veikalas „Jurgis Žiburyš“ šį kartą pavadintas drama, o ne komedija. Prašyme nurodyta, kad už renginį atsakingas Pranas Plungė.

Džiugu, kad įsismagino kaimų jaunimas. Štai Žibartų kaimo jaunimas prašė leisti birželio 11 d. surengti gegužinę miške prie Žibartų kaimo. Informuota, kad bilietų į gegužinę nebus, bet bus renkamos aukos, o visas gegužinėje gautas pelnas skiriamas Žibartų pradžios mokyklai įsigyti mokslo priemonių. Už gegužinę atsakingas asmuo – Žibartų pradžios mokyklos mokytojas J. Budzinauskas.

Prastavonių pradžios mokyklos vedėja Kotryna Steponaitytė prašė leisti Prastavoniuose birželio 4 d. surengti gegužinę, kurioje grieš kariškas dūdų orkestras. Jeigu tądien būtų prastas oras, gegužinę prašė perkelti į birželio 5-ąją. Gautą pelną numatyta skirti Prastavonių pradžios mokyklos knygynėliui įsteigti.

Dar viena kaimo jaunimo iniciatyva. Vaidulonių kaime buvo sudaryta organizacinė komisija – P. Butkus, J. Valantinas, trečiojo parašas neįskaitomas – vakarui surengti. Komisijos nariai rašo, kad kaimo jaunimas savo jėgomis liepos 30 d. rengia vakarą su vaidinimais. Bus rodoma „Rytojaus diena“ – Paparonio 3 veiksmų scenos vaizdelis, ir „Velnias, ne boba“ – 2 veiksmų Petliuko komedija. Vaidinimai vyks Vaidulonių kaime, Jono ►

Budrio bute. Gautas pelnas bus skiriamas Šeduvos progimnazijos namų statybos fondui. Už vakarą atsakingas P. Butkus.

Albinas Andrešiūnas iš Sliekių kaimo prašė leisti liepos 30 d. Naujasodžio ir Sliekių kaimų jaunimui Šnikonių miške surengti gegužinę. Nurodė, kad programoje bus šokiai, žaidimai, skrajojantis paštas, bufetas be svaigalų. Gegužinės pelnas skiriamas vietinio jaunimo knygnešui. Už tvarką atsakingas prašytojas A. Andrešiūnas.

Dėmesį atkreipia dar vienas anam laikotarpiui įdomus prašymas. Iš penkių asmenų buvo sudaryta komisija, kuri vadinosi taip: „Organizacinė komisija surengimui literatūrinio-muzikinio vakaro poeto Juliaus Janonio 5 metų mirties sukaktuvėms paminėti 1922 m. rugpjūčio 20 d. Šeduvoje“ (žr. iliustraciją). Komisija prašė apskrities viršininko leisti jai rugpjūčio 20 d. Šeduvoje, I pradžios mokyklos bute surengti literatūrinį-muzikinį vakarą, skirtą paminėti poeto J. Janonio 5 m. mirties sukaktuves. Paaiškinta, kad vakare choras padainuos keletą poeto tekstais parašytų dainų, bus referatai apie J. Janonio kūrybą, skambės deklamuojamos poeto eilės. Įėjimas į vakarą – aukomis, o vakaro metu gautas pelnas atiteks J. Janonio raštų leidimo fondui. Už vakarą atsakinga A. Kazanavičienė, Šileikonių pradžios mokyklos vedėja. Be asmens, atsakingo už vakarą, prašymą pasirašė A. Kazanavičius – tos mokyklos mokytojas, V. Plungė – Paežerių pradžios mokyklos vedėjas, P. Urbaitis, A. Plungė ir dar vienas asmuo, kurio parašas neišskaitomas.

Organizacinės komisijos iš trijų asmenų prašymas. Prašoma leisti rugpjūčio 15 d. Šeduvoje surengti vakarą, kuriame bus vaidinama „Smuklė“ – 2 veiksmų drama. Vakaro pelnas skiriamas scenai bei dekoracijai įrengti Šeduvos progimnazijos salėje. Atsakingas už vakarą asmuo – P. Butkus, Šeduvos valsčiaus tarybos pirmininkas. Prašymą pasirašė P. Butkus, A. Plungė, trečiojo parašas neišskaitomas.

Nors archyvinė byla, kurios medžiagą panaudojome šiam rašiniui, buvo stora – 690 lapų – joje pareiškimai dėl vakarų rengimo surinkti į krūvą tik iki rugsėjo mėnesio pabaigos, trūksta duomenų už paskutinius 1922 m. mėnesius, už visą ketvirtį: spalį – gruodį. Todėl apibendrinti tenka už 9 mėnesius.

Pradžioje pasakysime, kas įvyko kiekvieną mėnesį. Pasilinksminimų, vakarų su vaidinimais ar draugijų narių susirinkimų sausį ir rugsėjį buvo po 2, balandį – 4, vasarį, gegužę ir liepą – po 5, kovą – 6, birželį ir rugpjūtį daugiausia – po 8. Jei į surengtus vakarus

pažiūrėtume kitaip, suskirstytume pagal vakarų turinį, vaizdas būtų toks: vakarų su vaidinimais – 21 (daugiausia), šiltais mėnesiais įvyko 8 gegužinės, draugijų narių susirinkimų turėjo būti taip pat 8, bet 2 neįvyko; surengti 2 koncertai vokiečių mokyklos labui, 1 blaivybės mitingas su kalbėtojais, vasario mėnesio 7 d. Šeduvoje pristatytas kinematografas, buvo 7 labdaros rinkliavos ir 1 literatūrinis-muzikinis vakaras. Taigi iš viso Šeduvoje ir jos apylinkėse per 1922 m. 9 mėn. įvyko 48 įvairaus pobūdžio renginiai.

Post scriptum

1919 m. pabaigoje buvo priimtas įstatymas apie progresinio mokesčio labdaros tikslams ėmimų nuo pramogų ir pasilinksminimų. Yra išlikusi byla (f. 404, ap. 1, b. 96), kurioje suregistruoti tokio mokesčio 1922 m. pabaigos rezultatai. Iš jos aišku: rašinyje minėta trupė, atstovaujama M. Romanausko, Šeduvoje lapkričio 1 d., gruodžio 9–10 ir 17 d. surengė vakarus, į kuriuos parduota 561 bilietas.

Šeduvos žydų jaunimas lapkričio 25 d., Vėriškių kaimo mokytojai su kaimo jaunimu lapkričio 26 d., Šeduvos ugniagesių draugija gruodžio 25 d. organizavo vakarus. Taigi prie jau paminėtų renginių reikėtų pridėti dar 7 vakarus, nors jų tikslaus turinio ir nežinome. ■

Autoriaus pateiktose dokumentų kopijose – gyventojų ar organizacijų prašymai

Kai šalia Radviliškio net taikos metu krito bombos...

Alvydas TAMOŠIŪNAS, kraštiečių, viršila, Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės tarptautinio bendradarbiavimo vyresnysis specialistas

Radviliškietiams lėktuvų gausmas – seniai įprastos kasdienybės detalė. Lakūnai tvirtina, kad pats geriausias orientyras – būtent Radviliškio geležinkelio stotis, jos bėgiai ir apšvietimas. Dauguma žino, kad lėktuvai visais laikais būdavo laikomi prie Šiaulių esančioje Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų (toliau – LK KOB) Aviacijos bazėje. O kiek žinančiųjų, kad netoli Radviliškio esančiame Rėkyvos miške tarpukariu, Antrojo pasaulinio karo metu ir po karo veikė Šilėnų aviacijos poligonas, kur krito bombos, kur sovietai sunaikino Atlanto vandenyną perskridusią įžymiąją Felikso Vaitkaus „Lituaniką II“ ir kitus Lietuvos karo aviacijos lėktuvus, kad šalia poligono krito lėktuvai ir žuvo lakūnai? Kai kas, išvelgę anomalijų, tą incidentų vietą su išlikusia tarpukario infrastruktūra net pavadino regiono „Bermudų trikampiu“. Šis straipsnis apie tai, jis dedikuojamas Šiaurės Lietuvos ir Šiaulių krašto karo aviacijos istorijos raidai, visai netoli mūsų vyksiams įvykiams atminti.

2011-ųjų liepos 1-ąją LK KOP Aviacijos bazės kolektyvas gražiai ir prasmingai paminėjo Karo aviacijos Zoknių įgulos 80-ąsias įkūrimo metines. Pagal šaltinius Karo aviacijos Zoknių įgula oficialiai suformuota ir pradėjo funkcionuoti 1931 m. liepos 1 d. Tai visiškai nereiškia, kad būtent tada pakilo pirmieji lėktuvai. Karinio aerodromo statybos prasidėjo keleriais metais anksčiau ir tęsėsi netgi po to, kai jau buvo oficialiai įvardytas Karo aviacijos Zoknių įgulos gimtadienis. Lygiagrečiai organizuota ir aviacinė veikla. Tai paliaudija skaudi vieno lakūno netektis. 1930 m. birželio 13-osios anksčiau rytą, apie 9 val., Rėkyvos ežere sudužo karo lėktuvus, tragiškai žuvo viršila Antanas Kairaitis. Jis vienviečiu naikintuvu „Šmolik 20“ išskrido iš Šiaulių aerodromo, virš šio ežero atliko šaudymo į judantį taikinį, tai yra į savo lėktuvo vandens paviršiuje atsispindintį šešėlį, pratybas. Dideliu greičiu ir staigiai nužemėjęs lėktuvus, palietęs vandens paviršių, sudužo. Variklis nuskendo, medinės konstrukcijos ir žuvusio lakūno kūnas iškilo į vandens paviršių... Tragedijos vietą žymi atminimo akmuo. Spėjama, kad

Dirizablio skrydis virš Šiaulių. Iš P. Kaminsko archyvo

tada suveikė žmogiškasis faktorius – aukščio suvokimo klaida virš lygaus vandens paviršiaus. Tai pirmas tragiškas incidentas, įvykęs anksčiau negu metai iki datuojamo Karo aviacijos Zoknių įgulos gimtadienio.

Vėliau, 1939 m. gegužės 15 d., virš to paties ežero pratybų metu antrojo piloto kabinoje vėjo gūsiui ištraukus parašiotą žuvo dar vienas karo lakūnas – puskarininkis Pranas Tamošaitis. Tikintieji prietarais gali net įtarti, kad kažkur virš arba šalia šio ežero yra juoda dėmė – savotiškas regiono „Bermudų trikampis“. Tai galėtų patvirtinti dar vienas aviacinis incidentas, įvykęs 2011 metais. Trikampis čia yra iš tikrųjų, tik apie jį kiek vėliau.

Nors pasaulio, Europos ar net Lietuvos kontekste aviacija jau vystėsi beveik 30 metų nuo to laiko, kai Jungtinėse Amerikos Valstijose broliai Raitai, savo gamybos sklandytuve įrengę 12 kw vidaus degimo stūmoklinį variklį, 1903 gruodžio 17-ąją nuskrido 260 m ir išsilaikė ore 59 sek., šiauriniame mūsų šalies regione aviacija težengė pirmuosius žingsnius. Ne todėl, kad atsirasti Lietuvos aviacijai būtų prirėkę trijų dešimtmečių. Aviacija apskritai ir karo aviacija toli gražu nebuvo šiame regione naujiena. Kaip pradininką čia ir visoje šalyje dera išskirtinai prisiminti Aleksandrą Griške- ▶

vičių, kurį likimas glaudžiai susiejo su visa šiaurine Lietuva kartu ir su Šiaulių kraštu bei su Mažeikiu rajonu. Jo garsusis „Žemaičio garlėkis“ buvo pirmasis aviacijos projektas, parengtas lietuviu, neskaitant talentingojo artilerijos inžinieriaus ir raketų išradėjo Kazimiero Simonavičiaus darbų. Beje, A. Griškevičius knygelę „Žemaičių garlėkis“ pristatė dar 1851-aisiais, likus daugiau kaip pusei amžiaus iki aviacijos aušros pasaulyje.

Praėjus vos aštuoneriems metams nuo brolių Raitų skrydžio, 1912-aisiais rusų lakūnas Vsevolodas Abramovičius, perskridamas iš Vokietijos į Peterburgą, nusileido Šiauliuose. To krašto žmonės tada pirmą kartą pamatė žmogaus sukurtą, pastatytą ir valdomą paukštį.

Kitas aviacijos epizodas siejamas su Didžiojo (Pirmojo pasaulinio) karo metu vokiečių dislokuotais Lietuvoje dirizabliais – „cepelinais“. Jiems buvo pastatyti angarai ir Šiauliuose, spėjama, net du: vienas Ginkūnų gyvenvietėje, kitas... Zokniuose. Čia pirmą kartą išgirstame kartu paminint karo aviaciją ir Zoknius. Tai galėjo būti apie 1916 ar 1917 metus. Yra išlikusi nuotrauka, kur aiškiai matomas dirizablis, skrendantis šalia Šiaulių Šv. apaštalo Petro ir Povilo cerkvės. Pastaroji nebeegzistuoja, ji stovėjo priešais dabartinės Šiaulių miesto savivaldybės pastatą. Buvo pastatyta 1867-aisiais, nugriauta 1936–1937-aisiais, iš jos statybinių medžiagų tais pačiais metais prie Talšos pravoslavų kapinių iškilo nauja.

Tolimesnes sąsajas su karo aviacija Šiaurės Lietuvoje tęsė vėlesni ginkluoti konfliktai. Nors Didysis karas jau buvo oficialiai pasibaigęs (1914–1918), bet Lietuvos tarybai ką tik atkūrus Nepriklausomą valstybę šalies Nepriklausomybei atsirado įvairių pavojų, ateitį temdė Nepriklausomybės priešai. Dėl laisvės šaliai teko kovoti iškart keliuose frontuose. Kol 1919 metų pirmame pusmetyje Lietuva žengė pirmuosius ir gana sunkius karo aviacijos žingsnius Kaune, šiauriniame regione brendo konfliktas su pralaimėjusios karą Vokietijos kariuomenės likučiais, kiek vėliau tapusiais sąjungininkais su pulkininko Bermonto pajėgomis ir virtusiais kolčakininkais, geriau žinomais kaip bermontininkai. Šios jungtinės pajėgos, be įvairios ginkluotės, turėjo ir karo lėktuvų. Kovos su bermontininkais – vienintelis Nepriklausomybės kovų etapas, kai Lietuvos karo aviacija nebuvo panaudota. Skirtingai nuo lietuvių bermontininkai, nors ir neintensyviai, bet aviaciją naudojo, daugelyje žinomų atvejų – žvalgybai.

Būtent jaunutės Lietuvos kariuomenės sėkmingos Radviliškio–Šiaulių karinės operacijos dėka po beveik dvi paras trukusių kautynių su bermontininkais užėmus Radviliškį buvo paimtas didelis karo grobis. Vien aviacinis trofėjus, kuris daugumoje šaltinių ir istorijos

vadovėlių nurodomas skirtingas, gana įspūdingas: apie 30 lėktuvų, 50 propelerių, daug įvairių atsarginių dalių, įvairios aviacinės ginkluotės, kurioje buvo net apie 50000 aviacinių bombų. Visas iš bermontininkų atimtas grobis buvo skubiai pakrautas į vagonus ir išvežtas į Kauną, kur viską panaudojant sukonstruota nemažai mokomųjų ir žvalgybinių lėktuvų. Dėl to aviacinis techninis aprūpinimas akivaizdžiai pagerėjo.

Ties šiuo karo istorijos raidos etapu būtų galima padėti tašką, jei ne viena be galo įdomi detalė. Peržiūrint įvairius šaltinius dėmesį patraukė Lietuvos aviacijos muziejaus 1992 metų metraštyje „Plieno sparnai“ Nr. 1 publikuotas Gyčio Ramoškos straipsnis „Pirmieji Lietuvos karo aviacijos lėktuvai 1919–1923“: Jame autorius gana smulkiai aprašo ir Radviliškio–Šiaulių karinės operacijos karo grobio, labiau detalizuojant karo aviaciją, perdavimą Lietuvai. Trofėjaus kelias į Kauną nėjo, kaip yra žinoma plačiau visuomenei, tiesiai iš Radviliškio, o pirma – į Prūsiją, Vokietiją. Vėliau, tik Antantės komisijai spaudžiant vokiečius, turtas per kelis etapus buvo kaip kompensacija gražintas į Lietuvą ir pristatytas į Kauną. Yra įvardytos kelios datos: pirmasis ešelonas į Kauną atvyko tik 1919 m. gruodžio 13 d., kiti sąstatai dar vėliau – 1920 m. vasario 28 d., kovo 8 d. bei kovo 17 d. Per keturis vežimus, be įvairaus karinio turto, Lietuvai pristatyti 24 lėktuvai, kurie buvo labai prastos būklės, iškomplektuoti, dauguma tyčia sulaužyti ir apgadinti. Lietuvai perduota ir kitokio aviacinio turto – lėktuvų liemenys, sparnų ir uodegų plokštumos, varikliai ir radiatoriai, šasi oželiai, ratai, propeleriai ir daug kitokių smulkmenų. Apibendrinant pasakytina, kad bermontininkų lėktuvai buvo sustatyti Radviliškio miestelio pietryčių pusėje buvusiuose laukuose. Apie tai prisiminimuose pasakoja įvykių liudininkai ir kovų dalyviai, pavyzdžiui, artilerijos kapitonas Landsbergis–Žemkalis. Jis, kartu su kovos draugu žvalgydamas vietovę, nuo Karčemų kaimo pėsčiomis pasiekė Radviliškį, prieš įsukdamas į miestelį praėjo prieš sargybą, saugojusią išrikiuotus lėktuvus.

1920 m. Šiaulius pasiekė skaudi žinia – Nepriklausomybės kovos pareikalavo aukų. Gimtasis miestas priėmė amžinam poilsiui vienintelį Nepriklausomybės kovose žuvusį karo lakūną leitenantą Juozą Kumpį. Šiauliuose gimęs, jis išėjo amžinybėn vos 19 metų. Toji neįkainojama auka įrodė, kad Šiaurės Lietuvoje buvo daug talentingų jaunų žmonių, kurie žvelgė į dangaus žydrynę ir siekė tapti karo lakūnais, bet kokia kaina ginti gimtąją šalį. Nors šiame regione tuo metu beveik nebuvo aviacinio judėjimo, bet būtent čia gimė nemažai sparno brolių, bebaimių lakūnų.

1924-aisiais pagerbti Juozo Kumpio atminimą į Šiaulius buvo atskridę visiems gerai žinomi karo la- ►

„Lituanika II“ karo aviacijos tarnyboje (spėjama, Šiaulių kariniame aerodrome). Aviacijos inžinierius Z. Rimša. „Sparnuota Lietuva“. Kaunas, 1938 m.

kūnai Simas Stanaitis, Leonardas Peseckas ir Steponas Darius. Pirmieji du nutūpė Zoknių dvaro laukuose, o Steponas Darius, Atlanto vandenyno nugalėtojas, dėl elektros laidų ir stiprių vėjo gūsių tūpti neišdrįso. Kaip žinoma, aviacijos kūrimosi pradžioje lėktuvams kilti ir tūpti nereikėjo specialių takų – jiems tikdavo bet kuris lygus laukas. Pirmiesiems lėktuvams kilti-tūpti pakakdavo nuo 60 iki 100 m ruožo, kiek vėlesniems 200–300 m. Matyt, dėl to iš pietvakarių, Kauno pusės, atskrisdavę lakūnai tūpimui naudodavo Šiaulių rytuose buvusius Zoknių dvaro laukus.

Grįžtame į Karo aviacijos Zoknių įgulos sukūrimo laikotarpį. Nepriklausomos Lietuvos metais aviacija sparčiai plėtėsi, jauna valstybė ne tik įsigijo orlaivių, bet ir gamino savus „ANBO“ tipo lėktuvus, tad Kauno aerodromas pasidarė per ankštas. Karo lakūnai ir aviacijos specialistai dėmesį atkreipė į Zoknių dvaro laukus, kuriuose dėl žvyrinio grunto nesusilaikydavo vanduo. Čia ir pradėtos statybos. Aerodromas oficialiai atidarytas 1931 metais.

Vietiniai gyventojai karinį aerodromą vadino Zoknių aerodromu arba vėliau Zoknių aviacijos baze. Žodžio „įgula“ niekas nevartojo ir nelabai suvokė jo reikšmę. Šiuo metu Lietuvos kariuomenė kiekvienoje buvusioje šalies apskrityje turi įgulą, į kurią įeina buvusios apskrities teritorijoje dislokuoti kariniai vienetai. Ne išimtis – Karo aviacijos Zoknių įgula. Ji nebuvo vientisas padalinys, kaip pavyzdžiui, yra LK KOP Aviacijos bazė. Karo aviacijos Zoknių įgulą sudarė kelių vienetų, dislokuotų nebūtinai Šiauliuose, padaliniai. Nors ši įgula turėjo savo vadovybę, bet ir jai priklausę vienetai taip pat turėjo savo vadovybę, dislokuotą taip pat nebūtinai Šiauliuose. Pastarajame mieste buvo trys eskadrilės. 3-ioji ir 4-oji lengvųjų bombonešių eskadrilės priklausė 3-iajai bombonešių grupei, kurios vadavietė įsikūrė Šiauliuose, o 5-osios

žvalgybos naikintuvų eskadrilės, priklausiusios 1-ajai naikintuvų grupei, vadovybė buvo Kaune. Šiauliuose buvo dislokuoti „Fiat Ansaldo A-120“, „ANBO41“, „Šmolik Š-20“, „Gloster Gladiator“, „Albatros“ ir kitokie lėktuvai. Aerodromui buvo taip pat priskirti ir orlaiviai kroviniams bei keleiviams pervežti, taikiniams tampyti. Iš viso Šiauliuose galėjo būti dislokuota 32–35 lėktuvai. Tada tai buvo gana stiprus karinis aerodromas. Be to, įgulai buvo priskirtas ir antram gyvenimui prikeltas Felikso Vaitkaus monoplanas „Lockheed L 5C Vega“, geriau žinomas kaip „Lituanika II“. Plėtėsi infrastruktūra: statyti nauji angariai, lėktuvų remonto dirbtuvės, kareivinių pastatai, uždarus ir atviros lėktuvų parkavimo aikštelės, kilimo takas, prie Šilėnų gyvenvietės pelkėse įrengtas aviacinis poligonas.

Visa tai vėl įrodo ir patvirtina 1944 m. rugpjūčio 4 d. nacistinės Vokietijos KOP žvalgybos lėktuvo darytos nuotraukos, kuriose matosi tuometinės infrastruktūros detalės. Iki šiol yra išlikę ir Aviacijos bazėje naudojami tarpukario statiniai – Antano Gustaičio angaras, pastatytas 1936 metais, bei kilimo takas, kurio pagrindu sovietų pajėgos pastatė orlaivių riedėjimo taką, jungiantį kilimo-tūpimo takus. Šio tako pradžioje tam tikrą laiką veikė automobilių turgus. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad, tarpukaryje lietuviai buvo pastatę kilimo taką, orientuotą į šiaurę, apytiksliai kursu 02 / 20 (20° / 200°). Po Antrojo pasaulinio karo sovietų karinės oro pajėgos perėmė Šiaulių oro uostą ir pastatė du paralelinius 3500 ir 3200 m ilgio kilimo-tūpimo takus, kurių kursas lyginant su senu taku buvo beveik diametriškai pakeistas į 14 / 32 (140° / 320°). Kaip sakoma: lietuviai taką pastatė, kad iškilus grėsmei galėtų kilti ir skristi tiesiai šalies sienos link, o sovietai statė tiesiog pagal dominuojančio vėjo logiką.

Nepriklausomybės metais pastatyti kariniai objektai buvo pakankamai arba visiškai uždari. Lietuva stengėsi, kad jie atitiktų laikmečio reikalavimus ir būtų modernūs, kartu siekė įvairiapusiškai išsaugoti jų slaptumą, vengė viešinti. Yra tik keletas nuotraukų su Linkaičių ginklų dirbtuvėmis. Ne išimtis ir Karo aviacijos Zoknių įgula, kurios nuotraukų, lyginant su Karo aviacijos Kauno įgula, yra kur kas mažiau. Ir esančiose beveik nesimato infrastruktūros, o lėktuvai ir lakūnai nufotografuoti, kaip teigiama Šiaulių aerodrome, nesiasocijuoja arba itin sunkiai asocijuojasi su vietove.

Karo aviacijos Zoknių įgulos vadai buvo išskirtinės asmenybės, itin talentingi lakūnai, tikri profesijos asai. Pirmasis vadas – pulkininkas leitenantas Leonardas Peseckas. 1928 metais jis išgarsėjo visoje Europoje ir už jos ribų, kai beviltiškoje situacijoje kartu su žvalgyku K. Šimkumi, išlipę iš kabinų ir balansuodami savo kūno svoriu ant lėktuvo sparnų, sugebėjo nuplani- ►

ruoti ant žemės degantį lėktuvą „Sopwith“. Parašiu tais laikais lakūnai dar nenaudojo. Ši istorija nutiko Kaune. „Kiekvieną prarastą metrą jaučiu taip, lyg jį išgyvenčiau dešimt metų, – rašoma L. Pesecko prisiminimuose. – Skausmo žaizdose nejaučiu, nors tuo metu mano dešinioji ranka nudegusi iki kaulo, o ant plieninių trosų, kuriais kabinėjausi, balansuodamas lėktuvą, kabo šilti mano delnų mėsos gabalai.“ Lėktuvui trinktelėjus į žemę, K. Šimkus beveik nenukentėjo, o L. Peseckas pradėjo sveikti tik po trijų savaičių krizės. Savo susižavėjimą lietuvių drąsa ir komplimentus lakūnams atsiuntė net tuometinis JAV prezidentas Kalvinas Kulidžas (Calvin Coolidge).

Antrasis vadas buvo pulkininkas leitenantas Jonas Liorentas. Jis, kaip ir jo pirmtakas kolega, buvo visapusiškai pasižymėjęs, siektinas pavyzdys jaunajai karo lakūnų kartai. J. Liorentas tarnybą Lietuvos kariuomenėje pradėjo net ne KOP, o 2-ajame pėstininkų pulke. Už pasižymėjimą Nepriklausomybės kovose su bolševikais buvo apdovanotas Vyčio kryžiumi. Tik vėlesnės tarnybos metais persikvalifikavo ir tapo karo lakūnu. 1934-aisiais kartu su grupe lakūnų, tarp kurių buvo ir tokios Lietuvos karo aviacijos legendos kaip Antanas Gustaitis, Jonas Marcinkus, dalyvavo „ANBO-IV“ grandies skrydyje aplink Europą, aplankant 12 valstybių sostines. 1934 m. birželio 25 – liepos 19 d. trijų „ANBO-IV“ eskadrilė labai sėkmingai ir nepaprastai tiksliai įveikė apie dešimt tūkstančių kilometrų ir aplankė Europos valstybių sostines maršrutu Kaunas–Stokholmas–Kopenhaga–Amsterdamas–Briuselis–Londonas–Paryžius–Roma–Viena–Praha–Budapeštas–Bukareštas–Kijevas–Maskva–Kaunas.

Pulkininkui leitenantui Jonui Liorentui teko skausminga dalia perduoti aerodromą su lėktuvais ir įranga okupantams. Lietuvos aerodromo Šiauliuose istoriją

Žemėlapyje matomas Rėkyvos miškas, kuriame ir buvo Šilėnų aviacinis poligonas

pakeitė 1940 m. birželio 16 d. Aviacijos bazėje nusileidę sovietų lėktuvai. Lietuviškų lėktuvų likimas nėra visiškai aiškus. Tų pačių metų spalio 23-ąją devyni „AMBO“ buvo išskraidinti į Ukmergę, tapo tautinės eskadrilės dalimi. Dalis lėktuvų „Ansaldo A. 120“ kartu su „Lituanika II“ spalio 26-ąją išstemti į Šilėnus, kad būtų panaudoti sovietų bombonešių treniruotėms kaip taikiniai, likusieji atsidūrė aerodromo krašte buvusiam nuolaužų sąvartyne. Karo aviacijos lakūnai, mechanikai demobilizuoti. Sovietai puikiai suvokė simbolių reikšmę žmonių pašąmonėje, greičiausiai dėl to Felikso Vaitkaus „Lituanika“ buvo sunaikinta viena pirmųjų, o itališki „fiatai“ laikyti priešų ideologijos atspindžiu.

Šiaulių karinis aerodromas 1944 rugpjūčio 4 d. Vokiečių karinės žvalgybos nuotr. WWII aerial photos and maps. Prieiga per internetą: <http://www.wii-photos-maps.com/>

Apie Šilėnų gyvenvietės pelkėse tarpukaryje buvusį įrengtą aviacinį poligoną verta pašnekėti kiek plačiau. Vienas iš Karo aviacijos Zoknių įgulos įkūrimo 80-mečio jubiliejaus paminėjimo renginių buvo 2011 m. gegužės 10 d. organizuota pažintinė-paieškos ekspedicija į minimą poligoną, buvusį dabartiniame Rėkyvos miške (Šiaulių rajonas). Spėjama, kad ten 1940 m. spalio mėn. sunaikinta dalis Šiaulių kariniame aerodrome dislokuotų Lietuvos karinių oro pajėgų lėktuvų „Ansaldo A. 120“ kartu su įžymiaja Felikso Vaitkaus „Lituanika II“ (Lockheed L 5C Vega), kuri, jo pilotuojama, 1935 metais perskrido Atlanto vandenyną. Išvykoje dalyvavo Aviacijos bazės karininkai ir puskarininkiai, Juozo Vitkaus inžinerijos bataliono standartinės sprogmenų neutralizavimo grupės kariai su atitinkama įranga, Šiaulių „Aušros“ muziejaus Istorijos skyriaus vedėja Irena Nekrašienė, Šiaulių universiteto Istorijos katedros lektorius dr. Simonas Strelcovas.

Ekspedicija prasidėjo prie vienos iš nedaugelio išlikusių ir mažai kam žinomos aviacijos poligono infrastruktūros – gelžbetoninio bombų pataikymų stebėjimo bokštelio. Virš įėjimo aiškiai matėsi užrašas „KAM 1935“; įgalinęs daryti prielaidą apie bokštelio amžių ir pastatymo metus bei kažkada buvusią priklausomybę Krašto ►

apsaugos ministerijos institucijai. Žinota, kad išlikęs dar vienas toks bokštelis ir tiksliai jo vieta. Tenykščiai miškininkai minėjo buvus dar mažiausiai du ar daugiau panašių bokštelių, tačiau kur, nurodyti negalėjo. Ekspedicijos grupė, išsiskleidusi paieškos grandimi, patikrino kelis miško kvartalus. Teko nueiti mišku apie dešimt kilometrų, įveikti įvairias kliūtis. Visų nuostabai, miško tankmėje ekspedicijos dalyviai rado dar vieną stebėjimo bokštelį. Juozo Vitkaus Inžinerijos bataliono standartinės sprogmenų neutralizavimo grupės kariai su specialia įranga nustatė bokštelių tikslias koordinatas, stebėjimo kryptį, su metalo detektoriais pasirinktinai patikrino kai kuriuos poligono žemės plotus. Rastos kelios bombų skeveldros. Ekspedicijos dalyviai matė aibę įvairaus dydžio kraterių, kurios paliko dideli sprogimai. Ne vienas pilnas vandens. Gaila, bet rasti nors ką konkretaus ir apčiuopiamo, įrodančio, kad čia prieš 71 metus sunaikinti lėktuvai, kol kas nepavyko. Nežiūrint į tai, ekspedicijos sėkmė neabejotina jau vien dėl to, kad rastas trečiasis bokštelis. Pateikiu bokštelių koordinatas bei stebėjimo kryptį kampus:

X 4895 Y 9260 stebėjimo kryptis ~25°;

X 5015 Y 9265 stebėjimo kryptis ~330°;

X 4950 Y 9370 stebėjimo kryptis ~200°.

*Sprogimų pataikymų
stebėjimo bokštelis
Nr. 1*

Bokštelių išdėstymas sudaro beveik lygiakraštį trikampį. Galima daryti prielaidą, kad plotas, esantis to trikampio viduje, ir buvo taikinių išdėstymo vieta. Tai gali susiaurinti lėktuvų likučių paieškos ratą. Ši vieta ir galėtų būti regiono „Bermudų trikampis“, nes čia, yra pagrindo teigti, buvo naikinami lėktuvai. Kitą vertus, matant padrikai, be jokios sistemos po visą mišką, ir už minėto trikampio ribų, išsimėčiusius sprogimų kraterius, ties pirmąja teorija dar reikėtų padirbėti

daugiau. Pačių bokštelių numeracija parinkta pagal bokštelio atradimo eiliškumą. Visų bokštelių būklė patenkinama. Geriausiai išsilaikęs bokštelis Nr. 2. Taip tikriausiai todėl, kad statinys yra sunkiai prieinamas ir labiausiai nutolęs. Ant bokštelių matosi įvairaus kalibro ginklų šūvių paliktos žymės, kai kur net galima identifikuoti automatinio ginklo šaudymo paliktas ištrupėjusias duobutes. Tos šaudymo žymės gali būti paliktos ne tik, sakysim, medžiotojų, bet ir Antrajame pasauliniame kare kovojusių pusių. Bokšteliai apšaudyti iš nešiojamų šaulių ar medžiotojų ginklų, nes jie didesnės žalos, be duobelių, nepadarė. Vis dėlto yra aiškių žymių, kad bokšteliai bandyti griauti sprogdinant. Nuo sprogdinimų labiausiai nukentėjęs bokštelis Nr. 3, kiek mažiau – Nr. 1. Sprogdinimai taip pat neįveikė bokštelių, likusios žymės rodo, kokių ypach tvirtų konstrukcijų jie yra. Iš išorės ir vidaus bokšteliai vienodi arba labai panašūs, skiriasi tik jų durų angų aukštis, pavyzdžiui, antrojo bokštelio. Šio fortifikacinio statinio durų angos apačia yra apie vieno metro aukštyje. Kad būtų galima patekti į vidų, pastatyti laiptai, kuriuos ekspedicijos metu radome nuverstus. Kitų dviejų bokštelių durų angų apačia yra beveik prie žemės paviršiaus. Dėl ko toks skirtumas, neaišku. Statinių viršus nėra visiškai plokščias, matyti neįžymus užapvalinimas, be to, per ilgą laiką paviršius apaugęs samanomis, padengtas lapais ir spygliais. Virš įėjimo angos yra nedidelė, išsikišusi atbraila, turbūt tam, kad saugotų nuo tiesioginio bombos pataikymo pro duris į vidų. Yra išlikę durų vyriai ir spygnos užrakto kilpa. Pastato viduje – neaiškios paskirties metalinis kronšteinas. Galbūt ant jo kabindavo optikos ar ryšio priemonės. Gana įdomi ir bokštelio ambrazūra – horizontalus plyšys, leidęs stebėti skirtingais atstumais nutolusius ir skirtingose pusėse esančius taikinius. Jis toks žemas, kad peršasi išvada: pataikymai į taikinius buvo stebimi plika akimi, nes optiniai prietaisai yra tiesiog per aukšti ir negalėjo tilpti į tarpą. Išmatavau bokštelį Nr. 1, užfiksavau preliminarinius statinio duomenis. Skylės sienoje parodė, kad bokštelio formai ir tvirtumui išlaikyti panaudoti net du sluoksniai armatūros tinklo. Per paskutinius maždaug 50 metų apie bokštelių buvimo vietas žinojo tik miškininkai, medžiotojai, medkirčiai, kuriems šie objektai nekėlė jokių asociacijų ir buvo nei istorikų, nei karo aviatorių, nei archeologų deramai netyrinėti. Manoma, kad ekspedicijos metu surinkta informacija galės būti naudinga ir panaudotina karo aviacijos mūsų regione bei šalyje istorijai. Pasak ekspedicijos organizatorių, tai tebuvo pradžia ir bandymas sudominti bendruomenę praeities liudininkais, kurie yra visai šalia, kurie siejasi ►

Sprogimų pataikymų stebėjimo bokštelis Nr. 2

Nežinomos paskirties betoninės konstrukcijos – „Žvaigždžių vartai“

su visame pasaulyje žinomu Felikso Vaitkaus skrydžiu per Atlantą bei aviacijos raida Šiaurės Lietuvoje. Nusiteikta tokių ekspedicijų ateityje rengti daugiau. Juolab kad šis buvęs poligonas pagal tiesioginę paskirtį buvo naudojamas ir sovietų pajėgų. Žmonės pamena, kaip miške stovėdavo lietuvių-rusų kalbomis ženklai, draudžiantys įeiti į tą teritoriją ir perspėjantys apie tykanti pavojų gyvybei. Gaila, kokie tvirti bebūtų bokšteliai, juos negailestingai naikina laikas ir... žmonės. Galbūt ši žurnalo publikacija atkreips atitinkamų institucijų dėmesį į minimus objektus, jų būklę, poreikį tirti jų istoriją ir suteikti jiems saugumą garantuojantį statusą.

Trys sprogdimų pataikymų stebėjimo bokšteliai – ne vienintelė išlikusi infrastruktūra buvusiam aviaciniame poligone. Yra gelžbetoninių konstrukcijų kompleksas, kuris vien iš išvaizdos iškart pramintas „Žvaigždžių vartais“. Kol kas nepavyko nustatyti ir jo paskirties. Apytikris statybos laikotarpis – Nepriklausomybės pabaigos arba Antrojo pasaulinio karo metai. Vietiniai gyventojai atsimesna savo tėvų ir senelių pasakojimų, kad šie statiniai būdavo naudojami aviaciniam taikiniui, kuriuo tapdavo natūralus, kažkokių būdu besisukantis lėktuvas, tvirtinti. Tiesa,

tu labai sunku patikėti, nes nėra nė vienos šaudymų pataikymo žymės.

Kaip jau užsiminta, 1940–1944 m. aerodromas buvo naudojamas sovietų, vėliau ten šeimininkavo juos išstūmę vokiečiai iki tol, kol sovietai sugrįžo ir išbuvo beveik 48 metus... Karinis aerodromas tapo vienu iš uždariausių objektų vakarinėje sovietinėje teritorijoje. Patikimos informacijos apie šį periodą kol kas nepavyko rasti. Yra keletas šaltinių, pateikiančių prieštaringų duomenų. Tiksliai žinoma, kad šeštajame dešimtmetyje vyko milžiniškas infrastruktūros pertvarkymas ir tobulinimas. Aerodromas, užimantis apie 750 ha, tapo vienu iš šešių aerodromų Sovietų Sąjungoje, kuriame buvo dislokuoti keli strateginės aviacijos vienetai nuo moderniausios tolimosios aviacijos bombonešių bei juos lydintios apsaugos naikintuvų iki sovietinių „avaksų“ – ankstyvojo perspėjimo ir kontrolės sistemų (angl. *Airborne Warning and Control System, AWACS*), skirtų žvalgybai bei radioelektroninei kovai. Rašytiniai šaltiniai teigia, kad aerodrome dirbo apie 8000 žmonių, nors buvę kariai ar darbuotojai nurodo visai kitoki personalo skaičių – 20 000. Bet koku atveju tai buvo balta dėmė ir visuose žemėlapiuose, ir istorijoje. Tikiu, kad ateityje ir apie šį periodą paaiškės patikimų žinių.

Šiais metais LK KOP ir LK KOP Aviacijos bazė mini atkurtos Lietuvos karo aviacijos naujos istorinės raidos 20-ąsias metines. Lietuvos padangėje vėl skraido plieniniai sakalai, pasipuošę Vyčio kryžiais. Jaunuoliai studijuoja karo lakūno profesiją, skraido ir tęsia lietuviškas karo aviacijos tradicijas. Mūsų kraštas yra saulės kraštas, kuriame žmogus, modamas plieno sparnais, turi galimybę debesų takais skristi greičiau už vėją ir bandyti pasiekti saulę... ■

Sprogimų pataikymų stebėjimo bokštelis Nr. 3

Įamžinta lakūno svajonė

„RADVILIŠKIO KRAŠTO PUBLIKACIJOJE“ („IKARAS, GIMĘS GELEŽINKELININKŲ KRAŠTE“, 2012, Nr.1 (16) PAPASAKOJOME APIE ŠVIESAUS ATMINIMO KRAŠTIETĮ, KARO LAKŪNĄ JONĄ MASIULĮ IR IŠSAKĖME VILTĮ, KAD JO ATMINIMAS BUS ĮAMŽINTAS. ŠĮ RUDENĮ TAI IR PADARYTA.

Alvydas TAMOŠIŪNAS, kraštiečių viršila, Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės tarptautinio bendradarbiavimo vyresnysis specialistas

Šių metų spalio 16 dieną Radviliškio rajone, Šiaulėnų miestelyje, buvo atidengtas atminimo akmuo prieš 75-erius metus žuvusiam karo lakūnui, jaunesniajam puskarininkui Jonui Masiuliui. Pagerbti kraštiečių ir kolegą atvyko Radviliškio rajono savivaldybės, Šiaulėnų seniūnijos administracijos atstovai, Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės, Ginkluotės ir technikos remonto depo, Oro gynybos bataliono vadai ir kariai, Radviliškio kuopos šauliai, renginyje dalyvavo vietiniai gyventojai, ypač daug moksleivių. Ir tai nuostabu: mūsų kraštiečių, paaukojęs gyvybę, tapo ir tebėra siektinu pavyzdžiu. Jis, užsipyrimo vedamas, buvo visiškai arti savo svajonės – iki mokslų pabaigos bebuvo... vos dvi savaitės, ir Karo aviacijos viršininkas būtų jam oficialiai su-

teikęs karo lakūno kvalifikaciją. Deja, svajonė taip ir liko neįgyvendinta, kraupi tragedija Nemune pasiglemžė sparno brolio gyvybę. Lakūno pilotuojamas lėktuvas 1937 metų spalio 16-ąją dėl neiškių priežasčių sudužo šalia Nemuno salos. Avarijos priežasčių nebenustatysime, kaltų nerasime, o gal ir nereikia to daryti. Lakūnas svajotojas žuvo jaunas, tokį jį – jauną, svajojantį – ir prisiminkime.

Jau šių metų pradžioje kilo minčių įamžinti lakūno atminimą, o drąsiausiose jose ketinome pastatyti gimtinėje atminimo akmenį (tai atsispindėjo ir minėtoje šio žurnalo publikacijoje). Radviliškio rajono savivaldybės, jos Paveldosaugos skyriaus, Šiaulėnų seniūnijos, kitų pastangomis sumanymas įgyvendintas. Kraštiečio lakūno atminimas gražiai pagerbtas ir įamžintas, išsakant tvirtą viltį: gal tai buvo pirmasis kraštiečių, siekęs tapti Ikaru, tačiau tikrai ne paskutinis. Juk šiuo metu Lietuvos karo akademijoje yra nemažai bestudijuojančių kraštiečių kariūnų, tarp kurių yra ir siekiančių būti karo lakūnais.

Renginyje prisistatė šiaulėniškis, kurio tėvas Vladas Macijauskas tarpukaryje dirbo Karo aviacijos eskadrilėse raštininku, pažinojo to meto visus garsiausius lakūnus. Vladas Macijausko sūnus Vytautas išsaugojo visą tėvelio archyvą: nuotraukas, dokumentus, prisiminimus. Tai leis ateityje žurnalo skaitytojus supažindinti su unikaliais vaizdais ir įdomiais faktais.

...Nuaidėjo kariškos salvės Jonui Masiuliui atminti. Virš Šiaulėnų gyvenvietės praskrido trys NATO greitojo reagavimo misiją Baltijos šalyse atliekančių Čekijos karinių oro pajėgų naikintuvai *Gripen JAS39*, parodydami aviacinį solidarumą ►

Atidengtas paminklinis akmuo žuvusiam jaunajam karo lakūnui Jonui Masiuliui

ir pagarbą mūsų kraštiečiui, naikintuvo pilotui. Svečiai pasakė kalbas ir atidengė paminklą – nulūžusią lėktuvo uodegą primenantį akmenį. Tylos minutė, karių atiduota pagarpa...

Kiek laiko žmonės prisimins tas jaudinančias išskirtinio renginio minutes, jaunojo kraštiečio Ikaro istoriją? Priklauso nuo kiekvieno iš jų. Istorija, gyvoji atmintis reikalauja nuolatinių pastangų, sugrįžimo, domėjimosi. Praeityje pasisėmę tikrųjų vertybių galime drąsiai žvelgti į ateitį, nebijoti dėl sąžinės, ar tikrai viską ir teisingai pateikėme ateinančiai kartai. Esmė – ne profesijoje, o svajonėje, gyvenimo tikslu. Begaliniai gaila, kad Jonui Masiuliui nepavyko iki galo įgyvendinti svajonės, bet džiugu, kad jis daug kartų sugebėjo pakilti virš debesų, žvelgti į gimtinę iš paukščio skrydžio ir išgarsinti ją savo jaunu, tačiau prasmingu gyvenimu.

KITŲ RENGINIO ŠIAULĖNUOSE DALYVIŲ MINTYS:

Darius Brazys, Radviliškio rajono savivaldybės meras:

„Mūsų šalyje kaip tik dar trūksta vieningo bendros istorijos ir tautos bei valstybės praeities suvokimo, kuris turėtų tarnauti konsoliduojant tautą. Trūksta aiškios, įstatymiškai suformuluotos istorinės atminties saugojimo ir nuolatinio jos puoselėjimo politikos. Juk ir Lietuvos Respublikos himne skamba raginimas semtis stiprybės iš praeities.

Radviliškio rajonas garsus istorine praeitimi, turi nemažai istorinės atminties vietų. Džiaugiuosi, kad pas mus vyksta daug renginių, skirtų istorinei praeičiai, krašto ir karybos istorijos puoselėjimui. Tai

Vaidilutės Masiulienės padovanotoji Jono Masiulio 1935 m. nuotrauka

kiekvienam dalyviui priartina praeities įvykius, praturtina istorijos žinias, daro suprantamesnę epochos kontekstą, panaikina istorijos abstraktumą. Vienas paskutinių mūsų rajone organizuotų tokių renginių – spalio 16 dieną Radviliškio rajono Šiaulėnų miestelyje paminėtos karo lakūno, jaunesniojo puskarininkio Jono Masiulio 75-osios žūties metinės. Kuo daugiau prisiliečiame prie istorinių įvykių, tuo dažniau pasijuntame stipresni, galintys dar daugiau nuveikti visos tautos labui.

Dėkoju visiems, kuriems svarbi mūsų visų istorinė praeitis, puoselėkime ją ir ateityje.“

Lietuvos kariuomenės Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės vadas pulkininkas leitenantas Vidmantas Raklevičius:

„Didžiuojusi, kad šiandien kartu su jumis esu čia, Šiaulėnuose, atiduoti pagarbą sparno draugui, aviacijos jaunesniajam puskarininkui Jonui Masiuliui, kuris prieš 75-erius metus žuvo tarnaudamas Lietuvai.

Ši diena yra ypatinga dar ir tuo, kad, pagerbdami Joną Masiulį, turime išskirtinę galimybę mintyse atsukti laiką atgal ir prisiminti tuos, kurie svajojo užkariauti dangaus platybes, kurie aukojosi siekdami šio kilnaus tikslo, o tuo pačiu ir prisiliesti prie Lietuvos karo aviacijos istorijos bei pasisemti dvasinės stiprybės iš jos.

Neatsitiktinai Vinco Kudirkos Tautiškoji ►

Šiaulėniškiai gausiai susirinko pagerbti Jono Masiulio atminimą

Radviliškio rajono savivaldybės meras Darius Brazys (nuotr. kairėje) ir Lietuvos kariuomenės Šiaulių įgulos ir Karinių oro pajėgų Aviacijos bazės vadas pulkininkas leitenantas Vidmantas Raklevičius (nuotr. dešinėje) pasidžiaugė, kad rajone nepamirštami iškilūs kraštiečiai

giesmė prasideda žodžiais „LIETUVA, TĖVYNE MŪSŲ, TU DIDVYRIŲ ŽEME, IŠ PRAEITIES TAVO SŪNŪS, TE STIPRYBĘ SEMIA...“

Radviliškio rajono savivaldybės Paveldosaugos skyriaus vedėjas Vytautas Simelis:

„Metų pradžioje gimus idėjai įamžinti kraštiečio, kilusio iš Šiaulėnų, tarpukario karo lakūno Jono Masiulio atminimą, abejonių nebuvo. Surasta lėšų, aptarta vieta, kurioje turi būti pastatytas atminimo paminklas, parinktas tam tikros formos akmuo. Manau, tai padaryti buvo visų mūsų pareiga ir mes ją atlikome. Tuo pačiu tai yra Lietuvos aviacijos istorija.“

Radviliškio rajono Šiaulėnų seniūnas Vitas Pranas Tutkus:

„Šiaulėnai – seniausias miestelis Radviliškio rajone. 2012 metais jis atšventė 520-ąjį gimtadienį. Šiaulėniškiai nepamiršta garsių savo krašto žmonių. Įžymaus rašytojo, pedagogo Marcelino Šikšnio vardu pavadinta Šiaulėnų vidurinė mokykla. Šiaulėnų miestelio centrinėje aikštėje pernai pastatytas paminklas Baliui Buračiui – žinomam fotografui, etnografui, kraštotyrininkui. 2011-aisiais restauruota koplyčia Šiaulėnų kapinėse, įrengta lietuvių ir kaltinių kryžių ekspozicija. Džiugu, kad nepamirštas ir kraštietis karo lakūnas, jaunesnysis puskarininkis Jonas Masiulis, jo tragiškos žūties 75-ųjų metinių proga atidengtas paminklinis akmuo. Visa tai – jau istorija, bet ji nepamirštama, nes be praeities nėra ateities.“

Radviliškio rajono Šiaulėnų Marcelino Šikšnio vidurinės mokyklos 11 klasės mokinė Viktorija Arlauskaitė:

„Stovėdama su karo lakūnais garbės sargyboje prie atidengiamo atminimo akmens jaučiausi pakylėta. Pagerbti Jono Masiulio atminimą susirinko tiek daug šiaulėniškių, moksleivių, karių ir šaulių. Karių atminimo salvės prie paminklo, praskridę lėktuvai virš galvų man paliko neišdildomą įspūdį visam gyvenimui.“ ■

Po publikacijų spaudoje atsirado tikri Jono Masiulio giminės, gyvenantys Radviliškyje: pusbrolis Antanas Masiulis ir pusseserė Ona Masiulytė. Abu yra lakūno tėvo Juozo brolio Jono (bendravardis su lakūnu) vaikai. Kai Jonas 1937-aisiais žuvo, pusbroliui Antanui tebuvo 6-eri metai. Pabendravus su Antano žmona Vaidilute Masiulienė, informacijos pasipildė nedaug – šie žmonės yra jau garbingo amžiaus, labai ligoti. Be to, ir metų skirtumas jų buvo gana didelis. Taigi iš jaunojo lakūno tragiško likimo liko neatsakytas vienintelis klausimas: kas iš giminių perlaidojo jį žuvusį? Daug kas iš giminių tuomet buvo ištremti. Tad susirašinėjant tikriausiai buvo nusamdytas pažįstamas žmogus ar tolimas giminaitis tam garbingam darbui atlikti.

Ponia Vaidilutė rado išsaugotą Jono Masiulio nuotrauką (spausdinama), kurią lakūnas apie 1935 metus asmeniškai padovanojo savo dėdei. Ant jos lakūno ranka užrašyta: „Prisiminimui dėl dėdės“; yra ir jo parašas. Tai – dar viena neįkanojama relikvija apie nepamirštamąjį mūsų kraštų Ikarą.

Antano Gedrimo nuotraukos

Mokslininko, valstybininko, teisėjo keliai

ŽURNALO SKAITYTOJAMS PRISTATOME PIRMAJĄ DALĮ TĘSTINĖS PUBLIKACIJOS APIE IŠKILŲ MŪSŲ KRAŠTIETĮ – ŠEDUVOJE GIMUSĮ IŽYMŲ VALSTYBININKĄ, MOKSLININKĄ, TEISININKĄ PRANĄ KŪRĮ.

Egidijus Jarašiūnas, profesorius

IŠTAKOS

Kraštas – pirmiausia jo žmonės. Čia gimę, užaugę, gyvenantys. Ir jei kuris, išskridęs iš gimtųjų namų, savo darbais tampa žinomas ne tik Lietuvoje, bet ir platesniame pasaulyje, tai – ir jį išauginusios gimtosios žemės nuopelnas. Tokio žmogaus pasiekimai – ir krašto pasiekimai.

Prano Kūrio – pasaulinio lygio tarptautinės teisės specialisto, atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės pirmosios Vyriausybės nario, diplomato, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo pirmininko, Europos Žmogaus Teisių Teismo ir Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėjo – gyvenimo kelio pradžia – 1938 metų Šeduvoje. Šis provincijos miestelis šeduviams, kad ir kur jie būtų, visados mielas ir brangus. Iš centrinės aikštės trys svarbiausios gatvės veda į Šiaulius, Panevėžį ir Kėdainius. Pagal to meto mastelį tai – svarbiausi keliai, tarsi galimo veikimo ribos. Tiesa, P. Kūrį jie nuves gerokai toliau – į Paryžių, Briuselį ar Strasbūrą. Bet tai bus ateityje.

Daug nuveikusio žmogaus darbams apibendrinti pasitelkiamas skambus likimo vardas. Tik šis ir pats „nulemtas“ daugelio komponentų. Vienas iš jų – genetinis kodas. Tai, ką gaunam iš tėvų ar protėvių. Imlus protas, puiki atmintis... Tai pirmieji duomenys mokslui... P. Kūriui būdingas gyvas temperamentas. Neabejoju, kad įvairiose Kūrių giminės kartose rastumėme ne vieną tikrą optimistą. Ko gero, ir būdo tiesumas perduodamas iš kartos į kartą.

Tai tik pirminės prielaidos. Ne mažiau svarbus auklėjimas šeimoje. Jis lemia, kaip bus panaudotos įgimtos savybės, kas įgis prioritetą, į ką bus orientuojamasi ateityje. Tai – vertybių (tikrų, neapsimestinių) sistemos ugdymas. Mykolo ir Onos Marijos Kūrių šeima iki šių dienų prisimenama Šeduvoje. Motina šeimininkavo namuose. Tėvas, Nepriklausomybės

Pranas Kūris

kovų dalyvis, 1920–1922 metų 3-ojo pėstininkų pulko karys, sužeistas kovose prie Širvintų. Tėvas iš pradžių dirbo malūne, vėliau tapo Šeduvos bažnyčios varpininku. Paprasti nepaprastai dori žmonės, iki šiol kaimynų ir pažįstamų minimi tik geru vardu.

Žmogaus gyvenimo neatsiesi nuo laiko, šalies, visuomenės gyvenimo realijų. P. Kūriui tokios duotybės – gimimas Pirmosios Lietuvos Respublikos laikais, Antrasis pasaulinis karas, sunkūs pokario laikai... Fonas ne pats palankiausias. Žmogaus gyvenimo mastais matuojant ilga sovietinė tikrovė, po to – pagaliau prasidėjęs tautos atgimimas, nepriklausomos valstybės atkūrimas... Kitoj šaly, ►

Tėvai Ona Marijona ir Mykolas Kūriai

kitais laikais tie patys pradiniai duomenys greičiausiai vestų į kiek kitokį rezultatą. Gal ir žmogiškosios kūrybos laukas būtų kitas, gal skirtųsi ir pasiektos aukštumos...

Lietuvoje jau nuo XIX a. pabaigos paprastų žmonių tikslas – išleisti vaikus į mokslus. Mykolas ir Ona Marija Kūriai – ne išimtis. Didžiausias tėvų noras – kad visi penki vaikai baigtų mokslus, būtų reikalingi žmonės visuomenėje. Vyriausias sūnus Antanas baigė kooperacijos institutą, duktė Eugenija tapo matematike, kita duktė Ona – dantų gydytoja, jauniausias sūnus Juozas įgijo geležinkelininko specialybę.

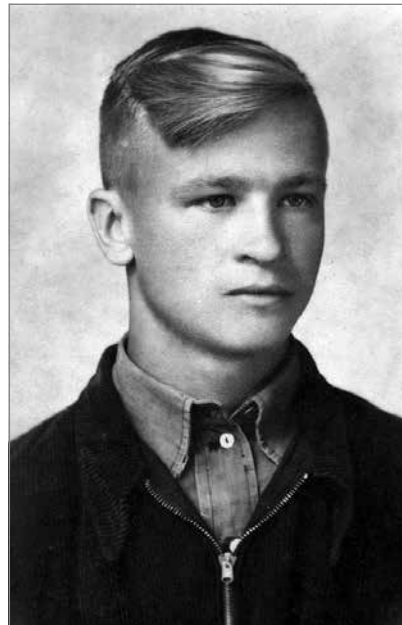
Antrojo Kūrių sūnaus Prano gabumai išryškėjo jau Šeduvos vidurinėje mokykloje. Tiek draugai, tiek mokytojai stebėjosi žaibišku mokslo dalykų suvokimu. Neabejotina sėkmė gabiam vaikui buvo ir kūrybingi bei mylintys savo darbą mokytojai. Regis, neatsitiktinai Šeduvos vidurinę mokyklą baigė tiek iškilių žmonių. Negalima nelaikyti likimo ženklui ir prancūzų kalbos mokytojos. Dar mokydamasis Šeduvos vidurinėje mokykloje, P. Kūris gerai pramoko prancūziškai. Šeduvoje prancūzų kalbos mokė tikrai kvalifikuotos mokytojos. Ateityje tos žinios labai pravers.

Nuo 14 metų vasaromis Pranas dirbo: tiesė plentą, darbavosi durpyne. Tai buvo gera darbo mokykla. Ir vėliau, studijuodamas, vasarą vyks į Kazachstaną užsidirbti pinigų kostiumui ir batams. Tokios tų laikų realijos.

Kaip ir daugelis to meto jaunų žmonių jautė dviejų pusių įtaką. „Augau katalikiškoje aplinkoje, tačiau kartu kaip „tikrą pinigą“ priėmiau daug ką iš to, ką bruko mokykla ir oficialioji propaganda.“ (Kūris P. Pasitikėjimo ir įvertinimo ženklas, *Pirmoji Vyriausy-*

bė 1990–1991 m., Vilnius, 2000, p. 246.) Tai P. Kūrio prisiminta aplinkybė. Mokykloje marksistiškai aiškinamos socialinės lygybės ir socialinio teisingumo idėjos, namuose laikomasi tradicinių krikščioniškų vertybių. Dabar galėtume sakyti: toks tų laikų laikinesnių ir amžinesnių idėjų sandūros laukas. Tokia to meto lietuviško gyvenimo tikrovė. Tai – ir šeimos įdiegtų vertybių tvirtumo išbandymų laukas („Tėvai buvo dori katalikai, vaikams įdiegė dorovės pagrindus, kuriais vadovaujuosi iki šiol.“ (Iš pokalbio su P. Kūriu, žr: Sakalaukaitė R. Pasiekęs teisės aukštumas, *Fortuna privata*, 2008, rugsėjis, p. 43.)

Jaunas žmogus apie tokią priešpriešą dar negalvojo, jam teisingumas – galėjimas padėti apginti žmonių teises, kai aplink tiek neteisybės. Tai atitiko ir tėvų priesakus apie būtinybę dorai gyventi. Baigdamas vidurinę Pranas ima galvoti apie advokato darbą.

P. Kūris
– Šeduvos
vidurinės
mokyklos
moksleivis.
1956 06 26

TEISĖS MOKSLININKO KELIU

2007 m. išleistame žinyne „Who is who in public international law“ („Kas yra kas tarptautinėje vietoje teisėje“) P. Kūrio vardas minimas greta žinomiausių šiuolaikinės tarptautinės teisės specialistų – sero Herscho Lauterpachto, Iano Browlie, Makso Schwebelio, Rosalyn Higgins ir kitų. Galime kalbėti apie jo mokslinių darbų svarbos pripažinimą ne tik Lietuvos ar Europos, bet ir pasaulio mastu.

Tačiau iki tokio pripažinimo – ilgas ir nelengvas kelias. Teisės studijų pasirinkimą baigus vidurinę mokyklą lėmė, kaip pripažįsta pats P. Kūris, „užvaldęs teisingumo jausmas“, kurį jaunasis abiturien- ►

tas tikėjosi „realizuoti dirbdamas teisininku, tiksliau, advokatu“ (Svirbutavičiūtė A. Nešventiniai pamąstymai jubiliejaus išvakarėse, *Lietuvos žinios*, 1998 m. rugpjūčio 19 d. Nr. 81.).

Advokatu P. Kūris netapo. Tapo mokslininku, tarptautinės teisės mokslo autoritetu. Beje, galima kalbėti apie Šeduvos indėlį ruošiant tarptautinės teisės mokslo atstovus Lietuvai, tam tikrą tradiciją. P. Kūrio pirmtaku reikia laikyti iš Šeduvos kilusį Domą Krivicką, tarpukariu dėčiusį tarptautinę teisę Kauno ir Vilniaus universitetuose, vėliau pasitraukęs į Vakarų. (Apie tai žr.: Pakštas V. *Dvidešimtojo amžiaus Šeduva*, Vilnius, p. 62–63.)

P. Kūris 1956 m. įstojo į Vilniaus universiteto (VU) Teisės fakultetą. P. Kūrio studijų metais VU Teisės fakulteto dekanas buvo doc. K. Domaševičius, fakultete dirbo dėstytojai prof. K. Jablonskis, prof. J. Žeruolis, vyr. dėstytojas E. Medžys, doc. A. Žiurlys, doc. A. Liakas, vyr. dėstytojas A. Klimka, doc. A. Blika. Šie mokslininkai buvo teisės studijų lietuvių kalba šalininkai, jie stengėsi, kiek tai buvo įmanoma tuometinėmis sąlygomis, formuoti kuo platesnį būsimo teisininko požiūrį į teisę ir į teisininko darbą. Teisės fakultetas buvo pripažintas teisininkų rengimo centru Lietuvoje. VU Teisės fakulteto studijų planuose, nepaisant studijų balasto – partinių politinių disciplinų – užteko vietos specialiosioms disciplinoms, būtinoms tinkamos kokybės specialistams parengti. (Machovenko J., Maksimaitis M. *Vilniaus universiteto teisės fakultetas 1641–2007 metais*, Vilnius, 2008, p. 207.)

P. Kūris su pagyrimu baigė teisės studijas Vilniaus universiteto Teisės fakultete. 1961 m. rugsėjo mėn. jam buvo pasiūlyta dirbti finansų teisės dėstytoju Teisės fakulteto Valstybinės teisės katedroje. P. Kūris dvejus darbo šioje katedroje metus prisimena kaip pirmąją universitetinio darbo patirtį.

1963 m. spalio mėn. P. Kūris stojo į Maskvos valstybinio universiteto tarptautinės teisės aspirantūrą. Gabus stojantysis atkreipė komisijos narių dėmesį. Tai nulėmė sprendimą jį priimti į aspirantūrą, nors tarptautinės teisės specialybėje nebuvo skirtos vietos Lietuvai. P. Kūris prisimena: „<...> Lietuvai neskirdavo tokių vietų. Išlaikiau stojamuosius egzaminus, o iš pagrindinės tarptautinės teisės disciplinos gavau ketvertą. Tik po 10 metų pasiteiravau egzaminų komisijos narės, profesorės, kodėl man parašė tik ketvertą, nors atsakiau viską, ji paaiškino, kad atvažiavo nežinomas žmogus iš Lietuvos ir rašyti penketą tie-

siog nekilo ranka.“ (Žr: Svirbutavičiūtė A. Nešventiniai pamąstymai jubiliejaus išvakarėse, *Lietuvos žinios*, 1998 m. rugpjūčio 19 d. Nr. 81.)

P. Kūris ir jo šeima – dukra Asta, žmona Vanda ir sūnus Egidijus. 1977 m.

Mokslinio darbo vadovu buvo paskirtas žinomas tarptautininkas prof. J. Korovinas (beje, dar carinės Rusijos laikais buvęs privatdocentu). P. Kūriui pasiūlyta rašyti disertaciją planine tema apie kolonializmo Afrikoje teisinius aspektus. Tačiau tema buvo suformuluota taip, kad P. Kūris greitai suprato, jog iš jo tikimasi grynai politizuotų aprašymų, kad nieko rimtesnio parašyti neišeis. Ir netipiškas aspirantas vėl pasiūlymą netipiškai. P. Kūris savo iniciatyva po trejeto mėnesių prašė pakeisti darbo temą – jis norėjo rašyti apie laisvojo miesto statusą. Argumentacija: laisvojo miesto statuso tarptautinėje teisėje problemos buvo aktualios dėl tuo metu Europoje vykusios diskusijos, susijusios su padalyto Berlyno statusu. P. Kūris jau anksčiau buvo neblogai susipažinęs su ankstesnių laikų Krokuvos, Dancigo ir Klaipėdos (lietuviškos sąsajos P. Kūriui ypač svarbios) statuso ypatumais. Tokie aspiranto argumentai įtikino prof. J. Koroviną, jis sutiko keisti tyrimo temą.

Disertaciją tema „Laisvojo miesto statusas tarptautinėje teisėje“ (Kūris P. *Status volnogo goroda v meždunarodnom prave*: avtoreferat disertacii, Moskva, 1965.) jis parašė per tryliką mėnesių (toks rekordas tik patvirtina, kad aspirantas išties buvo netipiškas) ir 1965 m. balandžio mėn. ją sėkmingai apgynė Maskvos valstybiniame universitete bei gavo teisės mokslų kandidato (dabar – daktaro) laipsnį. Dar prieš apgindamas disertaciją P. Kūris jau buvo parašęs kelis straipsnius kosmoso teisės bei laisvųjų miestų temomis. ►

Disertacijoje išsamiai ir įvairiais požiūriais buvo išnagrinėtas laisvojo miesto institutas tarptautinėje teisėje, suformuluota laisvojo miesto, kaip tarptautinės teisės subjekto, sąvoka, atskleisti jo požymiai, ypatybės, išanalizuota laisvojo miesto garanto koncepcija.

P. Kūris (pirmoje eilėje pirmas iš kairės) su Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjais. 2002 m.

P. Kūrio disertaciją įsidėmėjo ne vienas tarptautinės teisės specialistas. Tokio lygio darbų retai pasitaiko. Taigi gabiam jaunam tarptautinės teisės mokslininkui pasiūlyta stažuotė užsienyje (ir puikus prancūzų kalbos mokėjimas čia itin pravertė). Tai – didelė sėkmė. 1967 m. spalio mėn.–1968 m. rugpjūčio mėn. P. Kūris stažavosi Paryžiaus universiteto Aukštųjų tarptautinių studijų institute. Jo stažuotės mokslinis vadovas Sorbonos universitete buvo žymus tarptautinės teisės profesorius Charles Rousseau, kurio daugiatomis darbas „Droit international public“ („Tarptautinė viešoji teisė“) ir šiandien išlikęs „mokslo apyvartoje“. Galiojančio teisinio reguliavimo nagrinėjimo svarbos pabrėžimas buvo šio „griežto pozityvisto“, „policy-oriented science“ („politiškai orientuoto mokslo“) koncepcijos priešinininko (žr: Cot J.-P. Bibliographie. Ch. Rousseau, *Droit international public*, t. I, *Revue international de droit comparé*, 1971, vol. 23, n° 2, p. 516–518.) įtaka jaunajam mokslininkui.

Atvykusiam į užsienį jaunam mokslininkui didžiulį įspūdį darė universitetinė kūrybinė laisvė, raginimai abejoti tuo, kas skaitoma per paskaitas, kas rašoma knygoje. Taip formavosi gilesnio mokslinio pažinimo būtinos prielaidos. Nauja teisinio pažinimo metodologija netrukus išryškėjo jaunojo autoriaus darbuose. Beje, sovietiniams P. Kūrio darbų recenzentams labiausiai klius jam būdingi vakarietiškos mokslinės mąstysenos elementai. Būtent jais

P. Kūrio darbai pirmiausia išsiskirs iš bendro Rytų Europos teisinių darbų fono. P. Kūrio teisiniai tekstai tuometiniame teisės moksle tam tikra prasme reiškė tą patį, ką teatre reiškė vakarietiškos dvasios Juozo Miltinio spektakliai ar Regimanto Adomaičio ir Juozo Budraičio vaidinami „vokiečiai“ kine, t. y. kitonišką dvasią, kitokių mąstymo principų raišką.

Dar viena Paryžiaus pamoka – 1968 m. balandžio–gegužės mėn. vykusį studentų revoliuciją, demonstracijas, diskusijas. P. Kūris prisimena: „Stazuodamasis Paryžiuje 1967–1968 m. pergyvenau neramų metą. Tai buvo studentų judėjimo, valdžios pasikeitimo, Charleso de Gaulle'io nuvertimo laikas. Tuose įvykiuose ir aš pats dalyvavau, todėl net mokslai šiek tiek susitrukdė.“ Įvykiai vertė mąstyti: „Pamačiau, kaip atsistatydina viena valdžia, ateina kita. Tai man buvo demokratijos pamoka. Ir dabar prisimenu, kiek toje studentų revoliucijoje buvo spontaniškumo. Jaunimas protestavo, dažnai net nežinodamas, dėl ko protestuoja.“ (Petrauskis K. *Neišsigynęs savo praeities*, *Veidas*, 1998 10 29.)

1968 m. P. Kūris tapo Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docentu. 1969–1971 m. jis ėjo šio fakulteto dekaną pareigas. 1970 m. Hagos Tarptautinės akademijos kuratoriaus kvietimu P. Kūriui teko stažuotis Hagos Tarptautinės teisės akademijos Tyrimų centre. Tai – jauno mokslininko autoriteto tarptautinio pripažinimo pradžia.

1971 m. vasario mėn. P. Kūris paskirtas vyr. moksliniu bendradarbiu baigti mokslinę disertaciją ir komandiruotas į Maskvos valstybinį universitetą. Pradėjo naujas mokslinio darbo etapas – teisės mokslų daktaro (tai atitinka šių laikų habilituoto daktaro laipsnį) disertacijos „Valstybių atsakomybė ir jos pagrindai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje“ rengimas.

1972 m. išleisti P. Kūrio parašyti „Tarptautinės teisės teorijos pagrindai“ (Kūris P. *Tarptautinės teisės teorijos pagrindai*, Vilnius, 1972). Tai buvo vienas pirmųjų platesnio pobūdžio leidinių apie tarptautinę teisę lietuvių kalba po Antrojo pasaulinio karo. Knygoje nagrinėjami klausimai: tarptautinės teisės ypatumai, šaltiniai, subjektai, pagrindiniai principai. Rašydamas šią knygą autorius susidūrė su papildoma problema. Paašškėjo, kad stokojama tarptautinės teisės terminijos lietuvių kalba. Todėl P. Kūriui neliko nieko kito, kaip pačiam imtis ir tarptautinės teisės terminijos kūrimo darbo. Taigi jį reikia laikyti ir lietuviškos tarptautinės teisės terminijos kūrėju.

1973 m. Maskvos valstybiniame universitete jis sėkmingai apgynė teisės mokslų daktaro diser- ►

taciją tema „Valstybių atsakomybė ir jos pagrindai šiuolaikinėje tarptautinėje teisėje“. Tai bene geriausiai tarptautinės teisės specialistams žinomas P. Kūrio darbas. Remiantis disertacija buvo parašyti du veikalai: 1973 m. pasirodžiusi monografija „Tarptautinės teisės pažeidimai ir valstybių atsakomybė“ (Kūris P. *Международные правонарушения и ответственность государства*, Vilnius, 1973) ir kiek anksčiau paskelbtas darbas „Atsakomybės tarptautinėje teisėje problemos“ (Kūris P. *Atsakomybės tarptautinėje teisėje problemos*, Vilnius, 1970.)

Monografijoje „Tarptautinės teisės pažeidimai ir valstybių atsakomybė“ nagrinėjama tarptautinės teisinės atsakomybės raida, tarptautinės teisinės atsakomybės sąvoka, tarptautinės teisinės atsakomybės pagrindo problemos, be to, veikalo autorius itin daug dėmesio skyrė kaltės problemai tarptautinėje teisėje. Tiriant šią temą nagrinėjamos ir tarptautinės atsakomybės formos, taip pat jos kodifikacijos klausimai. „Pranas Kūris vienas iš pirmųjų tarptautinėje teisėje siūlė atsakyti tarptautinės valstybių atsakomybės civilinės traktuotės, kuria remiantis dirbtinai siaurinama valstybių atsakomybė, ir nebevertoti termino „deliktas“ kalbant apie valstybių atsakomybę, o rinktis terminą „tarptautinės teisės pažeidimas.“ (Andriulis V., Katuoka S. Mokslininkas, diplomatas, Europos Bendrijos Teisingumo Teismo teisėjas Pranas Kūris, *Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris*, Vilnius, 2008, p. 20.)

Pastebėtina, kad sovietiniams šio darbo recenzentams ypač kliuvo tikrai novatoriškos ir vėliau pasitvirtinusios idėjos. Viena iš jų – teiginys, kad kaltė nėra privalomas tarptautinės teisės pažeidimo elementas. Netiko ir P. Kūrio siūlomas „nematerialinės atsakomybės“ terminas vietoje sovietinių mokslininkų vartotos „politinės atsakomybės“ sąvokos. Tai nebuvo vien ginčas dėl terminijos, už terminų slėpėjo koncepcijos skirtingumai.

Šiame darbe suformuluoti tyrimo rezultatai pasiekė ir Jungtinių Tautų Tarptautinės teisės komisiją, kuri beveik pusę šimtmečio kūrė tarptautinės konvencijos dėl valstybių atsakomybės projektą, šiuo metu pavadintą „Straipsniais dėl valstybių atsakomybės už tarptautinės teisės pažeidimus“, ir 2001 m. patvirtintą Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos rezoliuciją Nr. A/56/10. Teisinėje literatūroje pažymima, kad „Prano Kūrio atlikto mokslinio tyrimo rezultatai bei daugelis jo išvadų atsispindi šiame dokumente, nors Prano Kūrio darbą ir galutinį Straipsnių variantą skiria beveik trys dešimtmečiai.“ (*Ten pat*, p. 20.)

Tai geriausias parašytų darbų įvertinimas: įeigu

teislininko mokslinės mintys nepaseno per kelis dešimtmečius, jos tikrai vertingos.

P. Kūrio suformuluota tarptautinės teisės pažeidimo koncepcija, kuri vėliau buvo pavadinta „P. Kūrio doktrina“ (Boutkevitch V., Boutkevitch O., Académicien P. Kūris, théoricien éminent du droit international public, *Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris*, Vilnius, 2008, p. 592) yra grindžiama tarptautine teisine praktika ir tyrimų, atliktų nuo H. Grocijaus laikų iki XX a. antrosios pusės, analize. P. Kūris pirmasis tarptautinės teisės istorijoje pristatė ir apibrėžė tarptautinės teisės pažeidimo elementus bei nustatė jo objektyviusius ir subjektyviusius požymius. P. Kūris išvystė kaltės pagal tarptautinę teisę koncepciją, remdamasis Vakarų teisininkų darbų kritine analize, nes manė, kad sovietų mokslininkų darbai neatitiko pasaulinio lygio. P. Kūrio pasiūlytas kaltės pagal tarptautinę teisę klausimo sprendimas buvo perimtas ir kitų žymių teisininkų. P. Kūris taip pat prisidėjo prie „piktnaudžiavimo tarptautine teise doktrinos“ formavimo. Prieš jam atliekant tyrinėjimus, ši tema, galima sakyti, buvo ignoruojama sovietinės tarptautinės teisės doktrinoje. ►

Garbės daktaro suteikimo ceremonijoje su M. Romero universiteto rektoriumi A. Pumpučiu

Sovietinių mokslininkų auditorijai, pasak prof. V. Boutkevitch, P. Kūris buvo sunkiai suprantamas, jis vadovavosi savita tyrimo metodologija, nebūdinga dominuojančiai sovietinei tarptautinės teisės sampratai. (*Ten pat*, p. 580.) Stebino jo darbų originalumas, gilumas, netgi tam tikras teksto rafinuotumas. P. Kūris vienas iš pirmųjų pradėjo vis daugiau dėmesio skirti tarptautinės teisės praktikai, be kurios tarptautinės teisės studijos ir mokslas, ypač Vakarų pasaulyje, buvo tiesiog negalimi.

1973 m. vasario mėn. P. Kūris grįžo į Vilniaus universiteto Teisės fakulteto docento pareigas. Tų pačių metų kovo mėn. jis vėl išrinktas Teisės fakulteto dekanu. Tais pačiais metais jam buvo suteiktas profesoriaus vardas (P. Kūris tapo jauniausiu teisės profesoriumi tuometinėje Sovietų Sąjungos erdvėje. Tai dar vienas aspektas vertinant jo mokslinę ir pedagoginę veiklą). 1977–1990 m. P. Kūris dėstė tarptautinę teisę Vilniaus universiteto Teisės fakultete.

Apgynęs disertaciją P. Kūris buvo vienintelis šios srities specialistas Lietuvoje. Galėjo ir likti vienintelis. Tačiau jis daug nuveikė, kad būtų išugdyta kitų tarptautinės teisės specialistų. Būdamas Vilniaus universiteto Teisės fakulteto dekanas jis atvėrė kelius jaunimui, sukūrė tarptautinės teisės mokyklą Lietuvoje. Profesorius moksliniai tyrimai ir įžvalgos skatino domėtis tarptautine teise ir jaunuosius teisininkus. (Tik atkūrus Lietuvos valstybės nepriklausomybę išryškės profesoriaus P. Kūrio darbo reikšmė ugdant teisininkus tarptautininkus. Lietuva stebėtinai greitai suformavo diplomatinį korpusą. Daugelis Lietuvos diplomatų – buvę profesoriaus P. Kūrio studentai.)

P. Kūrio manymu, tarptautinė teisė turėjo būti dėstoma laikantis Vakaruose įprastos dėstymo struktūros. Recenzuodamas 1974 m. išleistą vadovėlį, kurį redagavo sovietinės tarptautinės teisės korifėjus prof. G. Tunkinas, P. Kūris pasiūlė atsisakyti sovietinės vadovėlio struktūros ir ją pakeisti vakarietiško tipo išdėstymu: įvesti į sovietinę tarptautinės teisės doktriną bendrąją ir specialiąją dalis, išplėsti nagrinėjamą tematiką.

Mokslininkas tarptautininkas suprato, kad be tarptautinės teisės aktų vertimo į lietuvių kalbą Lietuvoje ši teisės sritis visados bus žinoma tik labai nedaugeliui. 1981 m. Lietuvoje išleistas iš pažiūros nedidelis, bet fundamentalus P. Kūrio darbas, t. y. jo, kaip mokslinio redaktoriaus, redaguoti Jungtinių Tautų Organizacijos įstatai (Chartija) bei Tarptautinio Teisingumo Teismo Statutas. Šių dokumentų

vertimo svarba ypač išryškėjo Atgimimo laikotarpiu.

Teisės studijoms Lietuvoje neturėta ir lietuviškai parašyto tarptautinės teisės vadovėlio. 1985 m. išleistas P. Kūrio parašytas tarptautinės teisės vadovėlis, pavadintas kukliu „Tarptautinės teisės apybraižų“ vardu (Kūris P., Požarskas M. *Tarptautinės teisės apybraižos*, Vilnius, 1985). Tai ilgą laiką buvo vienintelis tarptautinės teisės vadovėlis Lietuvoje. „Tarptautinės teisės apybraižos“ daugeliu aspektų priminė Vakaruose išleistas tarptautinės teisės knygas, o ne dogmatinius SSRS autorių darbus. Jame remtasi labai įvairia moksline literatūra, Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimais, tarptautiniais teisės aktais, Tarptautinės teisės komisijos dokumentais ir kt.

Svarus P. Kūrio indėlis ir į 1986 m. anglų kalba Maskvoje išleistą vadovėlį „International Law“ („Tarptautinė teisė“). P. Kūris parengė šio vadovėlio IX skyrių „Atsakomybė pagal tarptautinę teisę“. Šiame skyriuje autorius plėtojo mintis, suformuluotas savo monografijoje „Tarptautinės teisės pažeidimai ir valstybių atsakomybė“.

1989 m. išleistas P. Kūrio parengtas ir redaguotas tarptautinių dokumentų rinkinys „Žmogaus teisių apsauga: pagrindiniai tarptautiniai dokumentai“. Jame pirmą kartą lietuviškai pateikti tokie svarbūs tarptautiniai dokumentai kaip 1966 m. Tarptautinis pilietinių ir politinių teisių paktas, 1966 m. Tarptautinis ekonominių, socialinių ir kultūrinių teisių paktas, daug kitų žmogaus teises užtikrinančių tarptautinių konvencijų.

Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjo profesoriaus V. Boutkevitchiaus manymu, tuometinių P. Kūrio mokslo darbų analizė leidžia išskirti bent keturis jo darbo ypatumus. (Boutkevitch V., Boutkevitch O. *Académicien P. Kūris, théoricien éminent du droit international public, Teisė besikeičiančioje Europoje. Liber Amicorum Pranas Kūris*. Vilnius, 2008, p. 573–576.) Visų pirma, jis niekada nenagrinėjo „visuotinai priimtų“ klausimų, sutartinių ir suderinamų su sovietmečio ideologija. Jau pirmaisiais atliktais tyrimais jis pademonstravo, kad neis sovietų scholastikos keliu. Tik po daugelio metų P. Kūrio nagrinėtos temos buvo pradėtos analizuoti kitų mokslininkų ir, kaip P. Kūris buvo numatęs, tapo aktualiomis ir išskėlė daug klausimų, į kuriuos P. Kūris jau buvo atsakęs.

Antra, net jei P. Kūris analizuodavo, regis, nusišlovėjusius tarptautinės teisės klausimus, jis juos išnagrinėdavo visais aspektais, jų įtaką tarptautinei ►

teisei apskritai ir tarptautinės teisės teorijos suteikiamas galimybes jiems išspręsti. Atlikdamas visus mokslinius tyrimus jis atsiskleidė kaip itin gabus teisės teoretikas, kuriam neegzistuoja „nereikšmingos detalės“. Jis mąstė sistemiškai, tyrinėjo klausimus jų kilmės, funkcinę ir struktūrinių sąsajų su šiuolaikine tarptautine teise kontekste. Tais atvejais, kai kiti turi parašyti dideles monografijas, P. Kūriui pakanka straipsnio, kad apibrėžtų problemą, nurodytų jos ypatybes ir pasiūlytų tinkamą sprendimą.

Trečia, analizuojant jo paskelbtus darbus, pastebimos dvi tendencijos: arba po kai kurių publikacijų kiti autoriai liovėsi rašyti jo išnagrinėtomis temomis (nes jis galutinai išsprendė iškeltą problemą ir visiškai pagrindė šį sprendimą tokiais argumentais, kad kiti autoriai nebeturėjo ką pridurti), pavyzdžiui, laisvojo miesto statuso tema, arba, priešingai, jis iškėlė tokias globalias problemas, kad jų galutinai išspręsti vienas žmogus objektyviai nepajėgtų, todėl jo iškelti klausimai buvo tyrinėjami kitų mokslininkų. Kai kuriais atvejais P. Kūrio tyrinėjimai pakeisdavo kitų mokslininkų požiūrį į tam tikrą tarptautinės teisės problemą. Rasti temų tyrinėjimams jam nesunku. Jis žvelgia į tarptautinę teisę visais aspektais ir taip giliai, kad iškėlė tokių klausimų, iš kurių išsivystė atskiri tyrimų institutai ir kurie nulėmė daugelio mokslininkų mokslinės veiklos planavimą.

Ketvirta, P. Kūris naudojo savitais tarptautinės teisės teorijos tyrinėjimo metodais. Galima kalbėti apie bandymus kūrybiškai panaudoti vakarietiški tarptautinės teisės mokyklai būdingus metodus.

Sovietinės sistemos griūtis, nepriklausomos Lietuvos valstybės atkūrimas, demokratinės santvarkos įtvirtinimas – tolesnis P. Kūrio kaip tarptautinės teisės specialisto veiklos fonas. P. Kūris – vienas iš nedaugelio Vidurio ir Rytų Europos šalių socialinių mokslų atstovų, kuriems po XX a. pabaigos sukrėtimų ir pokyčių nereikėjo gėdytis ar iš esmės koreguoti savo darbų. Konjunktūrinių darbų jo mokslinės veiklos sąrašė nebuvo. Viskas, kas parašyta, ir toliau lieka „mokslo apyvartoje“.

P. Kūris 1990 m. buvo išrinktas Lietuvos mokslų akademijos nariu korespondentu, 1996 m. – tikruoju nariu akademiku. Pagrindinė mokslinių tyrimų sritis – tarptautinė teisė, Europos Sąjungos teisė. P. Kūris daugiau kaip 10 metų vadovavo Lietuvos mokslų akademijos Teisės problemų koordinavimo tarybai, yra Lietuvos ir užsienio mokymo ir mokslo įstaigų doktorantūros komiteto narys, tarptautinės teisės asociacijos narys.

P. Kūris skaitė pranešimus tarptautinėse konferen-

cijose Paryžiuje, Hagoje, Londone, Karakase, Delyje, Jeruzalėje, Briuselyje, Liuvene, Ruane ir kt.

P. Kūrio moksliniai tyrimai išdėstyti penkiose knygose, daugiau nei 200 straipsnių mokslinėje ir periodinėje spaudoje bei enciklopedijose lietuvių, prancūzų, anglų ir rusų kalbomis. Jis yra išvertęs į lietuvių kalbą bei sudaręs tarptautinių dokumentų rinkinių. Nemažai jėgų jis atidavė ir kaip įvairių leidinių mokslinis redaktorius.

P. Kūrio darbai ir toliau ne vien teoriniai, jie prisidėjo prie atkūrusios nepriklausomą valstybę Lietuvos teisinės situacijos geresnio supratimo pasaulyje. Antai 1992 m. pasirodžiusiam leidiniui „Towards the „Rule of Law“ in Russia? Political and Legal Reform in the Transition Period“ („Link teisinės valstybės Rusijoje? Politinė ir teisinė reforma pereinamuoju laikotarpiu“), skirtame Sovietų Sąjungos demokratinei raidai ir žlugimui aptarti, profesorius P. Kūris parengė straipsnį „Žmogaus teisių standartų įgyvendinimas Lietuvos teisės sistemoje ir teisinės valstybės problema“. Ši publikacija labai svarbi vien tuo, kad P. Kūris joje tarptautinei bendruomenei pristatė Lietuvos tarptautinio teisinio identiteto tęstinumo koncepciją, kuria buvo paremtas 1990 m. kovo 11 d. Aktas dėl nepriklausomos Lietuvos Respublikos atstatymo. P. Kūris straipsnyje pabrėžė, kad Lietuva 1940 m. buvo jėga okupuota, aneksuota ir inkorporuota į SSRS. Dabar ji savo nepriklausomybę atkūrė, todėl negali būti laikoma „atsiskyrusia“ nuo SSRS kaip kitos NVS šalys. Straipsnyje taip pat nagrinėti Lietuvos Respublikos prisijungimo prie svarbiausių tarptautinės žmogaus teisių apsaugos sutarčių klausimai, pabrėžta, kad Lietuva yra pasirengusi laikytis visų tarptautinių įsipareigojimų.

Ir būdamas Europos Žmogaus Teisių Teismo, vėliau – Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėju P. Kūris nepamiršo mokslinės veiklos barų. Pasirodė jo straipsniai žmogaus teisių apsaugos klausimais. Jis ir toliau rūpinosi teisinių žinių plėtra. Vėl regime jam būdingą bruožą – daryti daug daugiau nei reikėtų pagal užimamas pareigas. P. Kūrio iniciatyva parengiamas Vincento Bergerio veikalo „Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija“ lietuviškas vertimas. Europos Žmogaus Teisių Teismo teisėjas P. Kūris ėmėsi šios knygos mokslinio redagavimo. Ir vėl teko spręsti, kokiais lietuviškais terminais versti subtilias Žmogaus teisių teismo jurisprudencijos prancūziško teksto formuluotes.

Toks darbas – suvokta pareiga Lietuvai. Įvardiname šios knygos žodyje P. Kūris pažymėjo, kad ratifikuota Europos Žmogaus Teisių Konvencija ir jos Protokolai „tapo ne tik sudėtine Lietuvos teisės ►

Šėduvos vidurinės mokyklos XIII abiturientų laidos susitikime. P. Kūris – antroje eilėje antras iš kairės. 1996 m.

sistemos dalimi, bet ir tiesioginio taikymo aktu“ (Berger V. *Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudencija*, Vilnius, 1997, p. 6). Todėl Lietuvoje irgi yra būtina gerai pažinti tiesiogiai taikomą teisę.

2004 m. P. Kūriui tapus Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėju, jo mokslo darbuose ėmė ryškėti nauja kryptis. Tokį posūkį į Europos Sąjungos teisės problemas neabejotinai lėmė teisėjavimas Teisingumo Teisme. P. Kūris parašė kelis straipsnius šia tematika. Lietuvos teisinėje visuomenėje dėl jų diskutuota, jų reikšmė supраста. Antai straipsnyje „Prejudicinio sprendimo procedūra Europos Bendrijų Teisingumo Teisme“ nagrinėjamos aktualios Teisingumo Teismo ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo taikant prejudicinę procedūrą problemos. Kitame straipsnyje „Europos Bendrijų Teisingumo Teismo veiklos aktualijos“ pateikiamas itin išvalgus Teisingumo Teismo jurisprudencijos vertinimas, matant ne tik dabartį, bet ir raidos tendencijas.

P. Kūrį reikia laikyti lietuviškos tarptautinės teisės mokyklos pradininku. Ką reiškia būti mokslinės mokyklos pradininku? Tikrai neužtenka parašyti vieną ar keletą reikšmingų mokslui darbų. Mokyklos sukūrimas visados yra susijęs su naujos tyrimo metodologijos pasiūlymu, su daug gilesniu tiriamų reiškinių matymu, su mokinių, pasiryžusių eiti pasiūlytu pažinimo keliu, atsiradimu. Mokyklos susiformavimas

išryškėja per idėjų perimamumą. Manau, kad tikrai neatsitiktiniu reiškiniu reikėtų laikyti tai, jog prie Vilniaus universiteto ir Mykolo Romerio universiteto Teisės fakultetų Tarptautinės teisės katedrų viaro stoji P. Kūrio tiesioginiai mokiniai – profesoriai V. Vadapalas ir S. Katuoka. O jų mokiniai irgi eina P. Kūrio tyrimais nubrėžta kryptimi... Tai – sąmoningi pasirinkimai, sąmoningas tyrimo metodologijos perėmimas, tai – lietuviškos tarptautinės teisės mokyklos, savitai žvelgiančios į sudėtingas tarptautinės teisės problemas, raiška.

Mokslininko darbo sunkumai ir džiaugsmas visados susiję su pažinimu, su naujos tikrovės formavimu per pažinimą. P. Kūrio siekiai ir interesai visuomet artimi teisinės tikrovės, vadinamos tarptautine ar Europos Sąjungos teise, sričiai. Mokslas – ir asmenybės plėtotės laukas. Kaip ir jaunystės laikais P. Kūris moka stebėtis ir džiaugtis, moka ir gerai žinomame reiškinyje rasti kitų anksčiau nepastebėtų savybių. Dar vienu bruožu jis unikalus lietuviško mokslo padangėje. Jis vienas iš nedaugelio, sugebančių pamatyti ir nuoširdžiai pagirti kitų Lietuvos mokslininkų pasiekimus. ■

Nuotraukos iš Prano Kūrio šeimos albumo

Straipsnis bus spausdinamas rengiamoje monografijoje „Šėduva“

„Čia mano ir pomėgis, ir poilsis, ir darbas“

Mažame Papušynio kaime, esančiame Radviliškio rajone, Šaukoto krašte (ankščiau Raseinių apskrityje, Šiluvos valsčiuje), 1936 metų liepos 6 dieną gimė įžymus lietuvių dailininkas, grafikas, karikatūristas JONAS VARNAS – Lietuvos dailininkų sąjungos narys, nacionalinės karikatūristų asociacijos „HumorSapiens“ narys, nusipelnęs meno veikėjas, ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžiaus kavaličius.

Subtilaus humoro ir įtaigaus meninio žanro dailininko darbai buvo eksponuoti daugiau kaip 300 respublikinių ir tarptautinių parodų, kuriose autorius apdovanotas įvairiais prizais, premijomis bei dovanomis.

Jonas Varnas mielai sutiko pasidalyti savo prisiminimais apie gimtinę, vaikystę, kūrybą.

– Prašytume papasakoti apie savo šeimą, gyvenimą gimtinėje.

– Mano tėtis, ūkininkų sūnus, atsargos puskarininkis Antanas Varnas, ir mama, ūkininkų dukra Teresė Mikutė, susituokė 1931 metais. Tėvas buvo pažangus ūkininkas, organizatorius, apylinkės piršlys. Šeima gražiai gyveno, turėjo gerą ūkį. Šeimoje, be manęs, augo septyneriais metais jaunesnė sesutė Vida. Tėtis 19 hektarų ūkį paveldėjo iš tėvų, nes jo trims seserims ir broliui buvo išmokėta jų dalis. Ūkyje stovėjo du namai: vienas naujas, kitas perstatytas. Naująjį nuomojo mokyklai: vienoje pusėje gyveno mokytoja, kitoje įsikūrė mokykla. Taip pat buvo svirnas, tvartas, kiti ūkiniai pastatai. 1941-aisiais tvartas ir svirnas sudegė, tai tėtis iš senojo namo padarė svirną, o mes perėjome gyventi į naująjį. Mokytoja ten nebegyveno, bet mokykla liko.

Iš vaikystės prisimenu, kai po karo eidavo pro šalį pavargėliai ir padegėliai iš Kaliningrado srities, žmonės nukreipdavo juos pas Varną, nes ten gaus pavalgyti ir

Dailininkas Jonas Varnas

nakvynę. Kiekvieną naktį kas nors nakvodavo su vaikais. Tėtis visada liepdavo mamai tiems žmonėms duoti pavalgyti, nes kai duodi kitam, ir pačiam užtenka.

– Kokia buvo Jūsų vaikystė bei mokslo metai?

– Mokytis pradėjau praktiškai savo namuose, kadangi tėtis pusę namo nuomojo mokyklai.

Pradarydavau virtuvės duris ir jau būdavau mokykloje. Todėl lankyti mokyklą pradėjau nuo šešerių metų. Mokytoja mane, kaip šeimnininko vaiką, truputį palepindavo. Man tas mokslas buvo labiau kaip žaidimas. Gal truputį per anksti pradėjau mokytis, nes mokslas nelabai sekėsi. Pasimokiau čia pirmame skyriuje, vėliau mokiausi Vaicekausko dvare, kur veikė pradinė mokykla, dar vėliau perėjau mokytis į Šaukotą. Taip baigiau šešias klases progimnazijoje, kuri prilyginama pirmajai gimnazijos klasei. Vėliau ►

mokiausi Šiluvos gimnazijos antroje klasėje, o vidurinę baigiau Rusijoje, kur buvo ištremta mūsų šeima.

Iš mokyklos Šaukote laikų prisimenu: jeigu pasikalbėdavai su kuo per pamoką, mokytojas tuoj duodavo liniuote per delną. Kadangi buvau išdykęs, judrus ir plepus, tas delnas dažnai perštedavo...

Į mokyklą eidavau pėsčias tris kilometrus. Netoliese buvo Mušinskio dvaras ir tvenkinys, kuriame neršdavo lydekos. Su draugais jas žvejodavome, kartais net nenueidavome į mokyklą.

Prisimenu, kiekvieną ketvirtadienį tėtis išsiruošdavo į turgų Šaukote, o kiekvieną sekmadienį važiuodavome į Švč. Trejybės bažnyčią. Šioje bažnyčioje susitukė tėvai, ten buvau pakrikštytas, ten priėjau ir pirmos Komunijos. Po jos buvau labai pamaldus. Mūsų namo verandoje kasdien visą rožančių sukalbėdavau. Vakare prieš eidamas gulti ir ryte atsikėlęs meldavausi. Tada man buvo apie 10 metų. Vėliau pradėjau gudrauti. Eidamas iš Papušynio į Šaukotą per pusvalandį sukalbėdavau poterius į priekį už visą savaitę ir būdavau laisvas...

Mūsų sodyba buvo kaip ir kaimo centras. Čia vykdavo įvairios šventės, gegužinės, susirinkimai, mokykloje – vaidinimai. Taip pat prisimenu, kaip po karo bendruomenė statė kryžius, kad Viešpats saugotų kaimą, pas mus gyveno kryžių meistrai ir dirbo tuos kryžius.

– Jūsų šeima buvo ištremta į Sibirą per didįjį trėmimą 1948 metų gegužės 22-ąją. Ką prisimenate apie tą laikotarpį?

– Mūsų šeimą ištremė į Irkutsko sritį, į Zimos rajono Zulmajaus gyvenvietę. Pirmas pusmetis buvo labai sunkus. Gyvenome viename kambaryje trys šeimos iš to paties Papušynio kaimo – Bosų, Radvilavičių ir mūsų. Iš viso – 11 žmonių. Tėtis kirto mišką, vėliau dirbo šaltkalviu, o mama tvarkėsi namų ūkyje, kur augino daržoves, laikė ir gyvulių. Tai padėjo mums išgyventi sunkiomis Sibiro sąlygomis.

Aš labai greitai išmokau rusų kalbos. 1948–1953 metais mokiausi Zulmajaus septynmetėje mokykloje, o 1953–1956 metais – Centrinio Chazano vidurinėje mokykloje. Mokslas labai gerai sekėsi, buvau pirmūnas ir vidurinę baigiau labai gerais pažymiais. 1957 metais grįžome į Lietuvą.

– Ką veikėte grįžę iš tremties?

– Mums ūkio negrąžino. Ant mūsų žemės kolūkis pastatė gyvenvietę. Mūsų name pradžioje buvo mokykla, gyveno mokytoja, vėliau – apylinkė ir salė. Vietinis rusas Molotokas pardavė mums mūsų svirną, kuriame ir įsikūrėme.

Šiame name gimė Jonas Varnas

Gimtojo namo kampas ir sklendis dailininko studijoje

Mane paėmė į tarybinę armiją, kur tarnavau beveik trejus metus. Tėčio sveikatą labai paveikė Sibiro tremtis ir taip gražiai puoselėto ūkio praradimas. 1961 metais jis mirė, sulaukęs 54 metų. Mamai vienai kaime buvo sunku, ji pagyveno pas gimines, vėliau perkraustėme į Vilnių. Tais pačiais metais aš įstojau į Vilniaus dailės institutą, kur studijavau grafiką. Mokslus baigiau 1968-aisiais. Piešti mėgau nuo vaikystės. Rusijoje kariuomenėje piešdavau sienlaikraščiams, vėliau – karikatūras į tuomet leistą satyrinį žurnalą „Šluota“, kitus leidinius.

Dar besimokydamas Dailės instituto penktame kurse, pradėjau dirbti Lietkoopsąjungoje. Ten dirbau iki 1980 metų. Teko piešti plakatus reklamai, įvairius bukletus, etiketes gėrimams ir kita. Prisimenu, piešiau reklaminius bukletus ir tuo metu atidarytam restoranui „Seduvos malūnas“. Mano karikatūras spausdino daugelis respublikos leidinių.

Apie 40 metų esu Karikatūristų sekcijos prie Dailininkų sąjungos pirmininkas, taip pat turiu didelę patirtį rengiant respublikines ir tarptautines karikatūrų parodas. ►

Piešiu karikatūras, nes toks mano charakteris, kurį, matyt, paveldėjau iš linksmo, šmaikštaus tėčio. Atbulas gimiau, dėl to ir karikatūristas. Labai patogi poza, jeigu ką – gali grįžti...

Šiuo metu kasdien nupiešiu karikatūrų į laikraštį „Lietuvos rytas“, įvairioms parodoms. Čia mano ir pomėgis, ir poilsis, ir darbas. Kai darbas ir poilsis sutampa, tai labai smagu.

– Kokių dar turite pomėgių?

– Dar Sibire gyvenant, kai mirė Stalinas, gavome leidimus turėti šautuvus, tai pamėgau medžioklę. Ten medžiojome dėl maisto. Šio pomėgio neatsisakiau iki šiol. Laimikiais nesigiriu, bet meškos dar nesutikau. Geriau abiems...

Taip pat mėgstu keliones. Apkeliauta daug kur. Nebuvau tik Australijoje ir Antarktidoje.

Mėgstu kolekcionuoti. Turiu sukaupęs įvairių žaislinių varnų, karvių bei arlekinų kolekcijų. Turėjau ir karikatūrinių parodų medalių kolekciją, kurią padovanojau Nacionaliniam muziejui.

– Esate išleidęs savo karikatūrų knygų. Įdomu būtų išgirsti ir apie jas.

– Kadangi dirbu spaudoje daug metų, susikaupė nemažai karikatūrų, tai prieš vienuolika metų išleido-me knygą „Akį kerta“, kurioje – karikatūros nuo Sąjūdžio laikų. Jos visos buvo spaudoje. Karikatūrų originalų turiu tris lagaminus. 2011 metais išleidom knygą „Varnas varnui“, kurioje karikatūros yra spalvotos. Abi knygas sudėjus, išeina: „Varnas varnui akį kerta“..

– Jūs dalyvavote įvairiose tarptautinėse ir respublikinėse parodose, kuriose pelnėte daug premijų, diplomų, kitokių apdovanojimų. Kuris iš jų yra brangiausias?

– Žinoma, visi apdovanojimai yra labai mieli, malonūs ir brangūs. Galbūt išsiskiria ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Riterio kryžius, kurį 2007 metais įteikė prezidentas Valdas Adamkus. Smagu buvo, kad taip aukštai įvertintas mano darbas, malonu, kad teko pabendrauti su tokiu šiltu, supratingu, tolerantišku žmogumi, suprantančiu humorą.

Turėdamas Riterio kryžių ir Dulsinėją, iš muziejaus pasiskolinau šarvus, trūksta tik žirgo...

– Ar dažnai aplankote savo tėviškę?

– Dar yra išlikusi mūsų sodyba, molinis tvartas ir namas, kuriame gimiau. Kažkas yra nupirkęs visą sodybą, bet niekas negyvena, todėl yra apleista. Kolūkio

laikais name gyveno mokytojų Felikso ir Veronikos Kvašių šeima. Tuometinis „Ateities“ kolūkio pirminkas Vytautas Drazdauskas buvo pažadėjęs jiems duoti butą, o tame name įrengti galeriją ir memorialą. Bet, pasikeitus laikams, šio sumanymo teko atsisakyti.

Savo tėviškę labai branginu, kasmet po kelis kartus nuvažiuoju jos aplankyti. Į savo studiją – stiklinį bokštelį Vilniuje – esu parsivežęs molinio tvarto kampą ir namo, kuriame gimiau, kampą. Rąstai geri buvo – pušiniai. Dar ir dabar derva kvepia. Per šaką pataikiau, tai ilgai pjočiau. Dar parsivežiau kalvio nukaltą durų sklendę, kuriai gal apie 200 metų.

Dailininkas džiaugiasi padovanota puodyne medaus iš gimtinės pievų

Labai džiaugiausi, kai prieš ketverius metus Papušynio kaimo bendruomenė pakvietė mane į naujo kaimo kryžiaus pašventinimo iškilmes. Buvo malonu susitikti savo vaikystės draugą Bronių Navicką, gyvenantį Šaukote, kitus pažįstamus, pasidalyti savo vaikystės prisiminimais, pabendrauti su gimtojo kaimo žmonėmis.

– Dėkoju už pokalbį. Kraštiečių vardu – didelės Jums kūrybinės sėkmės! ■

*Kalbėjosi Vida PUŽAITIENĖ,
Šaukoto bibliotekos vyresnioji bibliotekininkė*

*Šaukoto ir Papušynio kaimo bendruomenių
archyvų nuotraukos*

Žodžiai manyje, o aš – žodžiuose

LINGVISTINĖ STUDIJA

Tėčio ir mamos atminimui

Aleksandras ŠIDLAIUSKAS, poetas, Vilniaus radviliškėnų bendrijos valdybos pirmininko pavaduotojas

Kiekvienas žmogus suauga su gimtąja kalba kaip valstietis su savo rudine. Kalboje sukaupia visa tautos gyvenmena ir jausena, išmintis ir troškimai. Ji yra didžioji žmonių tarnaitė, „žalioji bruknelė“, anot Simono Daukanto. Ilgainiui kalba turtėja ir kito, o šis kismas tęsiasi iki šių dienų. Vadinasi, lietuvių kalba tobulėja ir turtėja, įgydama naujų prasmų, spalvų ir frazeologinių atspalvių. Kalbininkai vis pataiso kalbos klaidas, pasiūlo naujažodžių, laukan varo barbarizmus ir svetimybės, ugdo kalbos jausmą, padeda jaunuomenei kalbėti taisyklingai, raiškiai ir vaizdžiai.

Mūsų rašytojai – pagrindiniai kalbos tyrinėtojai, tarmių saugotojai, žodžio brandintojai. Žemaitė ir Krėvė, Vaižgantas ir Šeinius, R. Granauskas ir P. Treinys, K. Saja ir R. Sadauskas – rašytojai, kurie kalba savitai, mintija nestandartiškai, paberia gražiažodžių, palyginimų, metaforų, piešia spalvingą gamtovaizdį, kiekvieną kūrinio veikėją „aprengia“ savita kalba, kuri ir sudaro grožinės literatūros pagrindą. Grožinis tekstas – tai nelyginant aukštasis kalbos pilotazas.

Vilniaus universitete studijavau lituanistiką, sėmiausi lingvistikos išminties iš J. Balčikonio ir J. Kabelkos, J. Palionio ir Z. Zinkevičiaus, R. Mirono ir J. Pikčilingio. Vadovėlių neturėjome, todėl labai saugojome užrašus. Domėjomės tarmėmis, aukštaičiai įdėmiai klausėmės žemaičių pašnekų, jie sauželėmis žarstė savo kalbos perlus, o profesorius J. Balčikonis įskaitą pasirašydavo už pluoštelį atsineštų ir užrašytų gimtojo kaimo žodžių.

Bėgo metai, turtėjo mūsų grožinės literatūros kalba. Ji vis puošėsi naujais žodžiais ir frazėmis. Giliaprasmėmis metaforomis savo posmus išdainavo Vl. Šimkus, J. Strielkūnas, J. Vaičiūnaitė, J. Juškaitis, V. Bložė. Pradėjęs dirbti Pietų Žemaitijoje (Šilalėje) pajutau, kokia turtinga ir turininga dūnininkų tarmė. Tikrai visomis rieškėmis semkis kalbos turtus ir kraukis juos į nesensančią atminties prakartelę. Taip norėjosi kalbėti ir pasakoti, prisiminti ir rašyti. Ir sau, ir kitiems.

Tikrai padėka tėvams išlieka amžina: už darbus ir žodžius, už dainas ir kasdienius patarimus. Gimtasis Giedraičių kaimas vis šviečia ir šviečia vaivorykštėmis, bičių dūzgesiu liepos viršūnėje, kamino aidesiu rudens nakties glūdumoje ir dulkančiu vasaros vieškeliu.

Savitas kalbėjimas įgyjamas per ilgą. Tai priklauso nuo gyvenimo ir darbo aplinkybių, nuo saviprusos ir valios, nuo apsiskaitymo ir domėjimosi elementariais kalbos dalykais. Kalbos mokomasi visą gyvenimą, nes tai ne vienadieniška, o ilgalaikiška. Paprastai tariant, rašytojų žodynas visuomet yra turtingesnis ir savitesnis negu jų skaitytojų. Rašytojai turi prigimtinę kalbos skvarbą. Jų sakiny s klantesnis, matymas vaizdingesnis, o meninis audinys rodo didelį dėmesingumą kiekvienam žodžiui. Rodos, imtumei, pamėgdžiodamas R. Granausko stilių, ir parašytumei įtaigiai, vaizdingai, netgi savitai. Neužtektų išlieti netgi visą kibirą prakaito, nepakaktų šimto puslapių, kad minėtasis granauskiškumas taptų savastimi. Nelengva išmokyti oratoriškai kalbėti, dar sunkiau prievartiškai išmokyti darniai, metaforiškai, poetiškai rašyti. Nesvarbu, ar tai būtų laiškas, autobiografija, konferencijos pranešimas, o galbūt – miniatiūra, novelė, apysaka, poema.

Gimiau kaime, vaikystė ir jaunystė prabėgo nuošaliau nuo didmiesčių ir didkelių. Dirbau įvairius žemės ūkio ir buities darbus, padėjau tėvui malūnininkauti ir kalviauti, bet visą laiką veržte veržiausi prie knygų, anksti ėmiau kurpti realistinius, naivius eilėraštkus. Laimei, Grinkiškio vidurinėje mokykloje dirbo gabūs lituanistai Elena Markevičiūtė, Jonas Linkevičius ir Jonas Ančerys, kurie nuolat ugdė kalbos pajautas, stiprino meilę gimtajam žodžiui, tikslingai mokė pasakoti ir rašyti, pamilti gimtąją tėvų kalbą.

Tai vidurio Lietuva, kurios tarminiai ypatumai nėra itin spalvingi, grynuoliški ar labai įdomūs tarmių tyrinėtojams. Nepaisant šito, kaimiečių kalba visuomet buvo spalvinga, įvairiagarsė, šiek tiek atmiešta polonizmais, nes Baisogalos dvaro valdytojas lenkas Vladas Komaras ir kai kurie kunigai, patekę jo materialinėn įtakon, brukte brukto lenkišką „liežuvį“. Ne vienas tų žemių kaimietis mokėjo lenkiškai kalbėti ar bent suprato lenkiškai kalbantįjį. Nemažai mano tėvų kaimynų buvo iškalbūs, mėgė „štukas“, nevengė šmaikštesnio, raiškesnio žodžio. Visa tai strigo mano sąmonėn, dėjosi į atminčių lentyneles, todėl žymiai vėliau jų žodynas išsiliejo mano publicistikos, etnologijos, grožiniuose tekstuose, ►

kuriuos visus išsaugojau, o žodžius išlasiojau iš savo gausios spausdintos ir rankraštinės medžiagos.

Tėčio vėjo malūne paauglystėje ir jaunystėje daug dienų teko pasidarbuoti: patalkinti ir pavaduoti, padūkioti su gimtojo ir kaimyninio Gulbinų kaimo bendramečiais. Nors tėtis norėjo, kad likčiau gyventi kaime, tapčiau kalviu ir malūnininku, bet išsipildė ne tėčio, bet mamos norai: vaikai, reikia mokytis ir mokytis. Darbo dienomis malūne šurmuliuoja kaimiečiai su skrandukėmis, su šeškenos ar zuikenos kepurėmis. Jų daug pasakota, pokštauta ir išmįslauta. Nemažai kas įsirašė į talpius smegenų „diskelius“: Jie neišsitrynė iki šiolei, todėl tėviškės žmonių kalbos turtais savo gyvenime visą laiką naudojausi. Deja, negaliu tiksliai pasakyti, kas, kada ir ką pasakė, koku žodžiu nustebino. Tačiau tikrai žinau, kad itin turtinga kalba pasižymėjo giedratiškiai Antanas ir Petras Skačkauskai, Pranas Balčiūnas, Vaclovas Šimkus, Albertas Šiurka, Pranas Dzvėga, Stasys Litvinas, gulbiniškiai Juozas Navickas, Stanislovas Levickis, Vladislovas ir Juozas Turkai, Juozas Adomaitis. Per vėlai kraštotyriminkai ir lituanistai susizgribo užrašinėti žodžius ir tarmiškus gimtines tekstus. Senoji, mano tėvų karta jau seniai išėjo į Amžinybę.

Berašydamas įvairius tekstus, nejučiomis pajuntu, kad iš pašamonės „atplaukia“ vienas kitas retesnis žodis, kurio radimasis nebeaiškus – gal tai tėvų ar kaimyno žodis, kuris šviežiai įsitarpuoja į sakinį ir jo atsakyti negaliu. Mano tekstų skaitytojai nekart teiravosi, iš kur tieji žodžiai radosi; ar jie yra teisingi savo pirminėmis ar antrinėmis prasmėmis. Jiems atsakau: iš širdies, iš galvos, iš atminties.

Tėtis ir mama buvo kaimiečiai amatininkai. Jie daug dirbo, gyveno gerai, visus tris vaikus (dvi dukras ir sūnų) išleido į aukštuosius mokslus. Tėvai buvo darbštūs, vaišingi, turėjo 3 ha žemės, o vėliau tapo kolūkiečiais. Tėtis buvo mažakalbis, tik pasivaišinęs alumi tapdavo pašnekesnis. Mama mėgo bendrauti ir su kaimynais, ir su malūnan atvykusiais žmonėmis, o mamos broliai ir sesės buvo mokslingesni, aktyvesni, darbštesni. Tai buvo gyvos, raiškios kalbos giminės. Ypač dėdė Jonas ir partizanė teta Julija. Susibuvimuose visą laiką skambėjo liaudies dainos ir pokario romansai, o kalbos srautais liejosi. Kažkas manyje įstrigo ir iki šiolei atmintyje pasiliko. Tėvo kalboje būta nemažai barbarizmų – *paduška, petelnė, zupė, budilnikas, viedras, padurkai, frenčius*. Mokydamasis lituanistikos ir dirbdamas švietimo bei literatūros darbu, greitai šitų slavizmų atsiskaidiau. Apsiskaitymas, didžiulis knygos pomėgis ugdė ir tobulino mano kalbą. Įvairiais praktiniais (ir leksikos!) kalbos klausimais ne kartą esu rašęs „Gimtajai kalbai“, „Dienovidžiui“, Šilalės ir Telšių rajoninei spaudai. Nors Žemaitijoje išgyvenau 23 metus, bet didesnės jos tarmės įtakos nepatyrė, nes nedaug teko bendrauti su kaimo žmonėmis, tikraisiais kalbos išminčiais. Gilesnį kalbos pajautimą pajautau vėlokai, perkopęs keturias-

dešimtmetį, nes tuomet prasidėjo mano aktyvesnis rašymas (publicistika, miniatiūros, eilėraščiai, novelės, aforizmai, literatūrologinės ir kultūrologinės studijos, apysakos). Didžioji grožinių tekstų dalis liko rankraščiuose, kuriuos ilgainiui paverčiau mašinraščiais.

Gamta buvo ir liko nuolatinė mano gyvenimosi ir jausenos palydovė. Ji vis pažadina kūrybines mintis, sukelia vis naujų emocijų. Antroji priežastis, lėmusi naujų žodžių gausą, tai etninis kultūros paveldas, kuriuo domėjausi visą gyvenimą. Noromis nenoromis apie tai kalbėdamas ir rašydamas vis surandu ar atgaminu seną frazę, vis papildau savo vaizdinius senoviškesniais žodžiais. Tačiau tarsiu tiesiai, jie, rodosi, neprasilenkia darybiniais ar prasminiais lietuvių žodyno principams. Kaip paprastai, daugiau mano tekstuose atsiranda veiksmažodžių, būdvardžių ir prievieksmių. Daiktavardžių yra tik tai minimumas, nes ir nauji daiktai, reiškiniai atsiranda rečiau. Įnikęs į kaimiškąją patriarchalinę aplinką, nejučiomis pradėdau mintyti buitiskiau.

Per ilgą toks žodyno siausmas galbūt prislopina paprastesnį, logišką mąstymą, esama tam tikro emocionalaus atsitiktinumo arba atsitiktinio emocionalumo. Gerai įsisavinta gimtoji kalba viduje vis atveria naujų galimybių. Kuo daugiau rašau, tuo, įsitikinau, savo kalbą pamažėl praturtinu. Tai tam tikras kūrybos rezultatas, kalbos esmė. Rašytojų kalba – tai didysis kultūros unikumas, išlaisvinto, raiškaus žodžio turtas, kupinas vaizdų gyvybingumo ir dvasinio taurumo. Rašytojų pastabumas, kalbos įtikinamumas verčia kūrėją kalbėti ir spontaniškai, ir atsakingai, ir – svarbiausia – kūrybingai. Todėl bene trečdalį lietuvių kalbos žodyno sudaro rašytojų kalbos turtai. Visuomet žavėjo lietuvių rašytojų klasikų kalba, o tuo pačiu apima džiugulys, reginti, kad kai kurių šiandienos prozininkų kalba yra itin savaimi. Žodžio meistrai S. Šaltenis, H. Čigriejus, R. Šavelis, J. Aputis, B. Vilimaitė – tai žmonės, atėję iš kaimo, tai kūrėjai, atsinešę gimtąją tarmę – ne tik leksikoje, bet ir sintaksėje ar morfologinėje žodžių sandaroje. Skaitai jų prozą ir pajunti kalbos medaus skonį burnoje. Jaunesnioji karta (H. Kunčius, J. Ivanauskaitė, R. Gavelis) kalba intelektualiau, bet primityviau, sausokai, dirbtinokai, jiems stoka lietuviškų kalbos spalvų. Todėl skaityti prozą nėra didelio malonumo, regis, ir pasimokyti būtų galima tik formalių kūrybos dalykų. O patys didieji kalbos susintojai yra žurnalistai, politikai ir seimūnai.

Grožiniuose tekstuose visuomet surasime daugiau tarmybių. Ypač tuose kūriniuose, kurie vaizduoja kaimo gyvenimą. Ne paslaptis, kad kaimas buvo ir pasiliko tarmių lopšiu, šnektų ir pašnektų saugotoju. Šiandien jaunuolis – moksleivis ir studentas – iškart patenka į literatūrinės kalbos aplinką, anksti išvyksta mokytis ar dirbti į miestą, kuris niekad savo tarmės neturėjo, tik tai buvo vienos ar kitos tarmės paribiuose. Miestan, kaip žinia, suvažiuota iš visos Lietuvos, iš įvairių tarminių kraštų. Miestas jų kalbą sunivelia- ►

vo, tadgi retas miestietis, kilęs iš kaimo, dar gali sklandžiai tarmiškai šnekėti. Šis procesas vis intensyvesnis. Galbūt blogio čia išvengtų nederėtų, nes aplinka visur ir visada turi lemiamos įtakos bet kuriam kalbėtoju.

Gali kilti klausimas, kodėl tėvai visą gyvenimą savitą kalbą išsaugojo. Tą lėmė gyvensena, pastovi gyvenamoji vieta, senelių ir giminių tradicijos. Todėl ir mano žodyne radosi nemažai žodžių, frazeologijos pavyzdžių iš gimtosios Pašušvio parapijos (Bargailių, Gulbinų, Mikailiškių, Gegužinės, Trakų, Martinaičių kaimai). Su tų kaimų gyventojais bendrauta daugiausia. Ir giminaičių netoliese gyventa. Antra, šis vidurio Lietuvos kraštas, deja, neturi tos unikalios kalbinės savaimės kaip žemaičiai, dzūkai ar kupiškėnai. Kaip minėta, šios mano parapijos žodynas gerokai buvo apkrėstas lenkų kalbos įtakos. Šiandien mano sename gimtajame Giedraičių kaime vyresnioji karta iš gyvenimo senokai išskeliavo, jų vaikai išsiblaškė, o likusieji, paveikti spaudos, radijo ir televizijos, „suliteratūrėjo“, tampa tam tikrais bendrinės kalbos mokiniais.

Lietuvių kalba domėjauisi ir tebesidomiu iki šiol, nors studijų metais mane labiau domino literatūra. Tiesą sakant, kalba susidomėjo tie bendrakursiai, kurie atėjo į studijas su raiškia gimtąja tarpe (Antanas Jakulis, Simas Karaliūnas, Antanas Narkus). Nuolat sekiau radijo valandėles, kurias vedė Kazys Ulvydas, o pokalbius televizijoje – Aleksas Girdenis. Vilniaus kultūros mokykloje būsimiems choreografams ir dramos režisieriams dėčiau trumpą kalbos kultūros kursą. Lietuvos kraštotyros draugijos leidinyje „Mūsų kraštas“ (1995 m. Nr. 217), „Kalbos“ skyrelyje, išspausdinu straipsnį „Partizanų slapyvardžių prasmės“ (79–90 psl.), kuriame išanalizavau per tūkstantį partizanų vyrų ir moterų slapyvardžių. Bendraudamas su Lietuvos literatais mėgėjais (eiliuotojais) keletą kartų skaičiau paskaitas apie poetinės kalbos ypatybes. Nemažai dėmesio kalbai skyriau grožinės literatūros knygų recenzijose („Literatūra ir menas“, „Nemunas“, „Dienovidis“), „Gimtosios kalbos“ puslapiuose rašiau apie vardus ir pavardes, apie barbarizmus, tarmių turtus ir naujažodžius, kuriuos laikas nuo laiko išpešiodavau iš respublikinės spaudos. Šen ten rašyta ir kalbėta apie šių dienų „vajų“ – angliakalbę reklamą, firmų, organizacijų pavadinimus.

Studijų metais ir vėliau mama kas antrą savaitę parašydavo man (vėliau mano šeimai) ilgoką laišką, papasakodama apie save, apie kaimynų gyvenimą, apie kitokius kaimo atsitikimus. Jos kalba palyginti buvo raiški ir pakankamai savimi. Laikas nuo laiko vis pavartodavo tas pačias frazes ir žodžius. Kelias dešimtis jos laiškų savo asmeniniame archyve išsaugojau, o straipsnį „Mamos laišškai“ išspausdino žurnalas „Liaudies kultūra“ (2009 m. Nr. 6(129), p. 82–87). Straipsnyje rašiau: „Laiškuose išryškėjo kai kurie šnekotos ypatumai, o frazeologizmai parodė nemenką kalbos supratimą, žodžio išmintį ar sakinio įvairesnę sklaidą. Šiandien tai yra tam tikras tam tikro laiko atspindys, kaimo žmogaus mąstymo brėžiai,

gyvensenos spalvos.“ Šiame rašinyje absoliučiai išsaugota mamos kalba. Sunku būtų tiksliai pasakyti, kokią įtaką man vėliau padarė mamos kalba, bet tikrai žinau, kad šimtai jos žodžių buvo panaudota įvairiuose mano tekstuose. Tai, suprantama, natūralu, nes kas vaikystėje ir paauglystėje patirta tėvų namuose, tas sąmonėn nejučiomis patenka ir pasąmonėje išsisaugo. Šiek tiek vėliau Lietuvos moterų savaitraštyje „Šeimininkė“ (2010 m. birželio 9–15 d., Nr. 23/949, rubrikoje „Skaitytojų kalbos kertelė“) išspausdinu nedidelį straipsnelį „Žodžio savastis“, papasakojau apie mamos žodyną. Buityje jos dažniausiai buvo pavartojami žodžiai: *striokas, kuchnia, klapatas, kuznia, pagrabas, pagada, padlaga, atpuskai, grabas*. Štai ką norėjau „Šeimininkei“ pasakyti: „Dauguma žodžių jau nebevartojami, o kalbos mokiniai ir tyrinėtojai literatūrinėje kalboje jų vartoti nerekomenduoja. Tačiau žodžio iš kalbos ar laiško puslapių neišmes, jie tampa kalbos istorijos dalimi.“

Ne tikai kalbininkai pastebi nuolatinę kalbos kaitą. Ypač pastaraisiais dviem dešimtmečiais, kai padidėjo ir išsiplėtė tarptautiniai ryšiai, pagausėjo anglizmų, kurie iškart nesulietuvinti įsivirauja kalboje kaip tikrumas: *impičmentas, reitingas, moratoriumas, alternatyva, mendedžmentas, koncepcija, rotacija, brifingas, sponsorius*. Tai viena iš mūsų kalbos bėdų. Antroji yra kitokio pobūdžio. Kasdienėje kalboje nejučiomis prigyja žodžiai, turintys universalesnę prasmę. Visai be reikalo ir ne savo vietoje prieš penkioliktą imta vartoti „projektas“; tarsi nebūtų žodžių – pakaitalų – *koncertas, renginys, reginys, paroda, konferencija*. Pastaruoju metu kone kiekvienas televizijos pašnekovas neapsieina be „iššūkio“, „erdvės“, o „varom“, „ta prasme“, „iš tikrųjų“ tapo kas trečiu – ketvirtu paauglio žodžiu. Yra, trumpai tariant, iš ko nesimokyti ir iš ko mokytis, nepaisant amžiaus, išsilavinimo, darbo, buities aplinkybių. Tai asmenybės tapsmo rezultatas. Apie tai būtina dažniau kalbėtis.

Kaip atsiranda asmeniniai naujažodžiai? Turiu galvoje savo rašytinę kalbą. Daugeliu atveju tai yra ekspromtinis dalykas. Žmogus berašydamas visų pirma galvoja, ką parašyti, o tik tai paskui pamąsto, kaip tai padaryti. Turiu pastebėti, kad betarpiškoje kalbėsenoje retesnių žodžių man pasitaiko kur kas rečiau, nes berašant, matyt, į tekstą „išskirti“ lieka laiko naujam žodžiui reikiamu laiku ir reikiamu būdu. Kaip anksčiau minėta, nemažą įtaką man padarė tėvai ir gimtasis kaimas, mokykla ir studijos Vilniaus universitete, nuolatinis knygų skaitymas ir domėjimasis lietuvių grožine literatūra. Ne vieną kartą esu pasidaręs retesnių žodžių (tarmiškų ir naujadariškų) kartoteką, kurios, deja, nepildžiau nuosekliai. Spauldoje ar knygoje vis surasdavau daug kalbos perlų. Pagaliau intuityvus mąstymas rašant ir sąmonės prisistotinimas lietuvių kalbos žodžių turtais norom nenorom vertė pasidaryti naujažodį, kuris giliau atskleistų mintį, pajavirintų ir praturtintų sakinį. Todėl, sudaręs savo teksto žodynėlį, su malonumu jį perduodu „Radviliškio kraštui“. Tebūnie tai asmeninė dovanėlė gimtajai kalbai ir gimtajai tėvų žemei. ■

MANO ŽODYNAS

Visetas – visuma.
 Tūžmas – pyktis.
 Skraida – skraidymas.
 Plūkiava – ruošimasis.
 Pūdymara – pūdymas.
 Regesiai – regėjimai.
 Beržotas – beržynas.
 Bobai – vorai.
 Pagana – pasiganymas.
 Vaidinuoklis – vaidentuvas.
 Proregis – regėjimas.
 Molojus – molynas.
 Niūktis – nykumas.
 Damsytis – niuktis.
 Šventukas – paveikslas.
 Išliktis – išlikimas.
 Mojis – mojavimas.
 Aidužė – ataidėjimas.
 Priėjauta – užuojauta.
 Nuduiti – išdvesti.
 Kelionininkas – keleivis.
 Dangesys – apdangas.
 Atūglis – atauga.
 Vėtroneša – vėtra.
 Urmėti – siausti.
 Drėgmuo – drėgmesys.
 Balokšnė – bala.
 Gurinėti – vaikštinėti.
 Miškynė – miškas.
 Užkertė – pakampis.
 Skudurkšlis – skuduras.
 Prekeiva – prekeivis.
 Atodvaisis – atsidusimas.
 Pienpuodis – pieno puodas.
 Subruzdis – sujudimas.
 Aiška – aiškumas.
 Kamša – susikimšimas.
 Vėlūstas – vėlyvas.
 Šurma – šurmuly.
 Vėjapūta – vėjas.
 Patriukšmis – triukšmas.
 Purvėteška – purvas.
 Žegnonė – žegnojimas.
 Žalesa – žalojas.
 Groba – grobimas.
 Gimtavietė – gimtinė.
 Nuotiktis – nutikimas.
 Gurvelė – griovelė.
 Prajovas – baisumas.
 Pavėtrė – vėjagūsis.
 Tratesys – tratėjimas.
 Gūdesys – gūduma.
 Slaptynė – slaptavietė.
 Žirnija – žirnynas.
 Perjėga – jėgingumas.
 Tovanulis – patvana.
 Pobūktis – baikštus.
 Nusilaužti – nuvykti.

Dūkalioti – dūkti.
 Šėra – šėrimas.
 Pagardesys – gardumynas.
 Sausatis – sausra.
 Pikčius – pikčiurna.
 Prūdaitis – prūdas.
 Meistravonė – meistrystė.
 Bėdotis – dejuoti.
 Išsisaka – išsisakymas.
 Patarna – patarnavimas.
 Šlaitynas – šlaitas.
 Lipūnas – laipiojimas.
 Jotojas – raitelis.
 Klūpsčiomis – klūpomis.
 Palakstonė – palakstymas.
 Čionajos – šičiai.
 Pumpurė – pumpuras.
 Lietmirka – lietutis.
 Bėglus – greitabėgis.
 Tvarkyba – tvarkimasis.
 Reikmenynas – nešmenė.
 Ūturiuoti – kalbėtis.
 Ašaronė – ašarojimas.
 Skraidūnė – bitė.
 Girgžda – girgždėjimas.
 Malėjas – malūnininkas.
 Triūsa – darbuotė.
 Kankolėlis – riešutas.
 Staldengtė – staltiesė.
 Nuspitęs – nutriušęs.
 Plerpsoti – sėdėti.
 Niautynės – pjautynės.
 Vabzdūnas – vabzdys.
 Panagus – nagingas.
 Eilėraščiavimas – eilavimas.
 Pradmė – pradžia.
 Lauktuviukas – lauktuvė.
 Karaborius – nešikas.
 Dienoja – diena.
 Įspėja – įspėjimas.
 Padžiova – džiovinimas.
 Mankštuolė – mankštininkė.
 Įpietis – priešpietis.
 Skalsis – skalsumas.
 Keliūkštė – keliukas.
 Kniburas – įdomeiva.
 Pakalbus – iškalbingas.
 Pavogronė – pašneka.
 Pakrutus – pajudrus.
 Kalionė – kalimas.
 Nuliežyti – nulaižyti.
 Įstembti – įskausti.
 Atapūta – atilsis.
 Skubeiva – skubėtojas.
 Tvirtis – tvirtumas.
 Apimlus – gausus.
 Gargsoti – laukti.
 Žvalgonas – žvalgas.

Gaisragesys – ugniagesys.
 Pagązda – gąsdinimas.
 Svetlyčia – seklyčia.
 Skurdeiva – skurdžius.
 Požaidis – žaidimas.
 Podūkis – dūkiojimas.
 Įbingti – jaugti.
 Pazalabis – palubys.
 Slėga – slėgimas.
 Pasodnė – pasodė.
 Liežuovynės – apkalbos.
 Sukra – sukimasis.
 Palaidauti – laidokauti.
 Žvingauti – kalbėti.
 Sukirbinti – sujaudinti.
 Žiūralas – žiūrinys.
 Vargonė – vargas.
 Kedenos – driekenos.
 Marguotė – staltiesė.
 Švebždėti – kalbėti.
 Tauškus – pašnekus.
 Žadukas – pažadėjas.
 Daira – dairymasis.
 Gąsda – gąsdinimas.
 Suburtis – susibūrimas.
 Tylėnė – tyla.
 Goslulys – goslumas.
 Zgrebnas – gražas.
 Darbūnė – darbštuolė.
 Protuolė – protinguolė.
 Brizgulyš – nuobrizga.
 Paskalda – skaldymas.
 Vėjonaša – vėjavarta.
 Nuotupa – nutupimas.
 Rūpėnis – rūpestis.
 Tyka – tykumas.
 Girdas – garsas.
 Talkuva – talka.
 Neužmačia – neužmatomybė.
 Žaismynės – žaidimas.
 Glosta – paglostymas.
 Šienautė – šienavimas.
 Grubena – grubuoklis.
 Tvaningas – patvanus.
 Gvieša – gviešimasis.
 Mėgdžionė – mėgdžiojimas.
 Pirkliavonė – prekiavimas.
 Kaimionys – kaimiečiai.
 Žalojai – žalumynai.
 Aplaida – apsilėdimas.
 Čiulscioti – čiulpti.
 Augmė – augimas.
 Durpinojas – durpžemė.
 Žolinga – žolės.
 Medžiankos – pačiūžos.
 Valdonai – valdovai.
 Sklaidė – sklaidumas.
 Kaubrelė – kauburėlis.

Unikalių gobelenų autorė

ŠIEMET SUKAKO 85-ERI METAI, KAI GIMĖ IŽYMI KRAŠTIETĖ, DAILININKĖ, UNIKALIŲ IR GAUSIŲ TEKSTILĖS DARBŲ AUTORĖ, LIETUVOS DAILININKŲ SAJUNGOS NARĖ GENOVAITĖ ŽILINSKAITĖ, KURI PRIEŠ AŠTUONERIUS METUS IŠKELIAVO Į AMŽINYBĘ.

Genovaitės Žilinskaitės pradiniai gyvenimo etapai tiesiogiai susiję su Radviliškio kraštu. Ji gimė 1927 metų balandžio 1-ąją šio rajono Januškoniuų kaime, ūkininkų šeimoje. Labai anksti neteko mamos, netrukus – ir tėčio. Našlaitės vaikystė, rūpestingų tėvų meilę bandantys atstoti močiutė, kiti giminaičiai... Partirti sunkumai, slogios negandos nuo mažens grūdino, formavo tvirtą charakterį, kartu žadino užsimiršimo, atgaivos jaunai sielai ir mintims ilgesį.

Dar lankydamą Pakiršinio, Baisogalos pradinės mokyklas Genovaitė iš bendraamžių išsiskirdavo savo piešiniais, atspindėjusiais lakią jos vaizduotę, įdomią spalvų darną ir kitus neabejotinus gabumus. Vėliau, pasimokiusi ir Grinkiškio gimnazijoje, įstojo į Kauno vidurinę dailės mokyklą. Ją baigusi mokytojavo, tačiau neilgai. Nors metas buvo sudėtingas – pokaris – galutinai pasiryžo eiti menininkės keliu. Kaip minima įvairiuose spaudos leidiniuose, Genovaitė kaimo žmonėms piešdavo šventųjų paveikslus, už juos gautus ar nupirktus produktus veždavo į Kauno turgų, ten stengdavosi brangiau parduoti, kad galėtų kaip nors išgyventi. Tačiau jokiomis aplinkybėmis nesuažejojo savo, dailininkės, pasirinkimu, nesigailėjo dėl jo ir niekada nemėgino atsisakyti.

1949-aisiais ji išvažiavo į Vilnių ir įstojo į Dailės instituto (dabar Dailės akademija) Tapybos skyrių. Tapybos, nes, kaip sakydavo tenykščiai dėstytojai, ji „mėgo spalvas“. Tačiau įpusėjusi mokslus perėjo į tekstilės studijas, nes „patiko audimas“. Toks posūkis nebuvo atsitiktinis. Prie staklių palinkusios, audžiančios motinos reginys ją vis lydėjo nuo mažų dienų, viliodamas ir pačiai tai išbandyti. Ir išbandė: anksti išmoko kaimiškomis staklėmis austi juostas, įvairius audeklus, megzti sudėtingais raštais, puikiai derinti spalvas. Prie savo įgimtų tapytojos gabumų prišliejusį šį tolydžio vis ryškesnį pomėgį Genovaitė Žilinskaitė atrado tikrąjį savo pašaukimą – tekstilę.

Genovaitė Žilinskaitė

Maža to – ji daugeliu aspektų tapo pirmtake šalies dailiojoje pramoninėje tekstilėje. Jau savo diplominiu darbu – žakardiniu audiniu portjeroms ir mašininei gamybai pritaikytu rankomis persiško mazgo technika surištu grindų kilimu – kraštietė akivaizdžiai įrodė, kad ir Lietuvoje galima kilimų, žakardinių audinių pramonė. Tuo laiku ir buvo įsteigti kilimų fabrikai Vilniuje, Lentvaryje. Pastarojo pirmąja dailininke netrukus pati ir tapo.

„Audimas man teikia daug malonumo. Kurdamas visada viliojosi, kad darbas atneš džiaugsmo ir ►

„Džiūgavimas“

„Pakelės medžiai“

„Atlydis“

„Kryžkelė“

„Liūliavimas“

kitiems“, – yra teigusi Genovaitė Žilinskaitė. Nuoširdžiai pamėgusi savo profesiją, rimtai gilindamasi į tautodailės paveldą, kitų šalių menininkų patirtį, vien per penkerius metus Lentvario kilimų fabrike ji sukūrė apie pusšimtį kilimų projektų, kurių dauguma buvo panaudoti masinėje gamyboje ir pelnė autorei platų pripažinimą. Ne tik Lietuvoje, bet ir už jos ribų ėmė garsėti menininkės tautinio pobūdžio kaspininės, kitokios technikos, kraičio skrynių, pirštinių raštų, taip pat laisvos kompozicijos originalūs kilimai, sulaukta svarių įvertinimų. Visa tai buvo taip savita, įdomu ir populiariu, kad net po to, kai Genovaitė Žilinskaitė nebedirbo Lentvario kilimų fabrike, jos čia pradėta, išplėtota gamybos meninė kryptis pasiliko.

Iš ten dailininkė išėjo todėl, kad jos darbas, gamyba, kartais apsunkindavo, ribodavo kūrybos polėkį. 1961 metais ji tapo laisva menininke ir visa savo esybe beveik dešimtmečiui pasinėrė į rištinių ornamentinių grindų, plokštuminio vaizdo teminių sienų kilimų, gintaro dirbinių, grafikos, tapybos kūrybą. Dailininkė komponavo geometrinius, augalinius ir abstrakčius motyvus, vis ieškojo ir drąsiai taikė originalias idėjas, naujas išraiškos priemones, medžiagas.

Darbuose įsivyravo gamtos tematika, labai dažnai – autorei geriausiai pažįstami, labiausiai įsiminę vaizdai, detalės. Kūryboje ji nespėndė sudėtingų gyvenimo problemų, dažniausiai žavėjosi gamtos reiškiniais, stengėsi perteikti jų esmę, patraukdama, sudomindama, gebėdama priversti ir žiūrovą tai ilgam įsiminti.

Genovaitė Žilinskaitė nuo 1969-ųjų ėmėsi kurti gobelenus. Ši taikomosios dekoratyvinės dailės rūšis laikoma viena iš įdomiausių ir originaliausių. Sulig šiais kūriniais, kaip pripažįsta dailės žinovai, vertintojai, prasidėjo tikrasis Genovaitės Žilinskaitės kūrybos suklestėjimo laikotarpis. Gobelenuose menininkė tarsi iš naujo atrado save: palyginti greit suformavo savitą, tik jai būdingą braižą, išplėtė temas, kompozicijos pagrindu įtvirtino spalvą. Vyraujanti dailininkės gobelenų tema – gamta, nesibaigianti jos formų, spalvų įvairovė, darna, nuotaikų kaita. Tvirtinama, kad mūsų kraštietės gebėjimai geriausiai skleidėsi būtent gamtos motyvų gobelenuose.

Genovaitė Žilinskaitė per metus sukurdavo po 5–6 gobelenus. Per 20 gana intensyvios veiklos metų pasirodė apie šimtą jos unikalių dailiosios tekstilės darbų, skirtų interjerui. Išskirti kuriuos nors – rizikinga (nebent kaip atskirų dailininkės kūrybinės veiklos laikotarpių įrodymus), kadangi visi jie – savaip brandūs, reikšmingi, meistriškai atlikti talentingos kūrėjos.

Bemaž nuo tada, kai tapo Lietuvos dailininkų sąjungos nare (1957 metų), Genovaitė Žilinskaitė dalyvavo parodose. Ilgainiui jos dažnėjo, jų maršrutai įvairėjo ir ilgėjo, visuomenei pristatomų autorinių darbų gausėjo. Pabaltijys, Lenkija, Rumunija, Bulgarija, Vokietija, Vengrija, Prancūzija, Austrija, Italija, Švedija – tai dar toli gražu ne visos šalys, kuriose buvo parengtos kraštietės kūrybos parodos, tarp jų – ir personalinės.

Genovaitė Žilinskaitė kūrybos valandėlė

Paskutinė personalinė darbų ekspozicija jai gyvai esant atidaryta 1997 metais Taikomosios dailės muziejuje ir buvo skirta autorės 70-mečiui. Nuo dabartinio laiko slenkščio žiūrint tai atrodo kaip lemtingas simbolis: geriausi jos darbai, apkeliavę tiek kraštų, tąkart kartu su pačia kūrėja žiūrovams prabilo gimtojoje šalyje, kur ir prasidėjo jų gražus, toks prasmingas kelias...

Baigiantis gyvenimo kelionei menininkė kūrė kameriškesnių formatų fragmentines kompozicijas daugiausia ankstesnėmis savo temomis. Kartais vis dar ausdavo. Keista: nors sveikata darėsi vis prastesnė, savo kūriniais dailininkė vis tiek atspindėjo optimistines nuotaikas, šviesių būseną. Matyt, tik stiprios, nuo vaikystės užgrūdintos asmenybės taip tegali. Genovaitė Žilinskaitė tokia ir buvo. ►

Genovaitė Žilinskaitė. L. Vildžiūno nuotrauka

Į amžinybę ji išėjo 2004 metų vasario 12 dieną. Palaidota Vilniuje, Rokantiškėse.

Tai buvo labai darbšti, gabi menininkė, pati ryžtingai pasirinkusi savo profesiją, ją mylėjusi ir jai atsidėjusi visą gyvenimą. Nekrovė sau turtų – svarbiausia jai atrodė kurti, teikti džiaugsmo kitiems. Kaip liudija artimieji, Genovaitė Žilinskaitė niekada nebuvo užsisklendusi tik savyje, negyveno tik sau. Jai mirus brolis Antanas Žilinskas iš rastų daugybės laiškų suprato, kiek žmonių yra sulaukę šios geradarės altruistiškos paramos, jautraus, supratingo dėmesio. Nors pati nesimaudė prabangoje, finansišškai ji rėmė daugiavaikes šeimas, labiau vargstančius gimtinės žmonės, giminaičius, drauges tekstilinininkes.

Pasak Nijolės Žilinskienės, Genovaitė Žilinskaitė „visą gyvenimą buvo susijusi su gimtąja žeme, gerais žmonėmis ir teigiamas emocijas, grožio pajautą su kaupiu dovanojo kitiems“. To nuolatinis liudytojas – apie pusantro šimto jos sukurtų vertingų, unikalių, subtilių, dekoratyvių tekstilės darbų, saugomų muziejuose, džiuginančių pavienių jų savininkus, kolekcininkus, visus tikrojo meno gerbėjus ir bičiulius. Jais pasidžiaugia ir Radviliškio kraštas, kai čia parkeliauja parodomis. Tokia ekspozicija (ketvirtoji) Radviliškio kultūros centre veikė ir šiemet, tapo vienu iškiliausių miesto 445-ojo jubiliejaus renginių. Tai buvo dar vie-

nas lauktas susitikimas su išėjusia, bet gimtinės nepirmišta kraštie, reprezentuojančia Lietuvos tekstilę ir palikusią ryškias pėdas mūsų dailės istorijoje. ■

Parengė Eloyra KOVAITĖ

Antano Žilinsko Radviliškio viešajai bibliotekai
dovanotos ir šios bibliotekos archyvo nuotraukos

PANAUDOTA LITERATŪRA

LINKEVIČUS, Jonas. Su kraštie dailininke atsisveikinus. *Radviliškio kraštas*, 2004, Nr. 1, p. 47.

Šiuolaikiniai lietuvių dailininkai.
Genovaitė Žilinskaitė. Vilnius, 1984.

ŽILINSKIENĖ, Nijolė. Genovaitė Žilinskaitė – pramoninės meninės tekstilės Lentvario kilimų fabrike pradininkė ir nuotaikos gobelenų kūrėja. *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, 7. Vilnius, 2005, p. 200–218.

ŽILINSKIENĖ, Nijolė. Neišsenkanti spalvų versmė. *Literatūra ir menas*. 1997 05 31, p. 8–9.

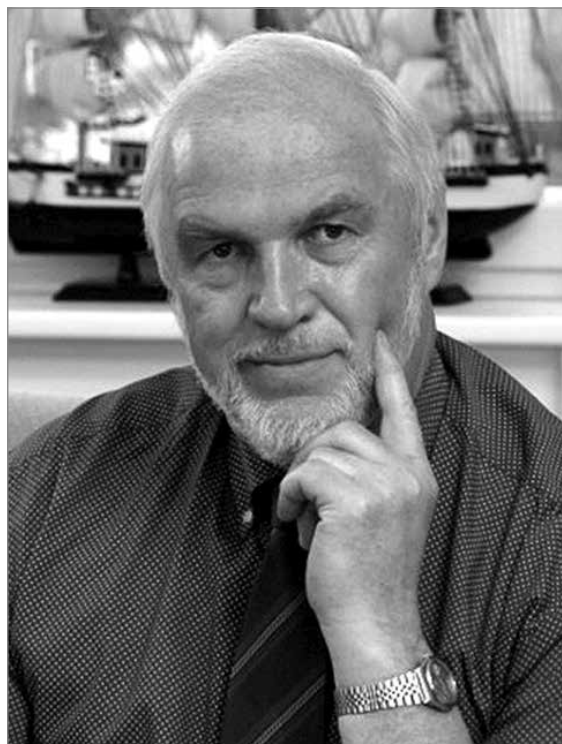

Genovaitės Žilinskaitės paroda Radviliškio bibliotekoje. 2008 m.

„Iš tėvų išmokau darbštumo ir atsakomybės...“

Veronika VALAVIČIŪTĖ, žurnalistė

Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Vadybos katedros profesorius habilituotas daktaras Juozas Ruževičius – Šeduvos vidurinės mokyklos auklėtinis. Jau keturiasdešimt metų jis yra pašventęs savo mokslines ir kūrybines galias akademinėi bendruomenei. Profesorius yra Europos kokybės mokslų akademijos Mokslo tarybos narys, Kokybės profesionalų tarptautinės gildijos tikrasis narys, Europos kokybės universitetų tinklo EUN.TQM Akademinės ir mokslo tarybos narys, Tarptautinės prekių mokslo asociacijos IGWT viceprezidentas ir mokslinis ekspertas, mokslo žurnalų „Verslo ir teisės aktualijos“ bei „Issues of Business and Law“ vyriausiasis redaktorius, aštuonių tarptautinių mokslo žurnalų JAV, Vokietijoje, Austrijoje, Rusijoje, Rumunijoje, Kazachstane, Ukrainoje redkolegijos narys ir recenzentas, viešojo sektoriaus ir verslo organizacijų veiklos kokybės, lyderystės ir strategijų vertinimo ekspertas, Lietuvos standartizacijos departamento Technikos komiteto „Kokybė“ ekspertas, Prancūzijos, Šveicarijos, Italijos, Belgijos universitetų vizituojantis dėstytojas, veda vadybos meistriškumo klases (Masters Class) Didžiojoje Britanijoje, Ukrainoje, Rusijoje, Kazachstane ir kitur. J. Ruževičius moka keturias užsienio kalbas, parašė daugiau nei 500 mokslinių straipsnių ir dešimt knygų (iš jų dvi – prancūzų kalba) vadybos tema. Profesorius aštuonis kartus apdovanotas Vilniaus universiteto mokslo premijomis, išrinktas Geriausiu 2011 metų Vilniaus universiteto dėstytoju, jo pranešimai pripažinti geriausiaisiais įvairiuose tarptautiniuose mokslo simpoziumuose, jis yra įvertintas daugeliu svarbių tarptautinių apdovanojimų. Prof. J. Ruževičius Vilniaus universitete vadovauja vienai geriausiai vertinamų Lietuvoje ir Europoje Kokybės vadybos magistro programai.

Juozas Ruževičius

Vilniaus universiteto studentai Jus ne kartą yra išrinkę Geriausiu, Mylimiausiu dėstytoju. Kaip manote, kodėl jie Jus myli?

Į šį klausimą geriausiai atsakytų patys studentai. Aš ir pats juos myliu, o savo pedagoginę, mokslinę veiklą vertinu kaip pašaukimą. Siekdamas būti geru dėstytoju, sąmoningai „perėjau“ visą dėstomų dalykų praktinės veiklos grandinę – nuo padavėjo kavinėje, prekių pardavėjo, produktų kokybės eksperto iki komercinės įmonės vadovo, ministerijos klerko, vadybos konsultanto ir t. t. Kur tik teko dirbti, visur sutikdavau išskirtinių, sektinų asmenybių, iš jų mokiausi, bet didžiausią pasitenkinimą teikia akademinė veikla ir svarbiausia jos ašis – ►

studentai. Studentija mano akimis – kūrybiškiausia, įžvalgiausia, atviriausia ir gerąja prasme labiausiai idealistinė visuomenės dalis, jos turtas.

**Tiek, kiek jau esate nuveikę, užtektų ke-
liems gyvenimams. Jūsų veiklos spektras ne-
paprastai platus: akademinis, mokslinis, kūry-
binis darbas, vadovavimas mokslo žurnalams,
studijų programoms, ekspertinė-konsultacinė
veikla. Kaip viską aprėpiate, suspėjate?**

Kai dirbi mėgstamą darbą ir myli savo klientus (studentus, konsultuojamų organizacijų darbuotojus), įmanoma viską suderinti, juk astronominė para turi net 24 valandas, o pamenate, garsusis Napoleonas miegodavo vos keturias, ir tai nesutrukdė jam įveikti įspūdingus karo žygius bei... mylėti Moteris! Kita vertus, su „amžiumi“ ateina trys puikūs dalykai, palengvinantys minėtą įvairių veiklų suderinamumą: tai patirtis bei išmintis, vis mažėjantis miego poreikis bei supratimas, kad galima neskausmingai atsisakyti (arba bent atidėti vėlesniam laikui) kai kurių brangių laiką ryjančių malonumų...

Sakoma, kelionė prasideda nuo pirmojo žingsnio. Iš kur vingiuoja takelis, išvedęs Jus į platųjį vieškelį?

Prisimenu save nuo trejų metų. Vėriškių kaimas, didžiulė geltona pienių pieva, už jos – upelis. Pavakarys, nuo miško pusės grįžta kruvinas brolis Vladas. Apšviestas raudonų saulės spindulių, jis atrodo taip, lyg būtų visas apipiltas krauju. Miškelyje prie kelmo radęs nuo karo likusių šovinių gilzių, jis mėgino iškrapštyti paraką, ketino pasidaryti pieštukams antgalių. Šoviny sprogė, išnešdamas į orą keturis brolio rankos pirštus, suniokojo veidą, išplėšė akį. Kaip dabar matau, kokiam aukštyje buvo saulė, tad tiksliai nustačiau laiką. Kai po daugelio metų apie tai pasakiau mamai, ji nustebo, kad galiu šį skaudų šeimai įvykį prisiminti, juk buvau pyplys.

Mažiukas gerai pažinau mūsų namus Vėriškiuose supusį mišką. Mamos sesuo su vyru – mokytojai Elžbieta ir Augustas Viliūnai – iš Šeduvos atvažiuodavo grybauti, aš juos vesdavau per ežerbalą – pelkėjantį, vasarą bala virstantį ežerėlį, į glūdžią ir klaidžią girią. Vyresnieji broliai Vaclovas, Vladas ir Jurgis kartais mane pasiimdavo į naktigonę. Dega laužas, spindi žvaigždės, ūkčioja pelėda. Trisdešimt kolūkio arklių rupšnoja žolę. Aš, ketverių metų berniukėlis, visą naktį nemiegu, esu išdidus, jaučiuosi vos ne su broliais lygus vyrukas.

Kai persikėlėme į Niauduvos kaimą, po metų pradėjau lankyti Šeduvos mokyklą. Tačiau iki rudens teko ir patarnauti – prižiūrėti visai mažą vaiką, Stan-

Juozas Ruževičius aspirantas

kūnų Kaziuką. Taigi galiu didžiuotis, kad šešerių užsidirbau pirmąją algą. Berniuko tėvas kriaučius Kazimieras Stankūnas pasiuvo man kostiumą mokyklai ir davė kažkiek rublių. Stebiuosi, kaip kaimo žmonės pasitikėdavo vaikais. Lengvai mažylį pakeldavau, verkiantį nešiodavau, bet juk pats dar nebuvau iš trumpų kelnių išlipęs... Sunkiausia, kad iš Stankūnų vienkio matydavau savo namus, o parbėgti – nevalia, darbas yra darbas.

Troškau eiti į mokyklą, ištempęs ausis klausydavausi, kaip „zubrina“ vyresnės seserys Regina ir Vitalija. Jų kalamus ir deklamuojamus eilėraščius įsimindavau pirmas, pats išmokau skaityti, rašyti, tad pradinėse klasėse man nebuvo ką veikti. Pykdavau, kai kitus vaikus auklėtoja mokė tarti skiemenis, o man teko nuobodžiauti.

Pirmoji mokytoja, kaip pirmoji meilė – nepamirštama visą gyvenimą?

Ona Baublienė – didžios pagarbos nusipelnusi pedagogė, mano pirmoji (I–IV klasės) auklėtoja. Labai kantri, rami, motiniška, ji mokėjo pastebėti kiekvieną vaiką ir rasti skirtingus takelius į mažas širdeles. Man, kaimo berniukui, ypač patiko, kad ji, nusivedusi klasę į valgyklą, mokė elgesio prie stalo taisyklių, naudotis įrankiais, rodė, kad, baigiant valgyti sriubą, lėkštę reikia pakreipti nuo savęs, o ne į save, kaip buvau ►

įpratęs. Berniukus mokė įsisiūti sagas, adyti! Liepdavo atsinešti suplyšusią kojine ir perdegusią elektros lempuotę. Ją įkišdavome į kojines vidų ir kantriai dygsniuodavome. Prisimenu jos žodžius: „Skylės sutraukti negalima, reikia adata ir siūlais pasidaruoti taip, kaip kad voras audžia savo tinklą.“

Antrasis mano mokyklos (V–VII klasės) auklėtojas buvo mokytojas Antanas Bukauskas – iškilus asmenybė, vaikus ir savo darbą mylintis puikus pedagogas. Su savo motoroleriu „Viatka“ (mokinukų pravardžiuojamu „kiaulyte“) jis aplankydavo visus atokiau gyvenančių auklėtinių tėvus, drauge aptardavo mokymosi, elgesio, įvairius gyvenimiškus klausimus, pasidžiaugdavo mokinių pasiekimais.

Nuo devintos klasės mokiausi sustiprintos matematikos klasėje, kurią organizavo aistringas matematikas Napoleonas Rimša (jis buvo ir mūsų klasės vadovas, mano trečiasis mokyklos auklėtojas), siekdamas daugiau žinių suteikti ir užduočių skirti gabiausiems mokiniams. Aukštosios matematikos žinios praverė ir stojant į Vilniaus universitetą, ir jame mokantis bei aspirantūroje. Mokytojas N. Rimša buvo ne tik išskirtinis pedagogas, bet ir geras psichologas. Pameni, susirinkdavome tik klasės vyrukai (kad merginos negirdėtų pernelyg „vyriškų“ pokalbių) ir su klasės vadovu drauge gana atvirai svarstydavome kai kuriuos paaugliškus bei jaunuoliams kylančius klausimus.

Grįžkime į tėvų namus. Jūsų darbštūs, darnūs tėvai Veronika ir Leonardas Ruževičiai užaugino aštuonis vaikus, visus išleido į aukštuosius bei aukštesniuosius mokslus. Kokias vertybes jie įskiepijo?

Pirmiausia – stiprų atsakomybės jausmą. Nesvarbu, mažas esi ar didelis, tu už ką nors atsakai, tėvai tavimi pasitiki. Jei paliko namuose prižiūrėti ūkį, esi atsakingas už katiną, šunį, triušį, vištas, visus gyvulius, namų tvarką, jaunesnį brolių Joną bei sesutę Virginiją. Pameni, buvau septintokas. Tėvams kažkur išvykus, teko pagirdyti, pašerti ir vienam pamelžti 16 karvių – tėvų prižiūrimą kolūkio gyvulių bandą. Nepaprastai skaudėjo rankas, bet kaip po to didžiavausi sėkmingai susidorojęs su nelengva užduotimi, jaučiausi pasitikintis savo jėgomis, galintis kalnus nuversti!

Šeimą suvokėme kaip vieningą komandą, kurios kiekvienas narys džiaugiasi kito laimėjimais, o konkurencija galima tik mokymosi, žinių atžvilgiu. Tėvas sakydavo: „Muštis galite tik dėl panų ir jei kas nors skriaudžia mūsų šeimos narį.“ Svarbiausias patarimas: „Vaikai, reikia mokytis. Jei nesimokysite,

liksite kaime, vargsite.“ Kaimas nėra blogai, bet tuo metu kaime buvo nelengva. Mus gelbėjo darbštumas. Tėvelis, prievarta paimtas į rusų kariuomenę per Antrąjį pasaulinį karą, buvo sunkiai sužeistas, ilgus metus nešiojosi sprogusio sviedinio skeveldrą kojos nervų raizgalynėje, kentėjo stiprius skausmus, bet kantriai ir sunkiai dirbo šeimos labui, kad mes, aštuoni vaikai, galėtume įgyti profesijas aukštosiose mokyklose ar technikuose. Mamytė rūpinosi šeima, kiekvieną rytą ant stalo garuodavo šiltas maistas, joks vaikas nebuvo išleistas į mokyklą, sočiai nepapusrūčiavęs. Aš keldavausi penktą valandą, eidavau padėti fermoje dirbusiam tėvukui, paskui tris kilometrus pėdindavau į mokyklą, po pamokų skubėdavau į krepšinio treniruotę, o vakare vėl triūsėdavau fermoje. O reikėdavo dar ir pamokas paruošti... Kai prasidėjo mokslas universitete, atrodė, jog gyvenimas pasidarė pernelyg lengvas – tik studijos ir meno saviveikla. Tad iš karto Vilniuje griebiausi įvairių darbų, kad tėvams neberekėtų remti manęs – jau suaugusio berno.

Per Šeduvą teka Niauduvos upė, o Jūs augote už trijų kilometrų nuo miestelio esančiame Niauduvos kaime. Kaip menate gimtąją aplinką, kaimo žmones?

Įsimintina, kad kaimo gyventojai nebuvo abejingi vaikams, su mumis bendraudavo kaip su sau lygiais. Vasaromis drauge su suaugusiaisiais kolūkyje dirbome įvairius ūkio darbus, o lydėdami žemės gėrybes į kolūkio klėtis ar supirkimo punktus gabenančius vežimus klausydavomės su meile porinamų protingų senių kalbų. Jie ir politiką, ir gyvenimo tiesas aptardavo, pasakojo anekdotus, įvairius nuotykius. Tai buvo tikras pirmasis gyvenimo universitetas.

Kaimo žmonės buvo savitos ryškios asmenybės. Netoliese gyveno toks Sadauskas. Buvo kalbama, kad jis yra tarnavęs vokiečių armijos SS dalinyje, laikėsi kažkokios priesaikos ir net girčiausias neatsiverdavo tuo klausimu detaliau, nors aplinkiniai įvairiais būdais jį provokuodavo. Mes, vaikai-paaugliai, jį irgi nuolat kamantinėdavome, deja, – nieko nepešėme. Matyt, priesaika yra priesaika.

Arba Niaudavos kaimo gyventojas Povilonis – humoristas ir nepakartojamas vaikų draugas. Visa da pakalbina, kokį nors kalambūrą suskels. Būdavo, veža priduoti cukrinius runkelius, susodina į vežimą vaikus, o kai pasiekiamė Šeduvą, kol dardame per miestelį, liepia mums dainuoti arba, jeigu netoliese eina koks mokytojas, skatina kaip ėriukus bliauti, loti ar leisti kitus neordinarius garsus. O Poviloniui ►

smagu: jis nuolat šypsosi, juokiasi, matydamas dėl mūsų keistų išdaigų nustebusius praeivius, krizena. Ir visą kelią šneka, pasakoja nuotykius. Turbūt pusę jų išsigalvodavo, bet gerų ir labai gilių minčių pasakydavo. Arba sumanydavo rungčių. Pavyzdžiui, kuris vaikas perridens sklidiną vandens kubilą per gilų statų griovį, tas gaus du rublius. Susirenka žiūrovai, o mes stengiamės, plušame. Publikai darydavo įspūdį, kad štai kubilas perristas. Gal Povilonis net ir sąmoningai tuos savo pinigus mėtė? Visi leipsta iš juoko, ploja, o reginio rėmėjas patenkintas šypsosi ir murkia kažką sau į ūsą it didelis pilvotas katinas.

Buvo ir toks Maraškinas. Jis budėdavo fermoje ir mėgo filosofuoti, pasakoti įvairias būtas ar nebūtas istorijas. Arba liežuvingosios Sadauskienė, Sudikienė ir Brustekienė: žodžio kišenėje neiškojo, visiems sugalvodavo taiklias pravardes. Buvo ir tokia Stasė Skipitytė, ji netekėjusi kelis vaikus nuo skirtingų vyrų turėjo, o kaimo seniai mus, jau pusbernius, visai provokavo ir skatino prie tos Staselės lįsti, meilintis, sakyti jai komplimentus ar palydėti po gegužinės. Buvo ir tokia vyresnio amžiaus panelė, pravarde Kukuška. Ji vos ne vienintelė spyriojosi, nenorėjo stoti į kolūkį. Tad kaimo seniokai jai taikė įvairias stojimo paskatos priemones: užremdavo jos namelį, kokį nors jai nepatinkantį berną pakišdavo ir su ja užrakindavo, surengdavo nemalonus vandens procedūras... Kad ir kaip keista, tačiau šios priemonės pasiteisino – mieloji Kukuška ilgainiui patapo kolūkietė. Žodžiu, kaimas nestokojo spalvingų personažų, įdomių ir nepakartojamų žmonių.

Su metais jaunesniu broliu Jonu dažnai grodavome gegužinėse. Jaunimas beržų ar eglių šakomis papuošdavo šokių aikštelę, į kepurę šokėjai sumesdavo po keliasdešimt kapeikų muzikantams. Tais laikais gitaros itin brangiai kainuodavo ir nebūdavo kur jų įsigyti, tad mes su broliu patys pasidarėme elektrinę. Žurnaluose radome konstruojamos gitaros skambėjimo aukščio keitimo algoritmo aprašymą, nusipirkome adapterius akustiniams virpesiams transformuoti į elektromagnetinius, ir mūsų elektrinė portatyvinė gitara, įjungus ant peties pakabinamą garso stiprintuvą, čaižė nakties tylą kaip šimtas orkestrų. Ja ir bajanu pasikeisdami grojome keliolikoje vestuvių. Bajaną grįždamas iš kariuomenės parsivežė brolis Jurgis. Koks muzikos instrumentas po ranka buvo, tuo ir groti išmokome. Oi, sunki muzikanto dalia! Patinka kokia mergaitė gegužinėje, atrodo, kad tik jai groji, o ją šokdina ir lydi namo kiti. Bet, kaip sako prancūzai, „*C'est la vie*“ – toks jau tas gyvenimas...

Užsiminėte apie mokyklinius nuotykius. Kaip Jūsų moksleiviškus metus sudrebino pauglystėje pačių pasigamintas radijo imtuvas?

Detektorinis radijo imtuvas – tai pirmas mūsų sukonstruotas daiktas. Detalių nusipirkome, šį tą studijavome per fizikos pamokas, o daugiau sužinojome skaitydami žurnalą „Jaunasis technikas“. Techniniu konsultantu buvo vyresnysis brolis Vladas. Beje, tėvai prenumeruodavo nemažai spaudos. Nuolat skaitėme žurnalus „Mokslas ir gyvenimas“, „Mūsų gamta“, „Tarybinė moteris“, „Šeima“, „Genys“, „Švyturys“, „Jaunimo gretos“, įvairių laikraščių. Taigi „Amerikos balso“ klausymasis prasidėjo nuo pirmojo imtuvėlio. Jį laikėme paslėpę namo palėpėje, ten užlipę su broliu susėsdavome ir išgirdavome nebe oficialiąją informaciją. Be to, nuo vaikystės girdėjome, kaip labai gera dainininkė mūsų mama dainuodavo „Palinko liepos palei kelią“, „Mergaitė, papuošk kareivio kapą“ ir daugelį kitų partizanų, liaudies dainų, jų mokėjo nesuskaičiuojamą galybę. Tai paskatino mane domėtis istorija. Man mokantis septintoje klasėje tėvai nusipirko latvių gamybos radijo imtuvą „Sakta“. Tada jau Amerikos balsą girdėjome puikiai. Visas naujienas perpasakodavau per istorijos pamoką. Paitekdavau savo interpretacijų, vertinimų, klausimų. Istorijos mokė klasės auklėtojo žmona G. Rimšienė. Ji teigiamai priimdavo tuos mano pasakojimus, dar ir pakomentuodavo, o kartais ir pro ausis praleisdavo. Kol pagaliau vieną vasarą, tai nutiko baigus dešimtą klasę, į kaimą dviračiu atmynė klasės draugė V. Pinevičiūtė ir pranešė, kad apie mane klasiokus tardo saugumietis. Kažkas mane įskundė. Buvo kalbėta, kad aš Vasario 16-ąją iškėliau liepos medyje vėliavą. Bet tada niekas neišsiaiškino, kas tai padarė. Taigi dar po kelių dienų į mano namus kaime atmynė kita klasiokė, ji taip pat perspėjo: „Apie tave visų klasiokų klausinėja saugumiečiai.“ Tą vasarą dirbau Šeduvos buitinio aptarnavimo kombinatui priklausančiame Paminklų gamybos ceche. Ir štai vieną rytą atvažiuoja grotuotas *kaziolas* (taip vadinome rusų gamybos automobilį), nieko darbdaviams nepaaiškinę vyrai įsodina mane į mašiną ir nuveža į Radviliškį, į saugumo skyrių. Įveda į belangę patalpą ir sako: „Ar neturi ko mums pasakyti?“ – „Neturiu.“ Pradedu provokuoti: „Tavo brolis karininkas (vyriausias brolis Vaclovas tada tarnavo Tolimuosiuose Rytuose) nepatenkintas tarybine armija.“ Nebuvau kvailas, atkirtau, pridėdamas nuo savęs: „Pirmą kartą girdžiu, kad jis nepatenkintas. Priešingai, jis labai patenkintas.“ Tada ima sakyti, esą tavo mama gauna siuntinių iš Amerikos. Apie tai nieko nežinojau. Pagaliau ►

teigia, kad esu antitarybinis, turiu blogą nuomonę apie tarybų valdžią ir klausia, iš kur tai. „Gal jus nuodijs giminaičiai, kurie siuntinius siunčia, tėvai?“ Užduoda klausimą, sako, pagalvok, ir išeina. Valandą sėdžiu vienas, mąstau. Grįžta ir toliau provokuoja. Taip – iki vėlaus vakaro. Suverčiau bėdą „Amerikos balsui“. Tada davė popierių pasirašyti, kad esu suklandintas šios radijo stoties, daugiau taip nebedarysiu, „Amerikos balso“ nebeklausysiu. Pikčiausia, kad mane tardė buvęs brolio Vaclovo bendraklasis, jis net viešėjo mūsų namuose!

Nuo ryto iki vakaro nevalgęs, negėręs pasirašiau protokolus ir buvau paleistas kaip stoviu. Nuo Radviliškio iki Šeduvos – 19 kilometrų. Pinigų autobusui neturiu. Bet ne tai svarbu. Labiausiai žeidė neteisybė, pažeminimas. Atsimenu, gulėjau pievoje ir verkiau. Už ką man visa tai? Pabalsavau pakelėje, sustojo sunkvežimis, įsiropščiau į kėbulą, grįžau namo. Tačiau vidurvasary mokykla organizavo bendrą tėvų ir vaikų edukacinį-politinį susirinkimą, kad pasmerktų mane. Dalis tėvų tylėjo, o labiausiai mane smerkė vienos organizacijos vadovas, mano bendraklasio tėvas, kuris vėliau tapo aktyviausiu sąjūdiečiu (apie tai perskaičiau Šeduvos vidurinės mokyklos muziejuje). Saugumietis pasakė: „Jo elgsenos negalima toleruoti“. Niekas klasėje tuomet nežinojo žodžio „toleruoti“ reikšmės, tuo metu tarptautinių žodžių žodynas dar nebuvo išleistas. Buvau „įtakingas“ – draugovės tarybos pirmininkas, apdovanotas už aktyvią užklausinę veiklą, mokiausi labai gerais pažymiais, buvau geras sportininkas, tai mane gelbėjo, nebuvau išmestas iš mokyklos už antitarybinę veiklą. Daugiausiai apie mane ir mano minėtą veiklą žinojo mano suolo draugas Viktoras Savickas, bet jis nė žodžiu neišdavė manęs. Už tai esu jam labai dėkingas ir vis laukiu progos jam gyvai padėkoti. Nepaprastai dėkingas ir savo tėvams, kad jie manęs nebarė. Mama susirinkime ramiai išklaušė „aktyviųjų“ tėvų pasisakymų ir pasmerkimų. Mama mokėjo apsimesti, kad ji esą iš kaimo ir nelabai čia ką supranta. Ir namuose šio klausimo nediskutavo, nuleido tylomis, tarsi nieko ypatinga neįvyko.

Bet po dviejų savaitių vėl atvažiavo *kaziolas* ir vėl mane nugabeno į saugumą. Pasirodo, per vieno bendraklasio apklausą paaiškėjo, kad aš skatinu draugus atkreipti dėmesį į paminklą, pastatytą 1922 metais Pakalniškiuose kritusiems už Lietuvos Nepriklausomybę atminti. Dažnai kaimo keliukais pro tą vietą važiuodavome maudytis, gerai apžiūrėjau šį eglių apsuptą, nuošaliau nuo vieškelio tarp medžių slypintį paminklą. Per istorijos pamoką esu klausęs: „Jei jau

taip blogai Nepriklausomybė, tai kodėl tas paminklas nenuverčiamas?“ Atsakymo nesulaukiau. Pasirodo, tai buvo perpasakota saugumui ir vėl turėjau aiškintis. Kas buvo vėliau? Puikus auklėtojas, nuostabus žmogus N. Rimša patarė: „Juozai, kad tau neužsidarytų kelias į aukštąjį mokslą, privalai baigti mokyklą tik labai gerais pažymiais.“ Tą ir padariau. Klasės vadovas visų šių incidentų į mano charakteristiką neįrašė, subtiliai nutylėjo. Tačiau man nesmagu iki šiol, kad dėl mano minėtos veiklos Šeduvos vidurinė mokyklą turėjo palikti jos tuometinis direktorius Jonas Prūsas, puiki ir labai tolerantiška asmenybė.

Dažnai mąstau apie to meto provincijos, mažo miestelio žmonių šilumą, gerumą, gelbstinčią ranką. Visi mokytojai buvo savo srities guru: atsidavę, mylintys vaikus, nuoširdūs. Jei jau dėstė matematiką, tai išmokė taip, kad visi viską suprastume, per egzaminus nesusikirstume. Nusipelniusi mokytoja E. Viliūnienė – puiki chemikė – iš savo dalyko mokinius parengdavo taip, kad jų žiniomis stebėdavosi net Vilniaus universiteto Chemijos, Medicinos fakultetų dėstytojai. Kai stojau į universitetą, mane taip pat vienas profesorius chemikas ragino pereiti į Chemijos fakultetą.

Lietuvių literatūros mokė šilta, intelektualiai pedagogė Ona Šišlienė. Kai baigiau mokyklą, ji pasikvietė mane pasikalbėti. Sėdėjome ant suolo, ji pasakojo apie savo pirmąją meilę, žuvusį vyrą, o atsisveikindama padavė vokelį ir pasakė: „Tai tau, studijų pradžiai. Artėja rudenis, gal reikės šiltų batų...“ Voke glūdėjo 50 rublių. Tais laikais tai buvo dideli pinigai. Nei giminė, nei turtinga ponija, o toks dosnumas! Žinojo, kad esame didelė šeima ir materialiai nelengvai verčiamės. Po keliolikos metų per vieną klasės susitikimą kompensavau šią dovaną dešimteriopei.

Mokytojai organizuodavo plačią užklausinę veiklą, buvome įtraukiami į krepšinio, lengvosios atletikos treniruotes, sporto šventes, varžybas, meno saviveiklą. Vaidinome, dainavome chore, klasės auklėtojas Antanas Bukauskas skatino išmokti ką nors groti, per mokyklos šventes pasirodydavome kaip geri muzikantai ir dainininkai. Tad ir įstojęs į Vilniaus universitetą iš karto įsiliejau į akademinį chorą. Su šiuo kolektyvu atsivėrė galimybė pavažinėti po užsienio šalis, koncertuoti įvairių miestų salėse ir skveruose. Nei stojant, nei vėliau kaip choristui vykstant į užsienį, saugumo kabliukų nepatyriau. Ta lietuviško saugumo ranka kažkodėl nepasiekė net Maskvos, kai išvykau į aspirantūrą. Matyt, ir šioje organizacijoje buvo komunikacijos spragų. ►

„Koks muzikos instrumentas po ranka buvo, tuo ir groti išmokome.“

Skaldėte Bitlų dainas. Iš kur jų išmokdavote?

Kai tėvai nusipirko radijo imtuvą su patefonu, tetos vyras mokytojas A. Viliūnas padovanojo dvi jo brolio iš Amerikos atsiųstas angliškas plokšteles. Nors anglų kalbos nemokėjome, įsiklausę atkartojome „Geltoną upę“, „Submariną“ bei kitus kūrinius. Mūsų laikais Bitlai buvo draudžiami, bet jų pasekėjai, tuo metu labai garsus Lietuvoje ansamblis „Kertukai“, to nepaisė. Su broliu Jonu pasisiūdinome vienodus gėlėtus marškinius, baltas kelnes – koncertinius drabužius *a la* Bitlai. Kaip minėjau, grodavome vestuvėse. Šios vykdavo savaitgaliais, o šeštadieniais – pamokos. Mokytojai nepyko, kad kartais tenka mus atleisti nuo pamokų. Užsidirbdavome solidžiai. Tais laikais per vienas vestuves buvo galima gauti dviejų ar trijų mėnesių algą. Mudu su broliu visai negerdavome alkoholio, matydavome, kaip žmogus įkaušęs keičiasi. Svarbiausia buvo užstalės bendravimas, dainos.

Kodėl pasirinkote studijuoti prekių mokslo ir prekybos organizavimo specialybę Vilniaus universitete?

Bėda ar stiprybė, kad visi dalykai man labai gerai sekėsi. Buvau užsidedęs tapti istoriku. Bet per brandos egzaminus pamaniau: „O kur liks mano matematika, chemija, fizika?“ Radau specialybę – ir humanitarinę, ir techninę, kur praverčia ne tik geri socialinių disciplinų gebėjimai, bet ir jau minėtų tikslųjų dalykų žinios. Deficito laikais prekių mokslo specialybė buvo itin populiari – man stojant į VU konkursas buvo 17 pretendentų į vieną vietą. Mane ten traukė labai didelis konkursas – norėjau pasigalynėti, patvirtinti tuos savo penketus. Mažo miestelio mokykla, o kaip puikiai parengdavo mokinčius! Buvau respublikinių biologijos, chemijos ir matematikos olimpiadų prizininkas, pirmojo atskyrinio rutulio stūmikas, antrojo – bėgikas...

Beje, likimui ir Šeduvos mokyklai turiu būti dėkingas, kad mokiausi prancūzų kalbos. Kai Lietuva tapo nepriklausoma, atsivėrė keliai į Vakarų, pradėta skelbti įvairių konkursų, o frankofonų yra mažiau, buvau gerai pasirengęs, laimėjau tuos konkursus, stažavau ir dirbau Belgijoje, Prancūzijoje, Italijoje. Neseniai prancūzų kalba parašiau knygą *Management de la qualité. Notion globale et recherche en la matière (Kokybės vadyba. Globalioji koncepcija ir tyrimai)*. Vilniaus universitete ir kaip vizituojuojantis profesorius užsienio universitetuose prancūzų kalba dėstau keletą vadybos disciplinų.

Antrame kurse pradėjau dirbti Vilniaus universiteto Prekių mokslo katedros laborantu. Pamačiau, kad yra daug laisvo laiko. Egzaminus laikiau eksterneu, per vieną semestrą baigdavau du. Taip tuo metu mokėsi du fizikai ir aš, ekonomistas. Precedentas universitete, tačiau vėliau tokią mokymosi sistemą įteisino. Kadangi vis tiek likdavo laisvo laiko, nenorėjau bimbinti. Ištvermingus vyrūkus agentai samdydavo iškrauti vagonų, tad savaitgaliais plušdavau geležinkelio stotyje. Nelygu ką iškrauni, kaip atlygio dalį leidžia neštis namo tiek, kiek patempi. Visą bendrabutį aprūpindavau svogūnais, apelsiniais, arbūzais, tik anglies neparvilkdavau. Vingio parke esančioje kavinėje „Lakštingala“ buvau padavėju – tai buvo puiki komunikavimo ir materialinės atsakomybės ugdymo mokykla. Teko ir automobiliais prekiauti.

Spėdavau ir pasportuoti, ir į šokius nueiti. Į tą pačią specialybę įstojo brolis pamatinukas Jonas. Jis ►

tapo aktyvistu, studentų profsąjungos pirmininku. Buvome labai panašūs, dėstytojai ir studentai mus dažnai painiodavo.

Ar lengvai pritaipote prie miesto?

Manau, į miestą atvykęs kaimo vaikas turi kur kas didesnę patirčių lauką nei tas, kuris augo ant asfalto. Mieste diskomforto nejaučiau, nes visada buvau labai užsiėmęs. Studijuodamas vadovavau studentų mokslinei draugijai, lankiau akademinį chorą, dirbau. Labai lengvai bendraudavau ir su miesčioniukais. Kitose grupėse buvo justai susiskirstymas – vilniečiai ir visi kiti. Pas mus lyderiai buvo ne vilniečiai, o iš provincijos atvykusieji. Sujungdavo gitara, muzika, dainos. Gražiai sutarėme su „grupioku“ dabar garsiu keliautoju, fotografu, budizmo žinovu Pauliumi Normantu. Jis vienintelis tuo metu nuosekliai skaitė „Literatūrą ir meną“ ir tuo užkrėtė dalį mūsų grupės.

Buvote studentas, kuris ne prašė iš tėvų pinigų, o priešingai, ir toliau padėjo šeimai?

Patriotiškai nusiteikusiems asmenims gal pasirodys nelabai priimtina, bet du kartus buvau Lenino stipendininkas: studijuodamas VU Prekybos fakultete ir būdamas aspirantu Maskvoje. Puikus dėstytojas, VU Prekybos fakulteto dekanas docentas Liudas Butkevičius buvo kaip tėvas, patarėjas. Matydamas, kad nuo antro kurso gaunu Lenino stipendiją, o tai – šimtas rublių, kartą paklausė: „Kur tu pinigus dedi? Pusę stipendijos atsidėk, taupyk.“ Ir aš jo paklausiau. Kol baigiau universitetą, sutaupiau tūkstantį rublių! Tie pinigai pravertė, kai išvažiavau į Maskvą, į aspirantūrą. Tyrimus atlikti tekdavo vykti į Rusijos gilumą – Uralą, Permę, Vladimirą. Kelionės kainavo, bet man nereikėjo skolintis. Mama buvo dosni, pati neišlaidavo, tačiau vaikams negailėjo nieko. Bet tėvų duodami pinigai žeidžia suaugusio vaiko savigarbą. Per doktorantūros studijas vėl pravertė ši nemaža stipendija, ją gavau už mokslinį aktyvumą – darbą bei publikacijas. Maskvos kooperacijos institutas turėjo intenciją parengti jaunų dėstytojų savo Lietuvos filialui. Maskvoje buvau gavęs raktą nuo instituto, kad galėčiau dirbti ir naktį. Dirbdavau ir po 18, ir po 20 valandų per parą. Tai davė vaisių – disertaciją apgyniau daug anksčiau laiko. Esu technikos mokslų daktaras – mano eksperimentų buvo neįmanoma įsprausti į įprastos darbo dienos laiko ribas. Išradau technologiją, kuri padidina gaminių atsparumą vartojimo bei aplinkos poveikiams. Šis inžinerinis sprendimas naudingas ir šiandien, tebegalioja senas kvietimas dirbti Belgijos Charleroi institute, kad perduočiau turimas žinias. Belgijos mokslininkai susi-

rado mane per mano publikaciją JAV leidžiamame žurnale „*Glass and Ceramics*“. Tačiau Maskvos saugumiečiai anuomet man pareiškė: „Gali rašyti prašymą, bet neišvažiuosi, nes ten, Belgijoje, tau duos didelį atlyginimą, įtrauks moterų liūnas, ir tu nebegrįši į TSRS, kuri į tave tiek daug investavo...“

Pusmečiu anksčiau baigiau doktorantūrą, o likusį pusmetį dirbau Maskvos bibliotekose, dalyvavau įvairiuose mokymuose – rengiausi paskaitoms. Grįžęs į Vilnių iš karto pradėjau dėstyti už save vyresniems studentams – prekybos organizacijų vadovams ir kt. Kadangi pats jau buvau praėjęs karjeros laiptelius nuo prekių kokybės eksperto, bazės direktoriaus pavaduotojo, kooperatyvo pirmininko pareigų, turėjau ne tik teorinių žinių, bet ir praktinių įgūdžių, vyresnių už save ugdymas nesukėlė jokių sunkumų tuomet dar tik pradedančiajam dėstytojui.

Iš kokių asmenybių mokėtės?

Noriu nuoširdžiai padėkoti pirmiesiems edukatoriams – Šeduvos vidurinės mokyklos mokytojams, puikiems pedagogams, eruditams ir visapusiškomis asmenybėms, suteikusiems puikų išsilavinimą (o tai atvėrė kelią universitetinėms studijoms), suformavusiems manyje savarankiškumo, nuolatinio siekio tobulėti, atsakomybės visuomenės atžvilgiu jausmus bei klasikinių vertybių sampratą.

Su žmona Danguole tėviškėje

VU docentas ir prekių mokslo patriarchas poliglotas Juozas Pričinauskas paskatino mane siekti akademinės karjeros, iš jo mokiausi tolerancijos, užsienio kalbų pagreitinto įsisavinimo metodologijos, ►

Su savo magistrantais Šv. Jonų bažnyčioje 2012 m.

dėstytojo etikos ir pagarbos studentams. Studentą jis laikė lygiaverčiu kolega, partneriu, bendraminčiu, nestatė barjerų tarp savęs ir savo mokinių. Ekonomikos fakulteto profesorius Jonas Mackevičius man yra darbštumo, racionalios išvalgos, mokslinio sąžiningumo, pagarbos kito nuomonei pavyzdys. Daug semiuosi iš kokybės guru profesorių Naraoki Kano (Tokio universitetas), Armando Feigenbaum (JAV), Thongo Ngee Goho (Singapūro universitetas), A. Parasuramano (JAV) ir daugelio kitų.

Ne tik dėstyimas bei stažuotės įvairiuose pasaulio universitetuose man suteikė stiprių impulsų permąstyti gyvenimo vertybes, prioritetus, bet ir keli mėnesiai, praleisti San Francesko vienuolyne Italijoje. Bendraudamas su eruditais, poliglota, asketais kunigais vienuoliais supratau, kad dėstytojo misija – ne vien išmokyti studentus profesinių dalykų. Svarbu ugdyti intelektualias, jautrias, etiškas, atsakingas asmenybes, gebančias padėti silpnesniam ar gyvenimo nuskriaustam žmogui, spręsti visuomenės, bendruomenės, gamtos problemas. Tuo metu dirbau Romos universitete, o gyvenau vienuolyne. Kaip ir broliai vienuoliai, laikiausi askezės, griežtos dienotvarkės. Patyriau, kokios nuostabios ir produktyvios yra ankstyvo ryto darbo valandos, kokia brangi ir turtinga ramybė, kaip lengva, kai tavęs neslegia daiktai, nėra net laiką ryjančio televizoriaus. Pasaulis dėl to nenutolsta, nesupilkėja. Kuo mažiau materijos, tuo daugiau dvasios ir nuoširdumo. Suvokiau kukliame vienuolyno kambaryje užrašytų sentencijų „Per es-

sere felici bisogna sapersi accontentare“ („Kad būtum laimingas, reikia gebėti džiaugtis tuo, ką turi, ką tau davė gyvenimas“), „*Per essere felici, bisogna saper dimenticare*“ („Kad būtum laimingas, reikia mokėti užmiršti“) gilumą ir prasmingumą.

Jau buvote docentas, kai sutikote būsimą žmoną?

Palaukite, ką reiškia sutikau? Aš jos ieškojau! Pradėjau ieškoti, kai grįžau iš Maskvos, 26-erių tapęs technikos mokslų daktaru. Dirbau dėstytoju, supo studentės. Jaunas bernas, sunku išsirinkti – nežinau, ar jos tave myli, ar kaip dėstytoju žavisi, ar nori įtikti dėl pažymio. Savo lankose nesiganiau. Tikslingai ieškojau ne pačioje garbingiausioje vietoje – Palangos pajūryje. Dirbau Lietkoopsąjungos sistemoje, apsistodavau prie pat pajūrio kopų esančiuose „Žuvėdros“ poilsio namuose. Vieną vasarą ieškau – nerandu, kitą vasarą – tas pats. Pagaliau, man jau buvo 29-eri, geroji likimo žvaigždė Palangos paplūdimyje padovanojo antrą kursą baigusią Medicinos fakulteto studentę Danguolę Balčiūnaitę. Iš pradžių nusekiau paskui jos draugę, bet fizinis grožis, komunikabilumas, atsakas į mano jausmus mestelėjo prie Danguolės. Buvau senas bernas, teko mergaitę ir šiek kiek ugdyti, bet ji labai imli naujovėms. Danguolė – gydytoja iš pašaukimo, puiki žmona, jautri ir atlaidi mama, namų jaukumo kūrėja. Nežinau, gal būčiau nusivalkiojęs, juk atėjus tam tikram amžiaus tarpniui kas nors turi tavęs laukti. Ima trūkti šei- ►

mos, pastovumo, stabilumo. Spausdavo visi. Mama juokaudavo: „Greičiau ieškok žmonos, jei dar delsi, savo vaikus į darželį vesi tarsi koks senelis.“ Ir darbe klausinėdavo: „Kada vesi?“ Kai pasakiau: „Šią vasarą“; niekas netikėjo. Grįžtu rugsėjį su žiedu ant piršto, bendradarbiai nekreipia dėmesio. Teko parodyti nuotraukas. O mano kuruojamo kurso studentės, tyliai protestuodamos prieš mano vedybas, visos iki vienos į mano paskaitas atėjo vilkėdamos juodas sukutes. Įspūdinga...

Turite dvi dukras – Dovilę ir Rūtą, sulaukėte ir anūkės Aimėjos. Ar dukros seka tėčio mokslininko pėdomis?

Dovilė labai gabi, stropi ir atsakinga. Baigusi Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto bakalaurą studijas, įgijo finansų magistro laipsnį, o M. Romerio universitete – teisės magistro diplomą. Dirba finansų analitike. Man niekada nereikėjo mokėti už dukrų studijas, jos mokėsi tik labai gerais pažymiais. Dovilė studijuodama nuo antro kurso dirbo katedros laborante (kaip ir aš kadaise), paskui pagal mainų programą metams išvyko mokytis į Lilio (Prancūzija) universitetą. Dabar padovanojo anūkę Aimėją.

Dukra Rūta Vilniaus universitete su pagyrimu baigė tarptautinio verslo komunikacijos specialybę, pagal mainų programas studijavo Olandijoje ir Anglijoje, o marketingo magistrantūros studijas tęsė Londono universitete, jas baigė diplomu su pagyrimu. Nuo 2012 m. liepos mėnesio Rūta dirba Vienos universitete (Austrija) – laimėjo konkursą dėstytojos-tyrėjos vietai užimti.

Kas jums asmeniškai yra kokybė? Ar pavyko susikurti malonų buitinių gyvenimą?

Ateinu iš stabilios gausios šeimos, vertinu gražius santykius ne tik tarp artimųjų, bet ir tarp darbo komandos narių. Ypač darbo aplinkoje žmogus turi spinduliuoti teigiamą energiją, nes jei tu visą laiką įneši tik destruktiją ar niūrią nuotaiką, kolektyvas ją perims. Tokius žmones vadinu rifais. O jūreiviai su rifais nesiginčija, jie juos apiplaukia.

Esu iš kaimo ir jau dešimt metų vėl gyvenu kaimė – Vilniaus priemiestyje – Balsiuose. Buitis – tai dalis malonumų. Man patinka sodo priežiūra. Nuo vaikystės tėvai mokė rūpintis vaismedžiais, vaiskrūmiais. Mėgstu skiepyti medelius, žiūrėti į obelį, kuri veda septynių rūšių vaisius, genėti vynuogyną. Ką gera mano bučiai suteikė Prancūzija? Lionas yra prie Burgundijos ir Božolė regionų, garsėjančių

puikiu vynu. Ten dirbdamas dėstytoju savaitgalius leisdavau vynininkystės ūkiuose. Padėjau vietos ūkininkams skinti vynuoges, stebėjau ir studijavau, kaip daromas vynas. Kartu su prancūzų Vyno komercijos specialybės studentais lankiau įdomias alkoholinių gėrimų kokybės paskaitas ir ypač vertingas pratybas-degustacijas. Perėmiau šio verslo technologijas, tad dabar namuose auginu savo vynuogių ir kasmet pasigaminu apie šimtą litrų vyno. Viena mano vyno partija buvo pripažinta geriausia konkurse-degustacijoje, vykusioje Barselonoje. Tai mano poilsio darbas. Grįžtu po daugybės paskaitų, konsultacijų, mokymų, pasišneku su tuo vynu, košiu, filtruoju, ragauju. O mano žmonai Danguolei malonu vos ne kas dieną iškepti duonos, auginti rožes. Yra ir rutininių darbų. Pavyzdžiui, nemėgstu susitvarkyti savo darbo stalo. Chaose randu tvarką, žinau, po kelintu lapu kas yra.

Kokie Jūsų ateities siekiai?

Kaip ir kiekvienas iš mūsų, taip ir aš, siekiu savo gyvenimo MAKSIMOS įgyvendinimo, kuri kada nors man leistų vienareikšmiškai atsakyti į klausimą: ką vertingo aš sukūriau ar daviau pasauliui, akademinėi bendruomenei, savo kraštui, bendraminčiams, kolegoms, draugams ar visai nepažįstamiems žmonėms? Galutinio atsakymo kol kas neturiu – gal geroji likimo Žvaigždė man dar suteiks laiko ir erdvės į tai atsakyti?

Norėčiau mūsų pokalbį baigti keliai trumpais pastebėjimais apie mano pagrindinį profesinį subjektą – kokybę. Daug kalbama apie būtinybę gerinti kokybę visose veiklos srityse, tarp jų ir akademinėje, mokslinėje. Mielieji kolegos dėstytojai, mokytojai, moksleiviai, studentai ir visi Šeduviečiai, akademinės ir bet kurios kitos veiklos kokybė prasideda pirmiausia nuo nedaug kainuojančio dalyko – nuo pagarbos ir meilės vieni kitiems – aplinkiniams, kaimynams, moksleiviams, mokytojams, šeimos nariams, klientams, bendruomenei ir visuomenei. Kokybė – tai uolios pastangos įsisavinti, išmokti bent vieną naują dalyką kiekvieną mielą dieną. Kokybė – tai mokėjimas pasakyti „ačiū“ pavaldiniui, darbuotojui, komandos nariui už gerai atliktą darbą. Kokybė – tai kai tu elgiesi teisingai, sąžiningai, atsakingai, dorai net ir tada, kai niekas tavęs nestebi ir nemato. Kokybė – tai geranoriškumas ir paslaugumas, entuziazmas ir troškimas nepriekaištingai, kūrybiškai atlikti kiekvieną darbą. Tad ieškokime įkvėpimo ir padėkime šalia esantiems liepsnoti, degti, tikėti savo darbų prasmingumu bei sėkme! ■

Po Rokonių dangum

ČIA, PO ROKONIŲ DANGUM, GIMUS IR UŽAUGUS, VISADA MALONU SUGRĮŽTI Į GIMTINĘ, O NUO JOS NUTOLUS, BENT MINTIMIS APLANKYTI, SAPNUOSE JOJE PASKRAJOTI, MENANT NEBLĚSTANČIUS VAIZDUS, ČIA GYVENUSIŲ IR TEBEGYVENANČIŲ VEIDUS, KAIMO IR DVARO PERVARTAS KRAŠTO ISTORIJS VERPETUOSE...

Genovaitė JUKNEVIČIENĖ, kraštiečių, choreografė

Tas gimtasis lygumų be kalnelio ar daubos kaimas – vienas seniausių ir labiausiai nutolusių nuo buvusio Šėduvos valsčiaus (dabar Radviliškio rajono) kaimų. Jo pavadinimą vietos gyventojai kildino nuo dažnų rūkų prisisunkimo ir sklaidos šiame tarp miškų įsikurdinusiame krašte. Kalbininkai tvirtina, kad kaimo ir dvaro pavadinimas nuo *Roko* vardo, pridėjus aukštaitišką priesagą *-oniai*. Vietovės pavadinimas ilgai raštų ir šnekamojoje kalboje buvo „sudvigubintas“ – su *u* ir *ū* balsiais žodžio šaknyje. Šnekamojoje kalboje dažniau vartotas „Rukoniai“. Pastaraisiais dešimtmečiais įsigalėjo „Rokoniai“ kaip senesnis pavadinimas, tokia forma minėtas jau XVI a. raštijoje.

Rokoniai įsikūrę 15 km į pietryčius atstumu nuo Šėduvos. Šiauriniu jų pakraščiu tekėjo upelis Kurys (kai kur – Kura), kuris laikui bėgant nuseko, išdžiūvo, apaugo kiečiais ir kitokiomis žolėmis. Vietovė priglundusi prie geležinkelio Šiauliai–Panevėžys ruožo. Artimiausi kaimynai – Labos geležinkelio stotis, Areiniškių dvaras, Būtėnų, Daukantų, Vaižgų, Džiugonių kaimai. Netoli ir Sidabras, didžiausia šio krašto gyvenvietė, 1947–1950 m. tapusi valsčiumi, „pagimdyta“, kaip ir Daukantai, tų pačių Rokonių.

Kaimo žemė buvo suskirstyta rėžiais (valakais), namai pastatyti pagal kelią. Tas kelias, kaip 2011 m. užrašė Genovaitė Balnionytė–Juraitienė, pasidalijusi savo užrašų medžiaga su straipsnio autore, išlikęs, ir dabar žadama jį išasfaltuoti. Dar buvo siauras keliukas (*ulytėlė*), kuriuo viso kaimo karvės būdavo genamos į Saveikių mišką.

Kaimo pasididžiavimas – didingai žaliuojantis 50 ha egllynas, išdalytas rokoniečiams ir daukantiečiams, kurie didžiujosi savo grybinga giria.

Kaime, netoli Areiniškių dvaro, šliejosi kapinės. Jau prieš pusšimtį metų jos uždarytos. Apie tas ka-

Toje Rokonių vietoje, kur ilgus metus stovėjo ir metų naštos nebeišlaikė kaimo kryžius, 2000 m. pastatytas naujas

pines apylinkėje sklandė įvairiausių pasakojimų. Vyresnio amžiaus rokoniečiai tvirtina, kad ten buvo laidojami maro metų mirusieji.

Senolis Antanas Mačėnas (gimęs 1915 m.) prisiminė, kad kaimas turėjo ir savo simbolinį kryžių, kuriuo didžiavosi. Deja, sensta žmonės, sensta ir kryžiai. Tas pakelėje parimęs kryžius linko linko, kol nugriuvo. ►

Pirmąjį tarpukario dešimtmetį Rokoniai priklausė Smilgių valsčiui, bet, atrodo, ta priklausomybė kurį laiką buvusi nelabai aiški, nes 1923 m. visuotinio gyventojų surašymo sąrašuose bent to buvusio kaimo dalis (Daukantai) neįtraukta nė į vieno valsčiaus sąrašus. Rokonių seniūnija – keturioliktoji Šeduvos valsčiuje, buvo įkurta praėjusio amžiaus ketvirto dešimtmečio pradžioje. LCVA archyve esančių dokumentų žiniomis, 1930 m. sausio 29 d. Rokonių seniūnu išrinktas Juozas Valys, pavaduotoju – Juozas Tamošiūnas, atstovu – Bronius Švagždys, Rokonių dvarininkas, valdęs 71,59 ha atsargos karininkas (f. 797, ap. 1, b. 1680). Po ketverių metų seniūnijoje, kurios plotas 1298 ha, gyveno 443 gyventojai, 1938 m. – 529 gyventojai (f. 379, ap. 2, b. 2779).

Rokoniai gali didžiuotis savo senove. Kraštotyrininkas istorikas Egidijus Prascevičius, tyrinėjęs to krašto istoriją, straipsnyje, išspausdintame 1996 m. birželio 12 d. rajono laikraštyje „Mūsų kraštas,“ rašė: „Rokonių vaitystė sudaryta 1554–1555 metais. Jai buvo priskirti šeši kaimai. (...) Vaitystės kaimai išplanuoti ir įkurti į rytus nuo Šeduvos, Daugyvenės ir Kiršino tarpupyje, prie kelio Naujamiestis–Šeduva. Vaitu paskirtas Matas Laurinovičius. Vaitystei pavadinimas duotas nuo Rokonių kaimo vardo (...) Kaimas įkurtas 1554 metais. Kaimui priskirta 26 valakai ir 10 margų žemės. 1555 metais, revizoriam sudarant kaimo aprašymą, 21 valakas jau buvo paimtas žemdirbių. Pažymėta, kad iš 26 Rokonių kaimo valakų 21 valako žemė priskirta vidutinei. Kaimo gyventojams uždėtos tokios prievolės: čišo 1 kapa grašių, už padvadas, sargui – ir kitiems „jo karališkos malonybės“ bei „prigulmybės – 15 grašių, už dvi statines avižių (su atvežimu) – 20 grašių“. Straipsnyje minimi ir vėliau įsikūrusiems laisvuose valakuose nustatomi mokesčiai, kaimo žemių ribos ir kt.

Iš kairės į dešinę – Justinas, Bronius ir Pranas Švagždžiai

Rokoniai jų gyventojams ne tik vienas seniausių, bet ir vienas gražiausių to krašto kampelių. Senolė K. Sirutavičienė „Mūsų krašto“ žurnalistei jį taip prisiminė: „Aš dar pusmergė būdama, vogčiomis lėkdavau į kaimą pasiklausyti dainuojančių merginų. O tos jų dainos taip ir aidėdavę per visą Rokonių kaimą, mat, vietovę supantys miškai toms dainoms suteikdavę savitiško žavesio. Kaip dabar smagu būtų koki vakarą išgirsti dainuojant...“ (iš 1996 m. birželio 16 d. numerio). O dar – sodai, pavasariais sodybas skandinę žieduose...

Rokonių kaimo istorija persipina su to paties pavadinimo dvaro istorija. Rokonių dvaras, įsispraudęs tarp Miškių ir Džiugonių kaimų, stūksojo vienoje kaimo keliuko pusėje, kitoje – Areiniškių dvaras. Gal pirmiausia iš Rokonių dvaro savininkų minėtinas dvarininkas Matas Tracevskis. Jis, būdamas dievobaimingas žmogus ir, norėdamas pasitarnauti aplinkinių kaimų žmonėms, (...) nusprendė įkurti fliją ant savo paties žemės. 1829 m. prie Miškių kaimo jis pastatydino bažnytelę. Tai ir buvo Sidabravo pradžia“ (V. Alantas. Iš „Mūsų Lietuva“, t. 2, p. 591). Taigi galima sutikti su rašytojo teiginiu, kad „tas Rokonių dvaras ir Sidabravą pagimdė“. Kitas Rokonių dvarininkas Kazimieras Jankevičius bažnyčią kiek padidino ir išrūpino jai parapijos teises. Tas dvarininkas patarė sidabravietį Švagždžių Jonuką leisti Min- ▶

Rokonių dvaro savininkai Boguševičiai

taujos gimnazijon, rėmė jį besimokantį. Jam mirus, Jonas Švagždys, remiamas dvarininko Aleksandro Boguševičiaus, tapo didžiai nusipelnusiu bažnyčiai ir tautai dvasininku. Nors dvare vyravo lenkų kalba, jame tarnaujantys kaimiečiai kalbėdavo lietuviškai. Minėtina ir tai, kad, kaip mena senoliai, dvare vykdavo klotimo vaidinimai, gegužinės pamaldos, užklisdavo ir cirkas. Dvare veikė pieninė, kurioje daug metų dirbo Angelė Butvilaitė.

Veterinarijos gydytojas ir seniūnas Dominykas Masilionis

Susikūrus nepriklausomai Lietuvai rytinė dvaro žemės dalis išdalyta savanoriams ir bežemiams iš Baisogalos, Grinkiškio, Rozalimo, bet daugiausia iš Smilgių valsčiaus. Šeimoms, kuriose buvo daugiau vaikų ir jaunimo, atmatavo kaimo pakraščiuose po 30 ir daugiau hektarų, našlėms, ligotiems – apytikriai po 15 ha centre. Žemės gavo ir mano dėdė savanoris Krikščionas, kuris perleido gautą sklypą mano tėvui Povilui. Naujakurių kaimas Rokonių žemėje buvo pavadintas žemę matavusio matininko Daukanto pavarde. Taigi aš esu gimusi Daukantuose, bet jaučiuosi rukoniete, nes naujas kaimas taip ir liko po bendru Rokonių dangum.

Po žemės reformos Daukantai išsiskirstė į viensėdijas. Dvaro centrą iš dvarininko A. Boguševičiaus apie 1932–1933 m. nupirko broliai Bronius ir Justinas Švagždžiai. Naujų dvarininkų atsiradimas Rokoniuose buvo svarbus visai apylinkei, kurios ūkininkams teko nemažai sunkių išbandymų kuriantis, skausmingų išgyvenimų išlydint savo artimuosius emigracijon. Švagždžiai tapo ūkininkavimo pavyzdžiu, jie niekada neatsisakė padėti artimiems ir tolimesniems kaimynams. Su jais artimai bendravęs mano tėvas dažnai minėdavo naujus dvarininkus geru žodžiu. Atsargos karininkas Bronius Švagždys 1932 m. sausio 01 18 d.

buvo išrinktas Šeduvos valsčiaus viršaičiu, ir, žinoma, jo dėmesys seniūnijai buvo svarbus.

Rokonių seniūnijos Daukantų kaime, kurio nemažą dalį sudarė naujakuriai – buvę savanoriai, vyko intensyvus kūrimosi, statybų, naujų ūkininkavimo formų diegimo metas, kūrėsi jaukios sodybos, prie kurių buvo veisiami sodai, sumirgėjo gėlių darželiai.

Apie 1925 m. Rokoniuose įsikūrė pradinė mokykla, kurioje mokytojavo mokytojai Balčiūnas ir jį pakeitusi Grigaliūnaitė. Mokykla egzistavo neilgai. Rokonių vaikai mokėsi netolimame Sidabrave, su kuriuo siejo artimi apylinkės jaunimo ir suaugusiųjų ryšiai, šventadieniais čia jie lankydavosi jaukioje parapijos bažnyčioje, čia buvo palaidoti ir laidojami jų artimieji, čia veikė net keturios krautuvės.

1942 m. visuotinio gyventojų surašymo duomenimis, didžiausias seniūnijoje buvo Rokonių kaimas. Jame – 52 ūkiai su 228 gyventojais. Tais metais 6 ūkiuose turėta samdinių, 4 dirbo prie geležinkelio, 4 pas ūkininkus, buvo 3 bedarbiai, 24 beraščiai. Analizuojant duomenis matyti, kad beraščiai gimė XIX a. pabaigoje, o gimusieji XX a. pradžioje – jau baigę pradinę mokyklą ar lankę vieną kitą klasę.

Rokonių dvaras sąrašuose fiksuojamas kartu su Daukantų kaimu. Jame du savininkai – Bronius ir Justinas Švagždžiai, turintys po 3 samdinius. Dvare veikė pieninė.

Rokonių dvaro vakarų pusėje prisišlijęs Džiugonių kaimas. Jame – 38 ūkiai su 181 gyventoju. Iš jų 7 ūkiai su samdiniais, 1 elgeta, 1 verpėja, 7 beraščiai, 3 Janušauskų, 3 Butvilų, 2 Staškūnų šeimos. Elenos ir Justino Staškūnų šeima buvo gausiausia – tėvai, 7 sūnūs ir 1 duktė.

1942 m. surašymo duomenimis, Daukantuose gyveno 28 šeimos su 127 gyventojais. B. Butvilas turėjo 1 samdinį. Visi kiti dirbo žemę be samdinių. Kaime gyveno ir dirbo 4 amatininkai – 3 siuvėjai ir fotografas. Kaime gyveno 5 Butvilų, 3 Kriščiūnų ir 2 Petraičių šeimos. Gausiausia Eleonoros ir Povilo Kriščiūnų šeimyna – užaugo 8 dukros.

Antrojo pasaulinio karo metais frontas per apylinkę pasitraukė per vieną naktį, ir kaimas, galima sakyti, nenukentėjo. Tačiau į karą buvo pašaukti ir žuvo šie kaimo vyrai: Vladas Stalionis, Augustinas Lukoševičius, Karolis Tamošiūnas. Sugrįžo Antanas Lukoševičius, Karolis Mikolaitis, Antanas Nečėnas, Mykolas Kudžma, o Dominykas Kulbeckas, sėkmingai slapstėsis, karo išvengė. ►

Didžiausios nelaimės kaimą užgriuvo pokario metais. Po karo likusieji kaime rėmė partizanus, nakvindino juos, slėpdamiesi vieni nuo kitų. Tik nepriklausomybės metais pradėjo vieni kitiems pasakoti apie to meto įvykius. Masilionio namuose vos neįvyko susišaudymas. Tik dėl Dominyko išmonės išvengta aukų. Prasidėjo areštai, trėmimai.

Didžiulis smūgis rokoniečiams – suvarymas į kolūkį. 1949-ieji. Visi kaimo žmonės buvo sukviesti į Kazimiero Balnionio namus. Ašaromis plūsdami, grasinant Sibiru, rašė pareiškimus stoti į kolūkį. Pirmininku išrinko Kazimierą Balnionį. Kolūkį pavadino „Rokonių vienybė“. Antspaudas pagamintas ir atsiųstas su gramatine klaida – „Rūkonių vienybė“. Ginčytis nebuvo galima! Tuomet kolūkio valdžią sudarė minėtas pirmininkas, buhalteris Karolis Mikolaitis, brigadininkas Antanas Lukoševičius, kasininkė Genovaitė Valienė. Dvejuis metais kolūkis gyvavo patenkinamai, nes žmonės dirbo sąžiningai. Bet kai sujungė keturis kaimus, kolūkį pavadino „Raudonąja vėliava“ ir pirmininku paskyrė jau beraštį komunistą Vladą Kriščiūną, iškart viskas ėmė blogėti. Pirmininkas prisidėjo, kad būtų ištremti į Sibirą Rokonių dvarininkai Švagždžiai.

Buhalteris K. Mikolaitis dirbo nebeilgai, nes su beraščiu pirmininku buvo sunku, perėjo dirbti į statybas darbų vykdytoju. K. Balnionį paskyrė apylinkės pirmininku, vėliau – kolūkio brigadininku. Atsikėlus į kolūkį agronomui, K. Balnionis su Dominyku Kulbecku iki pensijos šėrė jaučius. K. Balnionis buvo linksmas ir reto gabumo pasakorius. Jaunimas sakydavo: „Mirs Balnionis, mirs ir kaimas“. K. Balnionis mirė 1983 m. po sunkios ligos, praėjus ketveriems metams po insulto. Palaidotas Sidabravo kapinėse.

Baisiausi pokario metai, prasidėjus tremtims. Pirmiausia ištremė giesmininko Lasausko giminę. Iš Sibiro begrįžo Lasauskienė su dukra Klementina, kuri vėliau ištekėjo už Sirutavičiaus. Ištremė ir Kulbeckų, Stankūnų, Daukšų, daugiavaikę Stalionių šeimą. 1949 m. kovo 25 d. išvežė Broniaus Švagždžio, mirusio 1943 m., žmoną su keturiais vaikais. Sibire įkurdino Irkutsko srityje, prie Tuluno miesto, miško pramonės barakuose, kur jie išgyveno visus tremties metus, dirbo, mokėsi. Apie 1958-uosius pavieniui sugrįžę iš tremties įsikūrė: Elena su motina – Druskininkuose, Veronika – Kaune, Jonas – Klaipėdoje, Bronius – Kėdainiuose, dabar – Vilniuje. O Justino Švagždžio šeima spėjo pasislėpti ir taip išvengė tremties.

Kiek prisimena senieji kaimo žmonės, senelis Vytautas Stalionis turėjo daug brolių ir seserų – jų buvo 10 vaikų. Vytauto tėvas buvo invalidas, be vienos kojos. Turėjo daug žemės, bet ji buvo prasta – pelkės ir krūmynai. Vaikai nedideli, pats invalidas, žmona ligota, todėl gyveno skurdžiai. Nežiūrint to, vis tiek išvežė į Sibirą. Kaimynas Karolis Mikolaitis pasakoja: „Pamačiau, kad atvažiavo išvežti Stalionių, nubėgau paklausti, kuo galiu padėti. Pasakė, kad neturi duonos, ji duonkubily užmaišyta kepinimui. Sakau, pas mus taip pat. Parbėgęs į namus radau pusę kepalo duonos, dar paėmiau lašinių paltį. Tai su tiek maisto ir septyniais vaikais išvežė, o trys vaikai tarnavo, jų nebuvo namuose, tai tie liko.“

Vytauto Stalionio anūkas Paulius Stalionis užaugo kitokioje Lietuvoje. Jis, 1993 m. Klaipėdoje pradėjęs muzikinę karjerą, tapo žinomu kompozitoriumi, poetu, pop muzikos atlikėju, nuo 2006-ųjų m. pradėjo solinę karjerą.

Vitalija ir Kazimieras Masilioniai su anūku Juliumi

Šiandieninio kaimo centre gyveno Aglinskų, Kudžmų, Tamošiūnų šeimos. Priešais viena kitą buvo Tamošiūnų Dominyko ir Felicijono sodybos. Dominyko ir Onos Tamošiūnų šeima užaugino 8 vaikus, iš kurių Salomėja išvyko į JAV, Jurgis – į Argentiną, o Pranas, Povilas ir sesuo liko Rokonių kaime. Už Kudžmų gyveno Valiai, Žilinskai, Lasauskai, Kulbeckai, Šimkevičiai, Lukoševičiai, Mikolaičiai. Daugiausia kaime buvo Tamošiūnų ir Žilinskų. Aglinskai išmirę, liudininkų nebelikę.

Kudžmų istorija atkurta pagal senos rokonietės Bogomilos Kudžmaitės-Masilionienės pasakojimą (iš senelio Ignaco prisiminimų) ir sudarytą giminės genealoginį medį. Prisimenama, kad po švedų karo ir po jo ištikusio maro Rokonių ir aplinkinių kai- ▶

mų suaugę gyventojai išmirė. Likusius gyvus vaikus Areiniškių dvaro ponas (pavardė nežinoma) surinko ir apgyvendino dvare. Mokė juos dirbti, amato, maitino, rengė. Ignaco Kudžmos senelis buvo pono aludaris ir medžioklinių šunų prižiūrėtojas. Jį suaugusį apvedino su dvaro kambarių tvarkytoja, davė jiems žemės ir padėjo įsikurti Rokonių kaime. Tikriausiai panašiai Rokoniuose buvo įkurdinti ir kiti gyventojai. Nuo Ignaco Kudžmos pradedamas genealoginis medis. Ignaco sūnus Vincentas turėjo 42 ha žemės. Vincento duktė Bogomila ištekėjo už Dominyko Masilionio. Tėvas jiems davė 8 ha žemės. Dominykas nebuvo geras ūkininkas, bet labai geras veterinaras ir seniūnas. Kaimiečiai jį mylėjo už gerą širdį ir humorą. O visą ūkį tvarkė Bogomila Masilionienė. Ji pagimdė 7 sūnus ir 2 dukras. Vyresnioji duktė Stasė Masilionytė pokario metais buvo partizanų ryšininkė Kalėjo Magadane. Grįžusi iš įkalinimo apsigyveno Panevėžyje. Ten ir palaidota. Mirę ir broliai Stasys, Justinas, Pranas. Jonas gyvena Klaipėdoje, Alfonsas – Meldynų kaime (Pakruojio r.), Elena – netolimame nuo tėviškės Radvilonių kaime. Karolis, vienas iš brolių dvynių, – mokslininkas, gyvena ir dirba, Kaune, Kazimieras, antras iš dvynių, atkūrus nepriklausomybę, grįžo į gimtąjį kaimą.

Balnionių namas, kuriame dabar gyvena Adelė, Genovaitė ir Algimantas Balnioniai

Kazimieras Masilionis po nepriklausomybės paskelbimo, motinos paliepimu, atsiėmė Rokoniuose 8 hektarus tėvų žemės ir pradėjo ūkininkauti. Gabus organizatorius, talentingas ir darbštus jis netruko iškilti, tapo kaimo lyderiu. Greitai apsirūpino našia žemės apdirbimo technika, pirko 800 ha žemės, tapo turtingiausiu ir įtakingiausiu gimtojo kaimo gyventoju. Kazimiero žmona Vitalija – tikra vyro pagalbi-

ninkė. Jie abu – pirmieji pagalbos ir labdaros tiekėjai kaimo žmonėms. 2000 m. K. Masilionis toje pat vietoje, kur stovėjo ir neatlaikęs metų naštos nugriuvo simbolinis kaimo pasididžiavimas – kryžius, pastatė betoninį kryžių, kad tas stovėtų porą šimtmečių! Statybos – jo pašaukimas. Pasistatė sau gražius namus, visiems – autobusų stotelę, net bažnyčią. Jo visur pilna. Kazimieras – aktyvus gretimo Butėnų kaimo bendruomenės narys, *armonikierius*, be kurio neapsieina ir Šeduvos saviveiklininkai. Ne kartą su šeduviečiais griežė TV „Duokim garo“ laidose. Pastraisiais metais nusenęs kaimas jo dėka pradeda atsigauti. Jau trys jaunos šeimos apsigyveno Rokoniuose. Apie Kazimiero pastatytus namus, gyvenimo idėjas ir negandas kino režisierius Aleksandras Digimas sukūrė du filmus: „Buvo namas ir...“, kitą – „Nevagių ir nespekuliuoju“.

Karloio Mikolaičio seneliai iš Peterburgo grįžo prieš Pirmąjį pasaulinį karą. Kaip ir kodėl išvyko, nežinoma. Grįžę apsigyveno Panevėžyje. Susipažinę su vokiečiu Rosak, paprašė padėti nusipirkti žemės Rokonių kaime. Už paslaugą jie įsipareigojo kasmet į Panevėžį nuvežti vežimą šieno. Karolio Mikolaičio ir Elenos Mikolaitytės-Valančienės tėvas buvo vedęs Kunigundą Žilinskaitę. Po žemės reformos gavęs 30 ha žemės, įsikūrė kaimo pakrastyje, kur ir šiuo metu gyvena Mikolaičių ir Valančių šeimos. Karolio ir Elenos tėvai mirė jauni, kai Elenai buvo vienuolika metų, o Karoliui – devyneri. Grįžęs iš karo, Karolis daug metų dirbo kolūkio buhalteriu, vėliau statybose. Ir dabar su seserimi gyvena kaime, sulaukę daugiau nei devyniasdešimt metų.

Rokoniuose liko ir Kazio Balnionio sūnus Algimantas. Grįžęs iš kariuomenės, mokėsi Vabalninko žemės ūkio technikume. Jį baigęs, grįžo į kolūkį, dirbo su įvairia technika. Vėliau – pas Kazimierą Masilionį ūkvedžiu. Dabar jau pensininkas, yra kaimo maršalka. Tikras tėviškės patriotas.

Dominykas Kulbeckas, išsislapstęs nuo sovietinės armijos, žuvo 1972 m., važiuodamas dviračiu į darbą, užvažiuavęs ant elektros laidų.

Atskirai prisimintini Rokonių giesmininkai. Kazimieras Žilinskas vedė Elžbietą Kazlauskaitę iš Ragainėnų kaimo. Jie vaikų neturėjo. Likusi našlė Elena Žilinskienė žemę užrašė krikšto dukrai Mortai Kasperavičiūtei, sesers Veronikos dukrai. 1932 m. Morta ištekėjo už Kazimiero Balnionio ir atsikėlė gyventi į Rokonių kaimą pas tetą Elžbietą, kuri buvo garsi giesmininkė. Be jos neapsieidavo nei ►

vaišės, nei laidotuvės. Be to, ji buvo keliolikos kaimo vaikų krikšto motinė. Taigi pagrindiniai kaimo *giedoriai* buvo Elžbieta Žilinskienė ir Lasauskas.

Lasausko duktė ištekėjo už Rimaičio ir išvažiavo į JAV. Ten gimė dukterys Genovaitė ir Ona. Rimaičiai grįžę nusipirko žemės Rokoniuose ir ūkininkavo. Genovaitė turėjo ypatingo grožio balsą. Būdama šešiolikos metų ištekėjo už Karolio Valio. Jos balsą lavino senelis Lasauskas.

E. Žilinskienei pasenus, Genovaitė tapo vedančiąja kaimo giesmininke ir dainininke.

Genovaitės sesuo Ona ištekėjo už Juozo Stankūno ir ūkininkavo Rimaičių ūkyje. 1951 m. Stankūnai buvo ištremti į Sibirą su dviem mažais sūneliais – Romualdu ir Henriku. Išvežti todėl, kad Ona buvo JAV pilietė. Henrikas su šeima ūkininkauja Valių ūkyje. Rimaičių–Stankūnų pastatai kolūkių laikais nugriauti.

Antano Žilinsko sūnus vedė Oną Tamošiūnaitę, sulaukė sūnaus Juozo ir dukros Elenos. Elena gyveno su tėvais. Jos dukra ištekėjo už Kazimiero Masiliūno. K. Masiliūnas ir Valys, irgi gražaus balso savininkai, buvo pagrindiniai kaimo daininininkai.

O paskutiniai giesmininkai buvo K. Masiliūnas ir Genovaitė Valienė.

Juozas Valys, kuris gyveno prie eglyno, su pirmąja žmona augino sūnus Stasį ir Kazimierą. Mirus pirmajai žmonai, su antrąja susilaukė trijų sūnų – Jono, Juozo ir Prano. Tėvas mirė nesenas, o motinai auginti penkis sūnus buvo labai sunku. Gal ir nenorėdami gyventi su pamote, Stasys ir Kazimieras išėjo iš namų ir įsidarbino Panevėžyje. Kazimieras buvo labai gabus. Dirbdamas savarankiškai baigė aukštąjį mokslą, dirbo inžinieriumi. Jonas, baigęs Sidabravo vidurinės mokyklos septynias klases, įstojo į Klaipėdos jūrininkų mokyklą. Baigęs ją, dirbo bocmanu, o vėliau, dar pasimokęs, tapo kapitonu. Taigi kaimas turėjo ir žvejybinio laivo kapitoną Joną.

Kazimiero Valio duktė ištekėjo už suvalkiečio Vinco Medelio. Medelių šeima praturtėjo trimis sūnumis ir keturiomis dukromis. Du sūnūs, baigę mokslus, įsikūrė Vilniuje. Ypač iškilo Kazimiero anūkas Algimantas, tapęs įžymiu teisininku ir visuomenės veikėju.

Straipsnio pabaigoje – linksmesnis senolės Elžbietos Žilinskienės pasakojimas apie rokonietį Kazimierą Lukoševičių. Kazimieras buvo kairiųjų pažiūrų. Sidabravo klebonas I. Linkevičius pirmaisiais nepriklausomybės metas per pamokslą mokė parapijiečius, už ką reikia balsuoti rinkimuose į

Kazimiero Masilionio pastatytoje autobusų stotelėje rokoniečiai, susirinkę į gegužines pamaldas (mojovas)

Seimą. Senelis K. Lukoševičius balsavo už kairiųjų kandidatą ir pasigyrė dievobaimingai giminaitei, o ši atraportavo klebonui. Klebonas I. Linkevičius, važiuodamas per kaimą lankyti ligonio, pamatė ateinantį K. Lukoševičių. Pasišaukė artyn, o tam priėjus pradėjo mušti sakydamas: „Bedievi, atskirsiu tave nuo bažnyčios, jei tarnausi raudoniukams!“ Senelis atsiprašinėjo, žadėjo daugiau taip nedaryti. Visgi jo sūnus Augustinas 1940 m. priklausė komunistų kuopelei. Per karą jis žuvo. Kiti broliai buvo sąmoningi. Vienas iš jų – Antanas – irgi buvo kare, bet grįžo gyvas ir sveikas. Užaugino du sūnus – Vytautą ir Algirdą. Algirdas jaunas mirė, o Vytautas su šeima gyvena kaime.

Jeigu tie, kurie gimė ir augo žaliame Rokonių krašte, vieną dieną sugrįžtų į gimtinę, sunkiai joje sutilptų. Ta diena, palyginti su tuo, kas čia vyko prieš kelis dešimtmečius, būtų neatpažįstama. Kiek turėtume sąmoningų ūkininkų, aukštuosius mokslus baigusius specialistų, kuriems kaime būtų per ankšta, kaip būtų pagražėjusios sodybos, nebeprišmenančios šiaudinių stogų! Bet ir tai, kas čia šiaudien yra gero ir gražaus, nuteikia optimistiškai: po aukštu Rokonių dangum nemaža tikrų naujo lietuviško kaimo patriotų! ■

Nuotraukos ir straipsnio turiniui panaudota medžiaga – iš rokonietės Genovaitės Balnionytės–Juraitienės archyvo, iš Lukoševičių, Masilionių, Mikolaičių, Švagždžių ir straipsnio autorės albumų

Straipsnis bus spausdinamas rengiamoje monografijoje „Šėduva“

Žibartų kaimas 2

Spausdiname iškilios šeduvės, kraštotyryninkės, etnografinio ansamblio „Šeduva“ vadovės Emilijos Brajinšienės surinktos, dar niekur nepublikuotos etnografinės medžiagos apie Žibartų kaimą tęsinį (pradžia – „Radviliškio kraštas“; 2012, Nr. 1 (16). Pasakojimas, atspindintis to meto buitį, gyvenimą, tam tikras tradicijas, papročius, perteikiamas per žibartietės Izabelės Šereivaitės–Brunienės atsiminimų prizmę.

Medžiaga pateikiama pasirinkus dalinį transkripcijos būdą, kai tekste naudojama tam tikros raidės, apostrofai, žymintys priebalsių minkštumą, ir kirčio ženklai, rodantys nukrypimą nuo bendrinės lietuvių kalbos (poz.: žemō – žemoje; pelė– pelai; lauk’ – laukia; jòs – jis; vandva – vanduo). Redakcija tikisi, kad ši publikacija skaitytojai susisies ir su paskelbta gražia idėja: 2013-iejį šalyje paskelbti Tarmių metais.

Pelūde buva padaryt pri jaujos i klujima. Pelūdė supil pels, kai nukul’. Peles šerdava karv’s. Unksčiau karvės šiena nemate. Šiens būdava tik arkliam. Karvėm tik pele. Negaudava karvės ni miltų, tik pele i šiaudė. Kai pradėję javs kult’ su mąšinom-paravykes, i tad sudėdava pels i pelūdė, i šerdava karv’s. Atneš, sausis paduod i ed karvės. Pele – karvių pašars. Buroks sudindava tik barščiams.

Pašarėn’s buroks pradėje nesėnė augint’. Nieks jų nesėje laukuos’ kaip daba. Onkst’ pavasar’ pasėj i rasodniko (kor užuovėjo, kor žeme jo nebesušals) i lauk’, kol’ paugs. Pavasar’ jo saulute šilda, augalė grait aug. Kai jo galem raut’, tad raun, vež i lauko i sodin i vags. Piorštes dūrdava dirvō skylot’s i sudina burokų rasodo. Žeme supuols, gromste, u reik’ su pioršt pradūrt’ skylutė.

Cukrinių burokų nieks nesėje i neaugina. Nesėdava i cvikliinių burokėlių. Baršč’s virdava iš raudonų pašarinių burokų.

Žmon’s labė kintėje nu *trondžių* – labė skaud’ liog. Užsivietrij gėlė, pri kaula, ištvionkst, u pratrūkst ne grait. Skausms didel’s. Dėdava i kepto cibul’, i nastūrkų laps ont skaudamos vietos. Tronde būdava ne tik

ont ronkų, ale i ont kojų. Laukuos’ žmon’s dirba bas’. Pažeisdava i kojs. Jeigu tronde įsimete i kolno, tad jo blogė. Skūr kiet, labė reik’ kintēt’, kol’ jon pratrūkst.

Karvės būdava blogos, mažė piena duodava. Brunienės tėvs sakydava, kad kai nuvažiuodavo i pėršl’s, nežiūrėdava i karvės tešmen’, ale i rags. Ragė yra, vadinasi, yra i karve. Karvių žmon’s laikydava daug, u piena – tik tiek, kad šeimynė užtektų. Dėl’ mėšla laike daug karvių. Lauks trėšdava mėšl. Pavasar’ nublogusis karv’s keldava su kapares.

Kiaulem teip pat’ duodava pels, daugiau’ *linpel’s*. Juos sušutindava, da įdėdava burokų tų pačių, iš katrų vire baršč’s. Kai pradėdava kiauls penēt’, įdėdava i miltų. Bulbės būdava tik valgymu. Lionų pele maistingesn’.

Linam mint’ turėje medėn’s mintovs. Nakt’s – vara lionų mint’. Api lionų mūko jolg i sudėtiong maliodij. Seniau nieks negalėje prapult’. Lionų sėmenos brangios, juos supiorkdava žyde, teip pat’ kaip i lions. Mokesčė buva didelė, u piningėle nebuva kaip įsigyt’.

Klujėm’, daržinė, kol’ nebuva suvežtų jāvų, šiena, jaunims suseidava dainuot’, šokt’, vakarėl’s statyt’. Vestuvių klujėm’ a daržinė nieks nedarydava. Daržinė, ont šiena, miegodava vasaro jaunims: mergaitės abu berniuke.

Linám i jāvam džiovint’ jaujo buva sukalt’ iš karčių *ardė*.

Klety pildava grūds. Vasaro, kol’ aruodė tušt’, klety stovėje lovos. Tė miegodava mergaitės. Daugiau’ būdava klety dvejios dur’s. Vienos ved, kor aruodė, u kitos ved i kambar’, kor stovėje vien abu dvė lovos, kraičių skrynios, stals, suols. Klety miegodava i savininkės mergaitės. Puošdava to kambarėl’ kaip kas išmane, šviosto abruzo pakabindava. Iš lauka pusės išpuošdava iš medže išpjaustytom krecėm. Prieklėče atramos buva išpjaustytos, iškapotos. Ont prieklėče žmon’s laisvo minutė mėga pasėdēt’ vakares, šviontom dienom, pasikalbēt’. Klet’s statydava pilnaty, tad jon bos visad pioln. Sakio, klet’s – be pamatų, pastatyt ont didelių akmenų. Kletės langel’ būdava mažut’s. Kai buva to sodybo vestuvės, jaunesiem lovo klodava svoč’ klety. Čė būdava siūle, lionė, vilnos.

Kitō kletės daly, kor aruodė, stovėje svarstyklės, rakandė sėjė, mieras, siek’s, gorčė i kėt’.

Kai kunionge kalendavadava, žmon’s aukoje bačnyčė jāvš. Atvažiuodava prieš kalendo, kokios trys padvados i kaimo i renk bažnyčė: i skalbėjė, i zakrastijonu, i varpininku, i kamendoriu, i altaristė, i klebonu – vis at- ►

skiore. Važiuoj par kaimo i piles į maišs iš viosų kiemų. Vinam pil gorč', kitam – sieko, kitam pūro, puspūr', pūdo. Kaip kas išgaleje. Prisipilsta maišs vežėjė i išvažiuodava. Kunings atvažiuodava vėliau kaledot'.

Kletės rakts buvo didel's. Jei klety miegodava mergaitės i išpuldava vardadien's, tad kletės dor's apkaišydava vainik i gėlēm. Vainiks būdava toks, koke nusi-pelne varduvniks. Būdava i dilgynių vainiko užkabin. Ožala lapų vainiko pindava vyresniem varduvnikam. Jaunimu užtekdava i kleva lapų vainika. Jei mergaite nedor, palaid, tad i su šmaravidl ištepdava kletės dor's.

Žmon's kalbedava, kad bagočė klety laika aičcaro. Jòs prineš jiem tortų. Jòs iš kiotų vag' i neš savam gaspadoriu. Nesupras' nieka teip pažiūrėjs. Dieno jòs vaikšioj pu klet' kaip gaid's. Lás jòs tik kiaušiniē. Naktim išlak' tortų ieškot'. Bruniene pat' mate par dongo lakent' aičvaro. Šviesis su jolg degunč' uodeg. Daba žmon's saka, kad čė ne aičvars, ale kumet. Kaip iš tikrųjų yra, Bruniene nežina. Saka, mačio tok' žvilgunt' daikto. Toks pailgs su degunč' uodeg, kai dave čė par kluons, par sodns. Kas tē toks buvo, nežina Bruniene, ale buvo.

Vaident's jai par gyvenimo nesivaidena. Būdava, kad žmon's vien' kiots gozdidava. Ta mād tē buvo. Kaip kas išmane, teip vien' kiots gozdidava. Klujēm', klety, u labjaus' jaujo, sakydava, vaidenas. Bruniene galvoj, kad žmónių išmislė. Žmon's kalb, kad jiem vaidenas, krūmuos vedžioj, išeit' negal', ale jai nepapuola par amž' matyt' vaiduokle. Sapnuos' tē teka matyt' mirusis i kalbet' su jais, ale tik par sapno. Sapnava, syk', sava tėvo. Atein, rodas, tėvs par kiemo i nešas krepšo. Praše skerpečkų, bu šált kojom. Bruniene neje į gryčio i atneše skerpečks, ale tėva nebebuva. Bruniene numezge gers skerpečks i nuneše pri bažnyčios, i atidave ubagu. Papraše pasimelst' už tėva dūšio. Daugiau nebesapnava. Ale čė sapns, u ne vaiduokl's. Mate, nemate, ale vaiduoklių vės' bijoje i daba bije. Meldžes už mirusis, užperk mės's, blog žodž' jų nemin'.

Sapnuos' paroda, kad mirusiej yra i primen api sav', jei juos užmioršt. Sereikiene Pruncišk pasakojė, kad jos kaimynė vis sapnavas i sapnavas jos mažs nepakrikštits vaikel's. Pasiuve krikšta suknele, papraše kūms i neje į kapin's. Kunings pakrikštijė mirus' pakavoto vaikel'. Prakase kapo i įdėje krikšta suknele. Meldes jo už ja varda patrono. Daugiau nebesisapnava.

Tvartė būdava drėbt' iš mole. Tvirt' buvo garde karvēm – karvyde, arklima – arklyde. Stainio stovėdava stainav' žiorgė. Jų žmon's turėja do abu vieno – tik į bažnyčio važiuot', į miesto, į Šėdvo nuvažiuot'. Su jais žemės nedirba i jie gaudava aviožų. Jie buvo gražūs, grait'. Maže kas jų turėja, u kai turėja, viens už kita vyre rungtyniava, katra stainavs gražesn's. Užtat sakydava: lák' kaip stainavs. Daug stainavų laikydava dvarinike.

Avelės stovėdava gurbuos'. Avelių buvo įvairių: zelckinės, paprastos i ožkavilnės. Visos stovėdava atskiore. Zelckinių vilnos geros, megztukam megzt', audimu. Jos būdava baltos i reikėdava, kad jos būtų laikomos atskiore. Paprastos vilnos – kojinių, pėrstinių mezgimu. Jos susivel' i pėrstinės a skerpečkos suveltos daug šiltesnės. Zeleckinės vilnos nesivel' i galem nusimegzt' megztuko, skarele, šventin's pirštuots pėrstin's. Pàprastų vilnų dirbinė labė veles. Reik' megzt' didesn's pėrstin's, skerpečks, bo susivels i ronkos nebejkėš'. Veldava i vailuks. Iš zeleckinių nenuvel's vailuka. Avelių buvo baltų, piolkų, juodų, rodų. Ožkavilnės – pačios prasčiausios vilnos. Jos šiorkščios, tionk tik audimu, darbinēm pėrstinēm megzt'.

Kiaulių tvart' nelaikydava, ale atskiore – kiauclidė. Juos atitver' – i mig's. Buva i motininių kiaulių, i bikonė, i mažesn', i lašininė. Juos šėre kitaip i atskiore. Jos visos turėja pu sva mig'. Kiauls šerdava tik moter's, vyre – nesikišdava.

Paukščė par vasaro buvo atitvert' kor kiema kompəl'. Atėjs žieme žosis išparduodava žydam. Vištų daug nelaikė i juos, užėjs šalčiam, viošts nešdava į gryčio, į papėčk'. Vasaro užtvart's, kor buvo paukščė, vadinas paukštide. Jo taikė užtvart' kor pri tvarta, kad būtų sien, bo reikėdava padaryt' vištom lakt's tupėt', stogel' nu lietos.

Diendarž's buvo atitverts kartēm terp daržinės i tvarta. Toks ūkin's kiemel's. Į diendarž' įjeit' galem par didel's, atkeliams varts. Diendarž' būdava šoln's gyvuliam girdyt'. Pri šulne būdava ušėcke vandeniū pilt' i girdyt' gyvul's. Būdava i jėlg' medinė lovė. Ilgs rosts, viods išskaptuots i pil' tinai vanden', i gal' daug karvių atsigert' iš karta. Pripjauodava iš kluona žólės i pridėdava gyvuliam nakčė. Gyvulių naktim nieks nelaikė lauk'. Gyvul's pargen, suvara į diendarž', tē pagirda, pašer', pamelž' i, jeigu šioltos nakt's, laika diendaržy, neved į tvarto, bo tē labė dušn. ►

Par švionto Jurg', jei unkstys pavasar's, laisdava į lauko. Saka, švionts Mykuls par žiemo globoj gyvul's, u pavasar' globo atiduod švintam Jurgiu. Dėdava kiaušėn's pri kūtės durų, pri vartų, užrakin spyno pri tvarta. Saka, violke negales gyvulių pjaut'. Jei išeidam' gyvulė nesudauža kiaušinių – gerė, reišk' bos vaisingos karvės, aveles atsives daug ėriukų. Bānd bos ger. Jei sutraiška – negerė, gal' būt' nuostolių. Kei kiaušinė lika sveik', juos išvirdava i atiduodava piemeniu. Išlaidžiont į lauko, karv's pasmiolka su šventit verb, sudrož' su šermukšnėn' šakel, kad raganos bijotų i piena neatiomtų.

Nu raganų gynes žmon's kaip išmane. Pakabinda-va ont kūtės durų sens, vyrišks keln's, tvarta dor's apkarstydava dilgynėm, kad raganos įsidilgytų. Padėdava veidrodže šukė, kad ragan pamatytų sav', išsigostų ir pabėgtų. Apkarsta tvarta dor's šermukšne šakelem.

Par Kūč's, sakydava, kad gyvulė kalb žmonių kalb. Aidava klausyt'. Labė pavojiog, bo išgėr's ko jie saka i numėr's. Bijodava jaunims, bo vyresniej neidava i nesiklause. Sakydava, mone.

Mergaitės gaudydava aviols gurbuos'. Jei pagaus' poro – šimet ištekės.

Pėrt's stovėdava gal' sodybos, pri markos abu DUBY-šėles. Pėrt's būdava medinės. Priš pėrt' buva i priešpėrt's. Tinai žmon's nusirengdava. Nejo ais' į pėrt' apsirengė.

Krosn's būdava iš akmenų. Akmenų krūv, u pu tai krūv įtaisys pakūrs. Viorš pakūra įtaisys katils abu gelažine, plat' bačk. Į bačko pripil vandene i kur' ugnele. Akmenė labė įkaist i gerė duod paro, kai ont jų užpil' vandene. Būdava, kad užmet i durnaropių i ont jų pil vanden'. Saka, nu toke para išdurnėj. Ale retė kas teip šposije. Pirty būn plautė – laiptė. Ont plautų žmon's vanojes su beržinėm vantom. Išsimauda ligi devionta prakaita. Sveikat garantuot. Žmon's linkėdava ainuntiem į pėrt': „Gera para“. Atsaka: „Dėku“. Parėjės iš pėrtės saka: „Ačiū už šilimo“.

Pėrt' kūrendava šeštadienės. Kūrendava vyre, sa-

kydava, jei bobos pėrt' kūrens, reikės kailinių. Gere kūrent' óbelų, kriaušių medžės. Pavasar', kai gen' so-dno, abu nusenusis vaismedž's, nupjaun juos, laiky-dava pėrcė kūrent'.

Be prausimas' pirty plaudava rūbs. Unksčiau ku-biluos' darydava šarmo iš beržinių pėlanų. Kai šarms pasidara skaidrs i gails, terp ja mirkydava drabož's-bi-lyzno. Išmiorka, ištrin ont rūmbės, virin, u jo išvirits veždava, a žiemo, a vasar, pri vandene velet'. Kėt' da i išvirit ištrindava ont rūmbės. Vasaro gėrė velet', u žiemo veledava prakėrtė áketė ont vandene. Rumbės būdava medinės, plačios, poaukštės. Nu šarma pra-kiurdava pioršte. Reik' teisiongė atskiest' su vanden', bo šarms būn labė stioprs. Su šarm i galvo plaudava.

Pirty rūkydava mėso, dešrs, komp's.

Rūsė atsirada nesenė. Daba jo dara rūsis, labė pa-tog, ale žmon's a nesuprata, a nežinoje, ale rūš' maže kas turėje. Bulbs, daržov's laikydava dirvō iškastuos rūsiuos'. Kai nuim derl', api švionto Mykulo, iškas darž' duobė, prikloj šiaudes dugno i krašts iškloj kūlės, i pil bulbs, buroks. Vė ded šiaudes ont kaupa i tad pil žemėm. Užpilt' reik' store, kad neparšaltų. Jei nemo-kėdava gere pakavot', pavasar' rasdava košė. Kasdieni-niam naudojimu bulbs, morks, buroks laikydava ka-marō. Daba žmon's įsigudrina i pradėje daryt' sklėps. Iškas duobė, pardėng' ožalinės balkės, ded lonts i pil žemėm. Pasidara kaups... Jeigu darž's a kiems žemō vieto, sklepo dara ont vioršos. Pastata būdionk, koke nor' diduma i užpil žemėm. Toks sklėps būn aukš-tesn's. Į sklepa lobs įtaisa kaminiuko vėdinimu. Jei skleps žemės', darydava laiptel's įlipt', jei ont vioršos skleps – laiptelių nereik'. Skleps – didel's patogums žmonėm. Gaspador's i alos pasidarės bačkėle laika sklep', kad als būtų šalts, skans. Rūs' vadin i sklep.

Šuln's būdava kiekvienō sodybo. Daugiaus' būda-va ožalinė. Iškas šuln', u šons išded ožalinės rostelės. Ožals gere laika, jolgė nesupūv i vandva skans. Da šul-ne šons išmūridava akmenes, u ont vioršos vis tiek da-rydava ožalin'. Toks šuln's labė gers. Vandva terp toke šulne skaidrs, netur' joke skone. Vasaro vandva šalts, įlaisdava i pieno su bituniok abu šviežio mėso labė gere uždarytam sudin'. Šviežios mėsos beveik netu-rėje žmon's. Ale būdava kartes nenumatytų nuotykių. Jeigu jo papuldava, tad mėso suvynioj su dilgynėm, ded į uždaro indo i įlaidž', kad inda neapsemų. Pa-nardyt' tiek pien, tiek mėsos negalem, tik dugno, kad apsemų. Užterš' šuln', ko tad reikės daryt'. Reiks van-den' išsemť, iškuopt' šuln'. Didela bėd. Šulnė, dau-giaus', būdava do. Viens kiem' maistu gamint', kits – diendarž' gyvuliam. Pas biedns būdava tik viens šuln's.

Seniau žmon's vargdava, kol' rasdava vieto šul- ▶

niu kast'. Žiūrėdava kor aug gyslapė. Jie aug takes, kuokštes i tinai, kor pu žemėm, ain vendene gysla. Šuln's kuo gilesn's, tuo geresn's, švaresn's, skanesn's. Iš toke šulne galem i alų daryt', neberek' ieškot' šaltine. Ne visad papuol iškast' gilų. Jei vandva art', veržes vandva, bėg smėl's plavūns, plaun grunto. Būn, kad prikas plavūno smėl' i ko nor', to daryk – nepakas'. Bėg vandva, smėl's – kaip skyt koše. Gyvuliam buva labiau pavėrsutin's vandva, šoln's negils. Jeigu žemō vieto šoln's, pavasar', par potvyn', gal' iš šulne i su puodel' pasisemt'. Toks vandva neskans. Jei šuln' kás ont kalniuka, reik' iškast' 11–15 metrų gyle. Jei žemō – neiškàs' giliau kaip 6–7 metrų giluma duobė.

Vanden' iš šulne traukdava su kartel, su virvel, su svėrė', su vėlen. Ont karteles gala prikalk' cviako, užlonk' i teip trauk', užkabin' viedro. Tankė palaisdava kibiro. Virvelė irgi sonk', pririš pri ta kibira da svor' i sem' iš šulne, i pil' i kito kibiro. Pri virvelės buva nuolát pririšts kibirs.

Svėrt's – tē įkast medin's dvišak's stolps. Par dvišak' parded ilgo kartė, par vidur' pradur' gelažin' strypo, kad laisvė judėtų. Ont viena gala užkabin prasto kibiro i prided akmenų a gelažų. Pri kita gala pritvirtin kartė žemyn. Pri nulaista gala pritaisa klemur, kaip kabl', ale su gelažėl, kaip klemko, kad pakabins viedro, užsidarytų i nenukriostų. Labė gerė pasisemt' i longv ištraukt'. Reik i čė prota, viskō reik' apmatuot', koke ilguma tur' būt' kartės. Sudėting gero svėrt' padaryt'. Padarys' blogė, sonk bos semt' vanden'.

Viliau atsirada velenė. Pri šulne įkas do baslioks. Par jų vidur' pragrėž' skylė i parkiš gelažin' strypo, ont katra pritaisys vols. Pri tų pačių stulpelių pritaisa i stogel', jeigu jį dara, u ne dongt'. Ont vola pritaisa linciūgo, u pri linciūga kibiro. Kibirs, dažniaus', būdava pritvirtit pastovė. Jeigu jo vės' su sava kibires sems vanden', šoln's užsiterš. Tok' veleno darunt' irgi reik' prota. Reik' apskaičiuot' ilgumo i koke ilguma tur' būt' ronken. Kuo ilgesne, tuo lungviau traukt'. Blogė padarys', sonkė trauks' vanden' iš šulne. Ont šulne dugna priberdava žvyra abu akmeniukų.

Būn teip, kad liets lij nevinodė. Žiūrėk, atein debesis, lij visai netol', u tō vieto aplonk'. Skires debesis i ta viēt be lietos. Žmon's galvoje, kad čė šulnė kalt', u kart i Dieva bausme. Šoln's, matyt, ne tō vieto iškast, kad liets nu ja nususuk. Saka, reik' gozdit' šuln'. Vaikė aidava pri šulne i rėkdava: „Šulnio, šulnio, maumelio, maumelio šauk sava brol' debes', bo kitaip išdžius' i mes tav' užversim“. Vandva su vanden' susišauk'. Čė tik vaikų zabov, i to atsimen Brajinskiene. Rėkdavam į šuln', u tē būn didel's garsis...

Brunienen saka, kad žiūrent' į šuln' gal' panmatyt' tik sava atvaizdo. Pri šulne neidava moter's pu gimdyma, kol' neįvezdindava kunings į bažnyčio. Kad berne užpykė ont mergaičių, kurios už jų netek, ale ištek už kita, mesdava į šuln' geldo. Tad tai šeime gioms tik mergaitės. Susipykė kaimyne, teip pat' įmesdava į kaimyna šuln' geldo, tai pač' intencij. Daug mergaičių – daug pasogos reikės atiduot', dalio atskirt', sukraut' krait'.

Jei berniuks palikdava neščio mergaitė, jam į šuln' įmesdava rūtų vainikėl'. Tam bernu didelė negarbe i kitos mergaitės su juo nebedraugaudava, u par ja vardov's užkabindava dagilių, kiečių vainiko abu dor's ištepdava šmaraviold.

Vandva į vyno viorst Kūčių nakt', lygė 12 val. Vandva pasidara salds, kaip vyns, ale tik vieno minutė, akimirko. Tėvė pasirūpindava, kad puodelius' būtų ištirpyta cukros. Abu paliek kibir' tik biškel' vandene i įpil' ištirpyta cukro. To išgėrė – sald, u daugiau stebukls išnykst. Visokių yra pasakų api šuln': „Kalakuts mįslije, mįslije, kol' į šuln' įkrita“; „Gyven kaip šova šulny“; „Tad išmoksime vanden' brongint', kaip šolnė išdžios“; „Jei į šuln' įmes' geldo – nikad nesusilauks ta šeim sūnos“... Da posak's yra: „Ko girgžd' kaip svėrt's“

Pasakų yra api šuln', ale vės' juos žina. Pamote žiemo įstūme podukro į šuln', mane, kad prigers. Mergaitė šuliny rada labė gražų pasaul' i gers žmon's. Jo apvedžioje, apdovanoje i grūžina atgal' į nams. Pamote iš ta pavyda, tyčium, įstūme sava dukro. Jon buva neger, piokt i žuva šulny. Šoln's žina: kas blogs, kas gers. Kai norėje pasisemt' vandene, katras buva paviręs į vyno, piokt pamotės dokte – šulny vandva teip nusėda, kad nikaip negalėje pikčiurn pasemt', u kai sėme našlaitėla, šulny vandva-vyns teip pakyla, kad galėle i su puodel' pasiekt'. Šoln's gal' i nubaust' blogo žmogo, tē gyven vanden' dvās' – maumel's... ■

Iš šėduvės Emilijos Brajinskienes rankraščių parengė etnomuzikologė, Radviliškio viešosios bibliotekos renginių organizatorė Vilma Merkytė

Lauros Bagučanskytės nuotraukose – išlikę Žibartų kaimo senieji pastatai 2009 m.

Radviliškiečių bylojimai apie praeitį

TAI IŠ SAVO SUKAUPTO GAUSAUS ARCHYVO ŽURNALUI PATEIKĖ
EGIDIJUS PRASCEVIČIUS.

VAIDŲ AKMUO

„Radviliškyje, Basanavičiaus gatvės gale, netoli senojo kelio Radviliškis–Šiaulėnai, buvo didelis akmuo, su kuriuo susiję kai kurie pasakojimai, legendos.

Vaidų pievose, prie kelio, buvo Vaidų akmuo. Kaip stalias aukštumo, apie 2,5 metro ilgio, vienas galas siauryn, o kitas galas platus. Ant to akmens buvo lyg pėdos, lyg žmonių padraskymas. Bet dabar to akmens jau nėra, nes kada kūtes statė, paėmė ir į pamatus jį sudėjo. Kūtes statė jau prie rusų.

Pražuvo karvė, kai bandą ganė; čia penki šimtai miesto karvių ganėsi už kelio. Ta karvė pasikavojo į krūmus teliuotis. Du piemenys paliko ganyti bandą, o skerdžius su dviem piemenimis išėjo ieškoti tos pražuvusios. Rado Vaiduose jau su teliuku. Skerdžius vaikus išvarė: „Eikit, pasakykit savininkui, kad karvė čia yra. Tegu atvažiuoja su račiukais.“ Mat su ratais nebuvo įmanoma įvažiuoti į tą balą. Jie atvažiavo, pasiėmė

teliuką, įsidėjo ir važiuoja. O skerdžius sako: „Man reikia skubėti pamiegoti, rytoj vėl anksti kelti.“ Anie atsako: „Skubėk, mes parvažiuosim ir vieni.“

Ateina prie to akmens – sėdi seniukas su barzda, su ilgais ūsais ir pinigus skaičiuoja, auksinius. Pinigų – visas akmuo apipiltas. Pašaukė seniukas jį: „Ateik čia!“ Tas ir nuėjo. „Ar nenori pinigų?“ – klausia. – Va kiek turiu.“ „Ko čia nenorėsi, noriu.“ „Išpilk taboką lauk ir duok man kapšiuką sudėti pinigų.“ Taip pridėjo, kad užsukti nebegali. Kapšą nešė rankoj. Jau buvo sutemę. Parvelka pinigus ir žmonai sako: „Tu žinai, kad apdovanojo mane ant Vaidų akmens, to didelio, tai apdovanojo... Prikišo va kiek pinigų! Na, – sako, – tai turėsime pinigų...“ Jau rytą apsigalvojo, kad negerai šneka apie pinigus – ateis kas ir atims. O senas žmogus buvo. Tada paskelbė, kad kai parėjo, rado kumelšūdžius toj tabokinėj. Bet, sako, po savaitės jis nusipirko karvę ir namus.

Ėjo dvi seserys, sakė, kad daug žmonių apie tą akmenį lakstė. „Tai mes manėm, kad jau tą akmenį iškas. Ar kryžių padarys, ar ką kita. Mes atėjom – nė vieno žmogaus nėra. O kai nuo kalniuko leidomės, – knibždėlynas, vaikščiojo į visas puses tie žmonės, ir pirmyn, ir atgal.“ Kai atėjo, sakė, nė vieno neliko. Kažkur pradingo, ir viskas.

Mamos pusseserė Elena grėbė šieną. Pakilo audra, ją su visu šieno glėbiu iškėlė virš medžių ir koją penkiasdešimt metrų nunešė, o paskui numetė. Na, ir pradėjo, sako, lyti... Pradėjo lyti – ta po kupstu palindo ir palaukė, kol nustojo. Kai nustojo, išėjo namo. Žiūri – ožiukas baltas ant akmens, dreba visas sušalęs, net galva maskatuoja.

„Ojei, – sako, – oželis nabagėlis, visas sušalęs“. Jinai nusigobė skarą – seniau, kai eidavo į darbą, vis tokias dideles skaras užsidėdavo ant pečių. Nusigobė dengti ožiuką, o tas ožiukas – į akmenį ir pražu-

Elžbietos Karaliūtės nuotrauka

vo, ir nebeliko. Mažutis buvo oželis. Moteris sakė: „Pagalvojau, parsinešiu aš oželį į mietą, gal kam, kai bandą ganė, pasiliko nuo kokios ožkos. Ir va, – sako, – man pražuvo, į akmenį įlindo tas ožys. Aplink apsidairiau, gal kur pašokęs nulėkė. Niekur nematyti.“

Ale, kad jis atsiliopė: „Oželis nabagėlis, visas sušalęs...“ Ir dingo. Taip jis pasakė žmogaus balsu. Tai moteriškę labai išgąsdino. Jai reikėjo eiti namo pro mus, o gyvenome ten, prie stoties. Atėjo, visa drebėjo iš tos baimės. Mama jai davė ar validolio – nežinau. Kai nusiramino, tik tada pradėjo pasakoti, kas jai buvo atsitikę.

Iš Jaugėliųėjo dvi draugės, Labanauskaitė ir Siru-nytė. Jos eina keliu, žiūri – didžiausia gyvulių banda prie to akmens. Bet dar „kolonijų“ nebuvo. Tie gyvuliai iš karto atrodė kaip arkliai, o kai arčiau priėjo – karvės, ir visos po tuo akmeniu sulindo.“

INAMIS

„Tėvas atėjo, apliubęs gyvulius pusryčių. Mes visi susėdę laukėm, kada mama padės ant stalo pusryčius, o tėvas parėjo persimainiusiu veidu ir sako: „Mes turim įnamį, pavalgę pusrytį, turim pasimelsti, kad jis mums padeda.“ Ir papasakojo, kaip jam daržinėj užkėlė sunkų doklą pašaro. „Kaip plunksną, – sako, – užkėlė!“ Jis jau buvo pasiryžęs sunkiai kelti, o užkėlė kaip plunksną... Kada atsisuko eiti į kūtę, tai pro jį praėjo baltas siluetas žmogaus pavidalo. Jis sakė, kad čia yra nelaiminga kokia mirtis, niekas už jį nesimeldė – turim mes pasimelsti. Tai pavalgus pusryčius, mama uždegė žvakę, pastatė kryžių ant stalo ir visi pradėjom giedoti „Kalvarijas“. Tris valandas giedojom, ot, kiek mes meldėmės. O nuo to laiko jau nesirodė daugiau, niekas nematė.

Praėjus kokiems penkiolikai ar dvidešimt metų, vėl jis pasirodė, bet jau mamai. Ji tik butą atidarė, o jis pro kūtės duris nuėjo į daržinę. Ten mat durys kampe yra, tiesiai į daržinę. Mama labai išsigandus atėjo, vos ne prie mirties. Tai sukalbėjom „Visų Šventų litanią“, ir paskui nesirodė.

O kai užėjo rusai, tai broliui pasirodė, paskutinei jau ir man. Brolis nuėjo į daržinę, užsidėjo nešt doklą gyvuliams, atsisuka – baltas siluetas. Bet jis sakė: „Aš nenusigandau, tėvukas buvo pasakojęs, ir aš jau nenusigandau.“

Sesuo tvarte melžė karvę. Sesuo buvo vienoj pusėj karvės, o kitoj priėjo jis. Sesuo sako: „Aiškiai ma-

čiau kojas, taip pat baltas, kaip ir visas kūnas. Kaip tas siluetas baltas, taip ir kojos. Nebuvo nei batų, nei nieko. Kapinėse kur mačiau, tas su batais buvo. Iš rūko rūbai – biednas labai...“

1928 metais buvo lietinga vasara ir nebepareidavo miestelėnų avys – primirkdavo per griovius lipdamos, piemenys turėdavo jas iškelti. Na, tai pradėjo prašyti: „Kūtė tuščia – tebūna pas jus tos avys, rasa nukris, paleisit prie piemens.“ Taip ir darėm. Piemenys avių toliau nebevarydavo, prie kelio ir ganėsi. Naktį jos stovėdavo mūsų kūtėj. O grioviakasiai gulėjo ant viršaus, ant kūtės, ir brolis kartu. „Na, ir, – sako, – pirmiausia triukšmas pas avis sukilo: po visą kūtę jos šokinėja, labai nežmoniškai duodas.“ Vyrų pabudo ir galvoja – eis žiūrėti, kas ten yra, ko tos avys duodas. „Čia, – sako, – turbūt vagys vagia...“ Ir išlenda jis, nuo viršaus lyg su balta paklode susisukęs. Jie tik siluetą matė, jiems atrodė, kad su paklode susisukęs, ir išėjo. O pasirodo, kad tas per lubas į kūtę įlindo, ten buvo tokia anga šiaudams įmesti, pakratyti avims. Paskui girdėjo, kaip daržinės durų kablį atkabino ir kaip durys atsidarė, kaip jas uždarė. Ryta net nustebo: jie vos užspaudžia skląstį – taip anksčiau padaryta, be pagaliuko neatidarytum. Rado vėl su kabliu iš vidaus uždaryta. Kaip jie pasidarė eidami gulti, taip ir rado atsikėlę rytą. Matai, kaip būna. Sako, kad numirėliai nevaikšto – pasirodo, vaikšto.

Man irgi pasirodė. Aš įėjau į daržinę, pro daržinės kampą jis ir nuėjo ant malkų sudėtos stirtos. Ten tas kampas buvo tuščias, kur jis praėjo. Aš jau nebeišsigandau, nebėra ko ten gąsdintis. Dabar jau 3 metai, kai aš mačiau. Buvo mamos mirties 10 metų paminėjimas. Pakvietėm iš gatvės žmones, kad pagiedotų, ir dar tokių senikių prisirinko, kur su mama draugavo. Pabaigus giedoti moterys sako: „Na, jau užbaigėm.“ Sakau: „Nebaigėt, dar turim pasimelsti už įnamį, kuris gyvena mūsų trobesiuose.“ Tai jos pagiedojo „Šventą Antaną“ – giesmę. Ir „Amžinąjį atilį“ ir „Iš gilumos“ atgiedojo. Tada pasigirdo kambary balsas: „Ačiū.“ Pasirodė toks baltas kamuolys lyg galva žmogaus. Ir tuoj dingo. Jau kiti norėjo bėgti lauk pro duris, bet kadangi jis dingo, tai tie ir pasiliko. Kai „Ačiū“ pasakė – tai labai stipriu balsu, vadinasi, nuoširdžiai pasakė. Paskui kažkas klausė, ar aš nebijau gyventi viena...“ ■

Pasakojo Anelija LERKUTĖ, gim. 1910 m., gyv. Radviliškyje, Basanavičiaus gatvėje.

Užrašė Egidijus PRASCEVIČIUS. Radviliškis. 1992 m.

Kur Valynės upelis...

PRISTATOME KRAŠTIETIŲ POETĄ VYTAUTĄ BARAUSKĄ. JIS NESENIAI SVEČIAVOSI VIEŠOJOJE BIBLIOTEKOJE IR ŽURNALO SKAITYTOJAMS PALIKO ŽIUPSNELĮ SAVO MINČIŲ, KŪRYBOS.

„**M**ano kelias prasidėjo suklypusioje bakūžėje Grinkiškio valsčiaus Valynės kaime. Gal iki aštuonerių metų galvodavau, kad Žemė yra tokio dydžio, kokią matau įsilipęs į aukščiausių kiemo vyšnių. Bet kai siekdamas pamatyti, kas dedasi anapus Parotų miško arba už Juodžių kaimo ąžuolų, iškritau stačia galva ir kelioms akimirks netekau žado, domėtis geografija nustojau. Ir tik po to, kai jau būdamas devynerių pirmą kartą pamačiau ropojantį „žvėrį“, kurį mama pavadino traukiniu, mano pasaulis išsiveržė iš gimtojo kaimelio ribų. O gerokai vėliau įsitikinau, kad toji mano iš vyšnios stebima Žemė yra ne tik šiaudastogių kaimo trobelių pasaulis, bet ji žymi visos mūsų planetos centrą. Mat kur tik bebuvau – Atėnuose ar Neapolyje, Marselyje ar San Sebastiane, Stambule ar Pchenjane, Londone ar Čikagoj, Vatikane ar Baltuosiuose rūmuose Vašingtone – visur jaučiau neapsakomą trauką į savo vaikystės kraštą, į kiemo vyšnių paunksmę, prie čiurlenančio Valynės upelio...

Pradžios mokyklą pradėjau lankyti Gudžiūnuose (kelias į ją buvo beveik 2 km trupesnis nei į Grinkiškį). Deja, 1944-ųjų liepą, priartėjus frontui, buvau smarkiai sužeistas. Po metų, praleistų „lauko ligoninėse“, po to – atstatytoje Kėdainių miesto ligoninėje, tapau „kėdainiečiu“. Čia besimokydamas dešimtoje klasėje pradėjau dirbti literatūriniu darbuotoju rajono laikraščio redakcijoje. Nuo tada prasidėjo ir mano profesionalaus žurnalisto kūrybinė biografija. Dirbant Lietuvos radijo ir televizijos komitete (iš pradžių redaktoriumi, po to vyresniuoju redaktoriumi ir vyriausiuoju redaktoriumi), 1962 metais buvau priimtas į Lietuvos žurnalistų sąjungą, pažymint mano 50-tį, suteiktas Nusipelnusio žurnalisto garbės vardas, o 2005 metais – Lietuvos meno kūrėjo statusas. Šiuo metu vadovauju Poezijos ir kitų menų mėgėjų asociacijai „Branduma“, kuri turi skyrius didžiuosiuose Lietuvos miestuose, kai kuriuose rajonų centruose ir net Londone bei Atėnuose. Užsiimu

Vytautas Barauskas

leidybine veikla. Visuomeniniais pagrindais leidžiu neperiodinį žurnalą „BRANDUMOS aidai“ bei asociacijos narių kūrybos almanachą.

Septynerius metus redagavau žurnalą „Genys“ vaikams, keturiolika metų – žurnalą „Jaunimo gretos“ jaunimui. Lietuvos kino studijoje ėjau „Dokumentikos“ vyriausiojo redaktoriaus pareigas, vėliau redagavau laikraščius „Lietuvos darbininkas“, „Kelių aidai“, „Senjorų žodis“, leidau žurnalus „SER“, „Litva segodnia“, „Lithuania today“. Leidyklos „Vaga“, „Vyto mūza“, „Firdas“ bei kitos išleido ►

mano trylika publicistikos, dainų, poezijos knygų. Mano tekstais Lietuvos bei kitų šalių kompozitoriai yra sukūrę per 600 dainų, 3 kantatas, oratoriją ir mažąją operetę vaikams. Mano kūrybos fragmentai išversti ir spausdinti daugiau nei dešimties užsienio šalių kalbomis.

Šeimyninį gyvenimą pradėjau, tik ką baigęs vidurinę mokyklą. Turiu sūnų Eugenijų, dukras Dainą ir Eglę, keturis vaikaičius ir tris provaikaičius. Žmona Laimutė – ilgametė Vilniaus Jono Basanavičiaus

vidurinės mokyklos mokytoja – mano bendražygė ir daugelio darbų įkvėpėja, pirmoji mano skaitytoja (kartais ir reikli redaktorė).

Šiuo metu ant mano darbo stalo – baigiama redaguoti nauja poezijos knyga „Sapnų karoliai“ ir antrasis 4000 aforizmų ir sentencijų tomas „Iškiepyti žodžiai“... ■

Vytautas Barauskas

VIDURNAKČIO LYRIKA *)

*Ieškojau tikrumo
žodžiuose,
ieškojau dainose,
ieškojau akyse, –
atsiliepė tiktai
viena kita
širdis.*

*Tuėjai į mane
Tyliai
ir paslaptiniai,
bet žingsnių aidas
(tarsi tuščioj
bažnyčioj)
išdavė
tavo širdies
virpėjimą*

*Tavo pirštų šiluma
(sąmoningai
ar atsitiktinai)
palietė mano ranką,
ir ant Laiko
balto lapo
mudu užrašėme
būsimų
vaikų
vardus.*

*Buvo žodžiai.
Buvo atodūsiai.
O vėliau,
dar neprabudus
žiogams,
klausėmės,
kaip skamba
ryto rasa.*

*Pabučiuok mane
prisirpusiom
ilgesio lūpom –
aš taip pasiilgau
tavo
jaunystės.*

*Paliečiau tavo ranką.
Paskui paliečiau
beržo kamieną.
Paskui –
paukščio skrydį.
O kai paliečiau
apledėjusį akmenį,
iš po delno
išsiriti
šilta jo ašara.*

***) vidurnakčio mintys, užfiksuotos ruošiantis susitikimui Radviliškyje šių metų spalio 26-ąją.**

*Žiema –
pati išmintingiausia
gamtos šeiminkė –
ji snaigių rietimais
visada paslepia takus,
kad žmonės
glaustys
arčiau vienas kito
ir šildytų savo namus.*

*Kiekvieną dieną
stropiai ir sąžiningai
verčiame
kalendoriaus lapus,
neįtardami,
kad ieškome
dienos,
kurios nė vienas
nelaukiame.*

*Kas sakė,
kad lyja lietus? –
Tai byra
tūkstančių angelų
ašaros,
kad žemė galėtų
nusiplauti
žmonių nuodėmes.*

ĮSKIEPYTI ŽODŽIAI

Aforizmai ir sentencijos

Ant mažai galvojančio liežuvio visada pilna šiukšlių.

Apgavikas ir aklam kelią į priešingą pusę rodo.

Aukštom tvorom apsitveria žmonės ne nuo kaimynų įžūlumo, o saugodami savas paslaptis.

Berdamas į girtas ašaras, duonos daugiau neturėsi.

Daugiausia jėgų netenki keldamas save.

Dažnos skyrybos vyksta, kai sutuoktiniai išsiblaivo.

Egzistavimui pakanka ir kąsnių duonos, o gyvenimui dar reikia ir bent lašo meilės.

Geriau mažu šalia draugo, nei dideliu šalia priešo.

Išmintis prie veidrodžio nestovinėja.

Jokia moteris taip greitai nekeičia suknelių, kaip politikų nuomonė.

Kas visko turi, tam labai daug ko trūksta.

Kuo kėdė aukštesnė, tuo toliau nuo žemės.

Konfliktą laimi tas, kuris pirmas nutyla.

Laimė ieškoma išmintimi, o kuriama gerumu.

Meilė – patikimiausias vedlys, ieškant santarvės ir laimės.

Nebijok tikro priešo – apsimetęs draugas pavojingesnis.

Nemylėsi žmogaus, tavęs nemylės gyvenimas.

Organizmą sendina ne tik rūgštis, bet ir rūgštus veidas.

Patys nepatvariausi paminklai, pastatyti gyviems.

Pralaimėjęs visada ieško kaltų.

Rašyti tautos istoriją turi teisę tiktai labai dori žmonės.

TRIPTIKAS

1.

Apkabink mane
 Beržo dainuojančiu šlamesiu,
 Tūkstančiu žemės kvapų,
 Spengiančia ryto ramybe
 Ir bobų vasaros voratinklių gijomis.
 Pabučiuok mane
 Kvepiančiom vieškelio dulkėm,
 Medų apginusių bičių geluonimi,
 Sodo žiedų saldumu
 Ir dobilo raudonom lūpom..
 Prisiglausk prie manęs
 Prisirpusių vyšnių karoliais,
 Kryžių kančia nebylia,
 Šunų apkandžiotom naktim
 Ir dalgiais suraikytom rugiapjūtėm.
 Pagirdyk mane
 Šulinio svirčių girgždėjimu,
 Džiūstančio upelio troškuliu,
 Šaltu rasos sidabru
 Ir spalvotais vaikystės sapnais –
 Aš taip pasiilgstu Tavęs, Gimtine...

2.

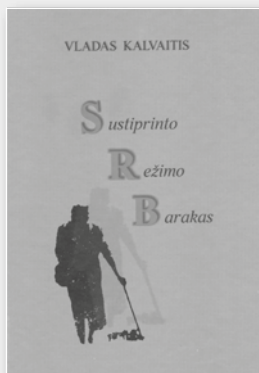
Yra upelis mūsų Žemėj vienas –
 Maža raukšlėlė tėviškės delne,
 Tikiu, jo vardą žino ne kiekvienas,
 Nors ir paliko pėdas jo dugne.
 Prie jo tyli lopšinė man skambėjo
 Ir glaudės mylinti mamos galva,
 Prie jo man pasaka gražiausia prasidėjo,
 Pasakius gražų vardą – Lietuva.
 Jis teka per laukus ir mano širdį,
 Atnešęs man šimtus naujų dainų.
 Jis mano meilės žiedlapius pagirdo,
 Kai per rasotą tėviškę einu.
 Tad plaukit, upės, jūrom suvilniję
 Ir šelkit vejai paukščių skridime –
 Visų gražiausios man vandens lelijos
 Gimtam upely, tėviškės delne.
 Nes čia tyli lopšinė man skambėjo
 Ir glaudės mylinti mamos galva,
 Nes čia man mano žemė prasidėjo,
 Nes čia mane sutiko –Lietuva.

3. *)

Sugrįžau, sugrįžau, sugrįžau,
 Kur tiek metų seniai nebuvaу.
 Kur šviesiausia šviesa,
 Kur skaidriausia rasa,
 Kur bėgiojo vaikystė basa.
 Šaukė toliai, svajonių takai,
 Bet tu man kaip daina palikai.
 Palikai man širdy –
 Taip arti, taip arti
 Ir kaip vasaros saulė didi.
 Šėlsta pūgos ar graso audra,
 Ar per sutemas brenda aušra,
 Kaip želmuo nuo mažens,
 Kaip gėlė lig rudens
 Aš vis trokštu gimtinės vandens.
 Sugrįžau, sugrįžau, sugrįžau,
 Kur tiek metų seniai nebuvaу.
 Lig gėlė amžina,
 Lig skambiausia daina
 Čia gyvena vaikystė mana..

*) Grįžęs iš susitikimo Radviliškio viešojoje bibliotekoje, kur pirmą kartą buvo paviėšintas šis eilėraštis, jau kitą dieną kompozitorius Mikalojus Novikas parašė muziką.

Nauji radviliškėnų leidiniai

Radviliškio rajono kultūros kronika

(2012 m. II pusmetis)

Liepos 6 d. Vilniuje prasidėjusioje Lietuvos moksleivių dainų šventėje dalyvavo Radviliškio rajono delegacija, kurią sudarė 123 nariai, vadovaujami Muzikos mokyklos direktorės L. Steponavičienės. Šventinėje eisenoje rajono savivaldybės vėliavą nešė Šeduvos gimnazijos jaunimo liaudiškų šokių grupės šokėjai. Dainų dienos žiūrovus kartu su kitais džiugino Šeduvos gimnazijos jaunių choras bei pučiamųjų instrumentų orkestras. Pastarasis taip pat dalyvavo šio žanro kolektyvų parade. Radviliškio Vinco Kudirkos pagrindinės mokyklos jaunių liaudiškų šokių ir Šeduvos gimnazijos jaunimo liaudiškų šokių grupės dalyvavo Šokių dienoje, Radviliškio muzikos mokyklos liaudies instrumentų ansamblis – Ansamblių vakare.

Liepos 6 d. minint kunigaikščio Mindaugo vainikavimo karaliumi šventę – Valstybės dieną – Radviliškio mieste ir rajone 21 val. skambėjo „Tautiška giesmė“. Šiame renginyje Radviliškyje dalyvavo delegacijos iš Gniezno (Lenkija), Umanės (Ukraina), kiti svečiai;

Raudondvaryje Šiaulių aeroklubas, Radviliškio rajono savivaldybė bei TAFISA žaidynių organizatoriai surengė išpūdingą aviacijos sporto fiestą, skirtą Lietuvos aeroklubo įkūrimo 85-osioms metinėms;

švęsdama Valstybės dieną Miežaičių kaimo bendruomenė surengė šventę „Sportuosi linksmai – gyvenimiškai“;

Liepos 8 d. Radviliškyje įvyko tarptautinis garbaus amžiaus žmonių liaudiškų šokių festivalis „Ir ne tik iš Lietuvos“. Jį surengė Radviliškio miesto kultūros centras kartu su partneriais. Renginyje dalyvavo 15 šokių kolektyvų iš Lietuvos, Latvijos ir Estijos.

Liepos 14 d. prie Arimaičių ežero kvietė „Perkūno diena“ – tradicinis renginys prie tenykštės smuklės „Žarija“. Vyko baikerių paradas, varžybos, vandens pramogos, oro balionų fiesta.

Liepos 16–17 d. Šiaulių, Šeduvos bei Radviliškio bažnyčiose vyko tarptautinis vargonų muzikos festivalis „Vargonų legendos“. Jame dalyvavo žinomi atlikėjai. Radviliškio kultūros centro rengiamas festivalis – vienintelis toks regione.

Liepos 20 d. Radviliškio viešosios bibliotekos Paaveikslų galerijoje atidaryta kraštietės, Vilniaus dizaino kolegijos taikomosios fotografijos antro kurso studentės Virginijos Čepulytės fotografijų paroda „Gyvenimas yra gražus...“.

Liepos 21 d. Sidabrave to krašto Garbės piliečiu nominuotas V. Adamkus. Iškilnėse, į kurias šalies prezidentas atvyko su žmona, dalyvavo rajono vadovai, seniūnijos gyventojai. Sidabraviečiai surengė proginį koncertą.

Liepos 28–29 d. Šiaulėnų miestelis šventė savo 520-ąjį jubiliejinį gimtadienį. Organizuotos varžybos, atidaryta to krašto žmonių kūrybos paroda. Iškilmingame renginyje atidengta jubiliejui skirta medžio kompozicija (autorius – E. Arbušauskas), pagerbti seniūnijai labiausiai nusipelnę gyventojai.

Rugpjūčio 4 d. Baisogaloje nuskardėjo tradicinis, jau vienuoliktasis, folkloro festivalis „Nemirštanti tautos gaida“. Į jį susibūrė kolektyvai iš Pakruojo, Kelmės ir Radviliškio rajonų. Renginį pajavairino Baisogalos bendruomenė, startavusi Lietuvos automobilių kelių direkcijos prie Susisiekimo ministerijos inicijuotame projekte „Saugus eismas bendruomenėse 2012“.

Rugpjūčio 10–18 d. Radviliškyje vyko šventiniai renginiai, skirti miesto 445 metų sukakčiai. Atidarytos parodos: Radviliškio viešojoje bibliotekoje – kraštiečio, įžymaus skulptoriaus S. Žirgolio kūrybos, V. Vingelio ir A. Tamošiūno fotografijų „Radviliškis: senasis ir naujasis“; Radviliškio kultūros centre – kraštiečių dailininkės G. Žilinskaitės darbų; įvyko rajono Tėviškėnų klubo, veikiančio prie Viešosios bibliotekos, sambūris, kuriame pagerbti jubiliejus šventę kraštiečiai, aptarta klubo, jo narių veikla, pirmininke išrinkta Viešosios bibliotekos direktorė A. Januševičienė; Radviliškio istorinei sukakčiai paminėti surengta šventinė eiseną miesto gatvėmis, joje dalyvavo apie 70 įstaigų, įmonių ir organizacijų; iškilmingame renginyje nominuoti Radviliškio garbės piliečiai – R. Budrys, A. Masalskis ir S. Žirgulis, pagerbti nusipelnę miesto gyventojai, visiems padovanota koncertų, vyko įvairios sportinės estafetės ir atrakcijos, mokyta linijinių šokių, pirmą kartą surengtas VW „Vabalų“ boulingo čempionatas, kvietė amatininkų mugė, išradimai įrengti seniūnijų kiemeliai, vakare – šventiniai fejerverkai.

Rugpjūčio 16–19 d. Šeduvos humoro grupė „Sprandžina“ (vadovė – I. Stanulienė) dalyvavo 14-ajame Lietuvos humoro festivalyje „Juokis pajūryje“. Ten Aukštaitijos regionui atstovavę šeduviai parodė naują programą „Išmanusis“.

Rugpjūčio 17 d. Radviliškio gyventojus, svečius prie miesto fontano pakvietė dinamiškas ir novatoriškas metodus – „Gyvoji biblioteka“. Joje gyventojai kartu su specialistais diskutavo, aptarė jiems aktualias temas, sulaukė konsultacijų. Toks projektinis renginys čia vyko pirmą kartą.

Rugpjūčio 20–29 d. Radviliškio rajono savivaldybės etninės kultūros ir amatų centre vyko respublikinis medžio drožėjų pleneras „Vidury dvaro žarna karo“. Jis supažindino jaunimą ir kitus bendruomenės narius su senaisiais amatais, vietiniai ir kiti gyventojai galėjo stebėti skulptūrų kūrybos procesą, pabendrauti su medžio drožėjais.

Rugpjūčio 24 d. Aukštelkuose surengta poezijos popietė „Brangus man kaimas Aukštelkai“, skirta kaimo 455-osioms metinėms. Renginyje, kurį organizavo tenykštė biblioteka, priminta Aukštelkų istorija, pagerbti iškilūs gyventojai, pasiklausyta jų kūrybos.

Rugsėjo 1 d. rytą radviliškietėiai pirmokai, jų tėvai, abiturientai bei 10-ųjų klasių mokiniai drauge dalyvavo Radviliškio Švč. Mergelės Marijos Gimimo bažnyčioje vykusiose šventosiose Mišiose, skirtose Mokslo ir žinių dienai. Po to šventiniai renginiai tęsėsi mokyklose ir prie Radviliškio miesto kultūros centro. Naujųjų mokslo metų pradžia įvairiai paminėta ir rajone.

Rugsėjo 14–23 d. rajone vyko tradicinės Europos paveldo dienos, kurių šiųmetė tema – „Genius Loci. Vietos dvasia“. Jų dalyviai aplankė Šiaulėnų miestelio kapinių koplyčia, Raginėnų piliakalnį ir pilkapyną, Viešojoje bibliotekoje diskutavo apie Radviliškio miesto praeitį bei vystymosi perspektyvas.

Rugsėjo 26 d. Viešosios bibliotekos Paveikslų galerijoje atidaryta savivaldybės Švietimo ir sporto paslaugų

centro Suaugusiųjų ir jaunimo neformaliojo ugdymo skyriaus Dailės studijos narių kūrybos darbų 5-oji paroda „Sąskambiai“. Eksponuota įvairia technika tapytų paveikslų, siūtų skrybėlaičių, šilkinų pieštų tunikų, dėkupažu atliktų dirbinių, veltų riešinių, papuošalų ir kita.

Rugsėjo 27 d. Daugėlaičių bendruomenės salėje surengta šventė „Rudens gėrybių kraitė“. Renginyje dalyvavo Radviliškio seniūnijos bendruomenės: Daugėlaičių, Karčemų, Kutiškių, Miežaičių bei Šniūraičių.

Rugsėjo 29 d. Radviliškio rajone startavo naktinio žygio „Pergalių ir kovų keliais“ beveik 1000 dalyvių. Jiems teko tamsiu paros metu pakartoti 1919 m. Lietuvos karių savanorių operacijos Radviliškis–Šiauliai metu įveiktą distanciją ir nueiti tą patį atstumą – 50 km – pėsčiomis. Žygeivius Baisogaloje išlydėjo savo programas parodę meno kolektyvai, karo istorijos klubo „Grenadierius“ nariai. Žygį kartu su kitais organizavo Lietuvos kariuomenės kūrėjų savanorių sąjungos Prisikėlimo apygardos Šiaulių skyrius.

Rugsėjo 30 d. Šniūraičių pramogų salėje įvyko senjorams skirta šventė „Mano metai – mano turtas“. Pagerbti gyventojai, švenčiantys amžiaus sukaktis, pasiklausyta naudingų patarimų, kaip saugiai elgtis kečiuose, šniūraitiškių koncerto.

Spalio 6 d. Butėnų bendruomenės namuose surengtas antrasis Radviliškio rajono vokalinių ansamblių festivalis „Bobų vasara“. Jame dalyvavo per 10 kolektyvų, kurie surengė koncertą, pabendravo vakaronėje.

Spalio 7 d. „Lietuvai pagražinti“ draugijos Radviliškio skyriaus valdyba Radviliškio rajono gražiai tvarkomų sodybų šeimininkams organizavo kelionę į Rundalės ir Bauskės (Latvija) bei Biržų pilis.

Spalio 19 d. šeduviai šventė savo miesto bibliotekos 75-ąsias metines. Dalyviams papasakota apie jos veiklą, naujoves, pagerbti aktyviausi skaitytojai, lankytojai, skambėjo svečių mintys, sveikinimai, linkėjimai.

Spalio 20 d. Miežaičių kaimo bendruomenė organizavo šventę „Rudens šilkinis siluetas“. Pasidžiaugta rudens gėrybėmis, surengta temine programėle, avangardiniu šou „Rudens žaismas“.

Spalio 22–26 d. Radviliškio viešojoje bibliotekoje vyko renginių ciklas „Knygos namų šviesoje“, skirtas 75-osioms bibliotekos veiklos metinėms. Jis pradėtas tarptautinio projekto „Man patinka skaityti knygas ČIA...“ fotografijų parodos atidarymu, nugalėtojų, tarp jų ir užsieniečių, apdovanojimu. Kitas renginys – susitikimas su „Lietuvos ryto“ žurnaliste, rašytoja Audrone Urbonaite ir jos knygos „Cukruota žuvis“ pristatymas. Tomis dienomis savo 10-ąjį veiklos gimtadienį, naujos kompaktinės plokštelės pristatymą atšventė ir koncertą surengė bibliotekos Muzikavimo grupė „Sidabrinė mėnesiena“. Susidomėjimo nestokoję ir susitikimas su kraštiečiu, poetu, dainų autoriumi Vytautu Barausku. Renginyje dalyvavo kompozitorius M. Novikas, Radviliškio muzikos mokyklos vokalinis ansamblis „OPUS 10“. Baigiamajame ciklo renginyje „Knygos namų šviesoje“ pristatyta bibliotekos išleista knyga „Radviliškio bibliotekos kelias 1937–2011“ (sudarytoja – D. Paulauskienė), A. Jasudavičiui ir V. Mikalauskiui suteikti „Bibliotekos šviesuolio“ titulai, klausytasi šventinio V. Kochanskytės, G. Zeicaitės ir E. Zizaitės koncerto. Biblioteką jubiliejaus proga pasveikino rajono vadovai, kiti svečiai.

Spalio 26 d. į Šniūraičių pramogų salę susirinko mėgstantieji lavinti atmintį, mankštinti protą bei linksmai praleisti laiką bendraminčių būryje. Renginyje dalyvavo Miežaičių, Voskonių, Kutiškių, Šniūraičių senjorų, Šniūraičių „pagyvenusio jaunimo“ ir Šniūraičių jaunimo komandos. Komandoms teko atsakyti į įvairius klausimus. Geriausiai pasirodė Kutiškių komanda,

Lapkričio 1–15 d. Radviliškio kultūros centre veikė dailininkės V. Žabarauskaitės tapybos darbų paroda.

Lapkričio 9 d. Šiaulėnų kultūros namuose šventė „Ir atsispaudė pėdos mano atminty...“ paminėtos Šiaulėnų bibliotekos 75-osios metinės. Prisimintas bibliotekos nueitas kelias, pagerbti, apdovanoti jos aktyviausi skaitytojai, klausytasi proginio koncerto.

Lapkričio 10–11 d. Radviliškyje pirmą kartą surengtas Lietuvos suaugusiųjų mėgėjų teatrų apžiūros šventės „Atspindžiai“ regioninis turas. Miesto gyventojai ir svečiai pamatė daugiau kaip 10 įvairių spektaklių.

Lapkričio 12 d. Viešojoje bibliotekoje ir jos filialuose surengta Šiaurės šalių bibliotekų savaitė tema „Įvairialypė Šiaurė“. Jos metu vyko garsiniai Šiaurės šalių literatūros kūrinių ištraukų skaitymai, pokalbiai, kita.

Lapkričio 13 d. Palonų bibliotekoje šventiškai paminėta šios bibliotekos 55-erių metų sukaktis. Šventėje „Rudens šešėliai metuose nugulę...“ atspindėjo

ankstesnė ir dabartinė bibliotekos veikla, užmojai, pagerbti jos rėmėjai, knygos bičiuliai.

Lapkričio 14 d. Viešojoje bibliotekoje pakvietė respublikinio dailininkų plenero „Kurkime kartu“ parodos (akvarelė, pastelė ir molio dirbiniai) atidarymas.

Lapkričio 15 d. Radviliškyje viešėjo rašytoja Kristina Sabaliauskaitė. Susitikime su knygos bičiuliais Viešojoje bibliotekoje ji dalijosi mintimis apie savo kūrybą, naująjį romaną „Danielius Dalba & kitos istorijos“.

Lapkričio 16 d. rajono seniūnijų, kultūros įstaigų ir bibliotekų atstovai rinkosi drauge paminėti Tolerancijos dieną. Jų renginyje „Toleruoju, vadinasi, gerbiu“ pristatyti seniūnijose organizuoti bendri renginiai, numatomi toliau plėtoti abipusiai ryšiai, dalytasi patirtimi ir sumanymais. Toks renginys, vykęs Viešojoje bibliotekoje, rajone organizuotas antrą kartą;

rajono savivaldybės etninės kultūros ir amatų centre, Pakiršinio dvare, atidaryta gražiadarbių numegztų pirštinių paroda. Centre nuolat, nustatytomis savaitės dienomis, vyko amatų mokymosi užsiėmimai: drožybos, dailiųjų rankdarbių, keramikos.

Lapkričio 17 d. radviliškėčių liaudiškos muzikos kapela „Radvija“, folkloro ansamblis „Aidija“, pagyvenusųjų liaudiškų šokių grupė „Patrepšėlis“ ir vyresniųjų liaudiškų šokių grupė „Šelmiai“ koncertavo Lietuvių kultūros centro Vescaulėje (Latvija) atidarymo šventėje;

Alksniupių kultūros namuose vokalinis ansamblis sukvieta tradicinė 10-oji jų šventė „Juodalksnių pavėsy“. Renginys, pradžioje buvęs vien rajono kolektyvų, ilgainiui tapo populiaria viso krašto švente.

Lapkričio 21 d. Viešojoje bibliotekoje surengta rajono kraštotyros konferencija „Kraštotyros darbai – Radviliškio rajono istorijos dalis“. Apžvelgta rajono kraštotyryninkų veikla, bibliotekose sukaupta kraštotyrynė medžiaga, įvertinti geriausi darbai bei jų autoriai, nusižymėtos gairės ateičiai.

Lapkričio 24 d. Kutiškių daugiafunkciame centre pagerbti kaimo jubilatai. Parodyta Kutiškių senjorų teatro premjera „Bobutės susipyko“.

Gruodžio 9 d. Šniūraičiuose pagerbtas šviesus čia gimusio kanauninko, profesoriaus, publicisto, redaktoriaus A. Alekno (1872–1930) atminimas. Bažnyčioje laikytos šv. Mišios, atidengta šviesuoliui skirta memorialinė lenta, kurios iniciatorius – kitas kraštiečiai, istorikas J. A. Navickas.

Gruodžio 6 d. Žeimių bibliotekoje atidarytas viešosios interneto prieigos taškas.

Radviliškio krašto kalendorius

2013 m.

SAUSIS

1 d.

80 m., kai (1933) Valatkonių k. gimė **Liucija Šulgaitė**, dailininkė keramikė.

2 d.

85 m., kai (1928) Pociūnėlių k. gimė **Julija Gascevičiūtė-Zmirskienė**, teatro aktorė.

20 m., kai (1993) mirė **Karolis Mekas**, archeologas, etnografas, filosofijos mokslų daktaras. Gimė 1906 m. lapkričio 13 d. Aukštelkų k.

3 d.

85 m., kai (1928) Ramoškiuose gimė **Anatolija Beržinskaitė**, istorikė.

9 d.

130 m., kai (1883) mirė **Juozapas Silvestras Dovydaitis**, kunigas, prozininkas, publicistas, pedagogas. Gimė 1826 m. sausio 12 d. Mantviliškių k.

20 d.

130 m., kai (1883) Šeduvoje gimė ir 60 m., kai 1953 m. lapkričio 29 d. Vilyje, Šveicarijoje, mirė **Jonas Augevičius**, gydytojas, karinis veikėjas.

21 d.

75 m., kai (1938) gimė **Rūta Staliliūnaitė**, aktorė. Jos tėvai gyveno Pašuvio k. Mirė 2011 m. gegužės 9 d. Kaune.

70 m., kai (1943) Daukantų k. gimė **Genovaitė Juknevičienė**, choreografė.

25 m., kai (1988) mirė **Petras Motiekaitis**, inžinierius, aviamodeliuotojas, išradėjas, biologas. Gimė 1920 m. sausio 29 d. Maneitų k.

25 d.

115 m., kai (1898) Pakalniškių k. gimė **Kazimieras Plungė**, pedagogas. Mirė 1965 m. balandžio 1 d., palaidotas Panevėžyje.

55 m., kai (1958) gimė **Vytautas Radžvilas**, filosofas, politologas, humanitarinių mokslų daktaras. Gyveno Karčemų k.

28 d.

85 m., kai (1928) Papušynio k. gimė **Jonas Vitkus**, inžinierius technologas, docentas.

29 d.

5 m., kai (2008) mirė **Algimantas Urba**, inžinierius, habilituotas technikos mokslų daktaras. Gimė 1936 m. rugsėjo 6 d. Kubiliūnų k.

30 d.

80 m., kai (1933) Kretingoje gimė **Laima Burkšaitienė**, docentė, etnomuzikologė. Mokėsi Radviliškyje.

VASARIS

6 d.

20 m., kai (1993) mirė **Vladas Žeromskis**, agronomas, smuikininkas, poetas. Gimė 1906 m. rugsėjo 29 d. Valatkonių k.

10 m., kai (2003) mirė **Janina Misiūraitė**, dainininkė, operos ir baleto teatro solistė. Gimė 1922 m. kovo 4 d. Radviliškyje.

11 d.

70 m., kai (1943) Kačiuškių k. gimė **Juilius Beinortas**, inžinierius, politikas, Lietuvos Nepriklausomybės Akto signataras.

15 d.

190 m., kai (1823) mirė **Laurynas Bortkevičius**, vienuolis dominikonas, religinių raštų rengėjas. Gimė 1756 m. rugpjūčio 10 d. Jankaičių k.

26 d.

30 m., kai (1983) mirė **Stanislovas Gri galiūnas**, kunigas, Telšių kunigų seminarijos prokuratorius. Gimė 1902 m. liepos 5 d. Dvarninkų k.

27 d.

80 m., kai (1933) gimė **Kazys Bronius Strollys**, agrarinių mokslų daktaras. Dirbo Baisogaloje.

KOVAS

2 d.

25 m., kai (1988) mirė **Vilius Variakojis**, stalo tenisininkas, krepšininkas, treneris. Gyveno ir mokėsi Radviliškyje, Aukštelkuose. Gimė 1912 m. lapkričio 19 d. Rygoje.

10 d.

85 m., kai (1928) mirė **Juozas Sasnauskas**, JAV lietuvių visuomenės veikėjas. Gimė 1895 m. balandžio 20 d. Gankių k.

19 d.

115 m., kai (1898) Radviliškyje gimė ir 60 m., kai 1953 m. spalio 26 d. Čikagoje, JAV, mirė **Juozas Zubkus**, gydytojas, medicinos mokslų daktaras.

20 d.

90 m., kai (1923) Žilionių k. gimė **Bronė Liniauskienė-Rimkevičiūtė**, pedagogė, poetė.

25 d.

105 m., kai (1908) Sidabrave gimė **Algirdas Jakševičius**, režisierius, teatro aktorius, pedagogas. Mirė 1941 m. gegužės 30 d. Kaune.

28 d.

90 m., kai (1923) Baisogaloje gimė **Alfредas Kulpa-Kulpavičius**, dailininkas, architektas, architektūros mokslų daktaras. Mirė 2007 m. gegužės 16 d. Druskininkuose.

BALANDIS

1 d.

55 m., kai (1958) mirė **Antanas Graurokas (Gravrogkas)**, prozininkas, publicistas. Gimė 1880 m. gegužės 18 d. Šeduvoje.

3 d.

45 m., kai (1968) gimė **Ričardas Šileika**, fotografas, poetas. Gyveno ir dirbo Radviliškyje.

4 d.

95 m., kai (1918) gimė **Stasys Gentvilas**, veterinarijos gydytojas, Lietuvos kaimo rašytojų sąjungos narys. Gyveno ir dirbo Baisogaloje. Mirė 2009 m. gruodžio 5 d. Baisogaloje.

6 d.

115 m., kai (1898) Šeduvoje gimė **Antanas Tulys**, vaistininkas, dramaturgas, prozininkas. Mirė 1977 m. sausio 14 d. Saint Peterburge, JAV.

18 d.

175 m., kai (1838) Nirtaičių k. gimė ir 100 m., kai 1913 m. ten pat mirė **Juozas Gedminis (Gedminas)**, tautodailininkas, skulptorius.

19 d.

50 m., kai (1963) Šeduvoje gimė **Mindaugas Briedis**, istorikas, Vilniaus radviliškėnų bendrijos valdybos pirmininkas.

24 d.

35 m., kai (1978) mirė **Stanislovas Masauskis**, zoologas entomologas, biologijos mokslų daktaras. Gimė 1890 m. birželio 14 d. Dauburaitių k.

25 d.

75 m., kai (1938) Aukštuosiuose Levikainiuose gimė **Justinas Lazauskas**, publicistas.

GEGUŽĖ

10 d.

15 m., kai (1998) mirė **Vladas Vyšniūnas**, prozininkas, memuaristas. Gimė 1922 m. sausio 2 d. Radviliškyje.

11 d.

150 m., kai (1863) mirė **Leonas Daraškevičius**, mokslo populiarintojas. Gimė (apie 1840) Nemaniūnuose.

14 d.

80 m., kai (1933) Radviliškyje gimė **Kęstutis Sakalauskas**, geologas, geologijos-mineralogijos mokslų daktaras.

15 d.

115 m., kai (1898) Pagarduvių k. gimė **Janina Klevaitė-Bondžinskaitė**, JAV lietuvių visuomenės veikėja. Mirė 1965 m. gegužės 13 d.

19 d.

80 m., kai (1933) Šiaulėnuose gimė **Hen-**

rieta Vepštas (Vepštienė, Virkau), grafikė, keramikė, fotografė.

27 d.

60 m., kai (1953) Radviliškyje gimė **Audronė Kaušpėdienė**, architektė.

29 d.

20 m., kai (1993) mirė **Petras Tvarijonavičius**, ekonomistas, profesorius, ekonomikos mokslų daktaras. Gimė 1937 m. kovo 11 d. Vėriškių k.

BIRŽELIS

1 d.

70 m., kai (1943) Daužnagių k. gimė **Marija Sapragonienė-Urbonavičiūtė**, docentė, biomedicinos mokslų daktarė.

3 d.

90 m., kai (1923) Skamaičiuokuose gimė **Antanas Burkauskas**, teisininkas, teisės mokslų daktaras.

7 d.

105 m., kai (1908) Žibartų k. gimė **Boleslovas Plungė**, dailininkas, pedagogas. Mirė 1995 m. spalio 6 d.

15 d.

130 m., kai (1883) Šiaulėnuose gimė **Silvestras Remeika**, kunigas. Mirė 1939 m. gruodžio 9 d. Brukline, JAV.

5 m., kai (2008) mirė **Jonas Kudžma**, pedagogas, prozininkas, kritikas. Gimė 1916 m. birželio 27 d. Užuožerių k.

20 d.

95 m., kai (1918) Piepaluose gimė **Antanas Butkus**, agronomas, biochemikas, agronomijos mokslų daktaras. Mirė 1997 m. spalio 6 d. Vilniuje.

22 d.

140 m., kai (1873) gimė **Teofilius Matulionis**, arkivyskupas. Gyveno Šeduvoje. Mirė 1962 m. rugpjūčio 20 d. Šeduvoje.

26 d.

– 115 m., kai (1898) Pavartyčių k. gimė **Jonas Martinaitis**, tapytojas, grafikas, akvarelininkas, karikatūristas. Mirė 1947 m. lapkričio 29 d. Šeduvoje.

10 m., kai (2003) mirė **Roma Grinbergienė-Griniūtė**, rankininkė, sporto žurnalistė. Gimė 1939 m. birželio 26 d. Kurklių k.

27 d.

70 m., kai (1943) Baisogaloje gimė **Alozysas Každailis**, istorikas, muziejininkas, prozininkas.

28 d.

80 m., kai (1933) Baisogaloje gimė **Jonas Algimantas Juozaitis**, kūno kultūros dėstytojas, treneris, docentas.

LIEPA

4 d.

85 m., kai (1928) Legečiuose gimė ir 20 m., kai 1993 m. gegužės 9 d. Vilniuje mirė **Antanas Bitė**, gydytojas higienistas, docentas, biomedicinos mokslų daktaras.

8 d.

115 m., kai (1898) Sidarių k. gimė **Jonas Buračas**, dailininkas tapytojas. Mirė 1977 m. sausio 15 d. Kaune.

9 d.

20 m., kai (1993) mirė **Janina Lašienė**, gydytoja patologė anatomė, profesorė, medicinos mokslų daktarė. Gimė 1897 m. balandžio 11 d. Maralinėje.

21 d.

110 m., kai (1903) Kubiliškyje gimė **Marija Lukaitienė**, botanikė dendrologė. Mirė 1975 m. rugsėjo 24 d. Kaune.

26 d.

80 m., kai (1933) Vertimų k. gimė **Romualdas Budrys**, muziejininkas, dailėtyrininkas.

29 d.

75 m., kai (1938) Lopų k. gimė **Virgilijus Citvaras**, veterinarijos gydytojas, biomedicinos mokslų daktaras.

31 d.

60 m., kai (1953) mirė **Jonas Marcinkevičius**, rašytojas, dramaturgas. Gimė 1900 m. gruodžio 26 d. Radviliškyje.

RUGPJUTIS

1 d.

60 m., kai (1953) Baisogaloje gimė **Romalda Atkočiūnienė-Nenėnaitė**, Šiaulių dailės galerijos direktorė.

9 d.

85 m., kai (1928) Pašušvyje gimė **Jonas Samalionis**, pedagogas. Mirė 2011 m. liepos 22 d. Šiauliuose.

20 d.

75 m., kai (1938) Šeduvoje gimė **Pranas Kūris**, teisininkas, ambasadorius, habilituotas teisės mokslų daktaras.

23 d.

80 m., kai (1933) Radviliškyje gimė **Dalija Zareckienė**, inžinierė architektė.

35 m., kai (1978) mirė **Henrikas Prialgauskas**, kunigas, dramaturgas. Gimė 1892 m. lapkričio 13 d. Jankaičių k.

25 d.

25 m., kai (1988) mirė **Alfonsas Strielčiūnas**, kunigas. Gimė 1920 m. spalio 6 d. Paežerių k.

RUGSĖJIS

8 d.

120 m., kai (1893) Kleboniškių k. gimė **Antanas Grigaliūnas**, prelatas. Mirė 1960 m. liepos 1 d., palaidotas Panevėžyje.

19 d.

115 m., kai (1898) Radviliškyje gimė **Vladas Brazauskas**, Lietuvos nepriklausomybės kovų dalyvis, savanoris, paskutinysis Radviliškio miesto burmistras. Mirė 1949 m. gegužės 2 d. Karagandoje.

21 d.

90 m., kai (1923) Radviliškyje gimė **Janina Monkutė-Marks**, tapytoja, grafikė, tekstilininkė, galerininkė. Mirė 2010 m. lapkričio 13 d. Čikagoje, JAV.

23 d.

85 m., kai (1928) Šeduvoje gimė **Juozas Butkevičius**, chemikas, chemijos mokslų daktaras.

25 d.

90 m., kai (1923) Radviliškyje gimė ir 5 m., kai 2008 m. rugsėjo 3 d. Klivlende, JAV, mirė **Aurelija Marija Balašaitienė-Žitkuvienė-Žizniauskaitė**, rašytoja, žurnalistė, visuomenės veikėja.

70 m., kai (1943) mirė **Juozas Monkevičius-Monkus**, aktorius, režisierius. Gimė 1909 m. vasario 9 d. Baisogaloje.

29 d.

95 m., kai (1918) Radviliškyje gimė **Al-**

girdas Mykolas Dobrovolskis (Tėvas Stanislovas), kunigas, kapucinų vienuolyno vienuolis, pamokslininkas. Mirė 2005 m. birželio 23 d. Kaune.

SPALIS

4 d.

110 m., kai (1903) Alksniupių k. gimė **Leonas Plungė**, pagrindinės organizacijos narys, Usollago politinių kalinių sukilimo vadovas. Mirė 1942 m. birželio 11 d. (sušaudytas Solikamsko kalėjime).

8 d.

25 m., kai (1988) mirė **Anicetas Onaitis**, agronomas, literatas, agrarinių mokslų daktaras. Gimė 1932 m. vasario 2 d. Mažaičių k.

15 d.

70 m., kai (1943) Levikainių k. gimė **Stasė Mickutė**, VDU dėstytoja.

21 d.

5 m., kai (2008) mirė **Robertas Rimgaila**, žurnalistas. Gimė 1932 m. vasario 12 d. Radviliškyje.

25 d.

105 m., kai (1908) gimė **Pranciškus Šniukšta**, kunigas. Buvo Grinkiškio vikaras. Mirė 1977 m.

10 m., kai (2003) mirė **Jonas Puodžiukynas**, agronomas. Dirbo Radviliškio bandymų stotyje. Gimė 1927 m. balandžio 12 d. Marijampolės r.

27 d.

25 m., kai (1988) mirė **Vincas Kisarauskas**, tapytojas, grafikas, scenografas. Gimė 1934 m. kovo 1 d. Augmenų k.

28 d.

115 m., kai (1898) Komariškių k. gimė **Vincas Šarauskas**, karininkas. Mirė 1979 m. rugpjūčio 19 d., palaidotas Baisogaloje.

30 d.

140 m., kai (1873) mirė **Ignacijus (Ignas) Bušinskis**, kultūros istorikas, etnografas, kraštotyrininkas, visuomenės veikėjas. Gyveno Baltojo Šaukoto dvare. Gimė 1807 m. kovo 24 d. Upytės pavieta.

LAPKRITIS

1 d.

70 m., kai (1943) gimė **Vilimas Malinauskas**, kompozitorius, dirigentas, Baisogalos kultūros namų liaudies muzikos kapelos *Žvangulis* meno vadovas.

6 d.

65 m., kai (1948) Vabalių k. gimė **Povilas Poškas**, fizikas, habilituotas technologijos mokslų daktaras.

13 d.

75 m., kai (1938) Radviliškyje gimė **Antanas Svirskis**, profesorius, habilituotas agrarinių mokslų daktaras.

25 m., kai (1988) mirė **Bronius Kuprys**, vargonininkas, muzikos mokytojas. Gimė 1899 m. Raseinių r.

17 d.

120 m., kai (1893) Lopų k. gimė **Kazimieras Pusnikas**, inžinierius. Mirė 1966 m. spalio 25 d.

19 d.

55 m., kai (1958) Paežerių k. gimė **Algirdas Butkevičius**, socialinių mokslų daktaras, Lietuvos politinis veikėjas.

20 d.

80 m., kai (1933) Margavonių k. gimė **Algirdas Valavičius**, miškų ūkio inžinierius-miškininkas, agrarinių mokslų daktaras.

75 m., kai (1938) Pašušvio k. gimė **Povilas Domeika**, ekonomistas, habilituotas socialinių mokslų daktaras.

24 d.

125 m., kai (1888) mirė **Mykolas Miežinis**, kunigas, kalbininkas, tautosakos užrašinėtojas. Gimė 1827 m. spalio 11 d. Vaitiekūnų k.

27 d.

35 m., kai (1978) mirė **Vytautas Kazimieras Balčiūnas**, inžinierius-architektas. Gimė 1924 m. lapkričio 29 d. Palonų k.

GRUODIS

3 d.

70 m., kai (1943) mirė **Juozas Zauka**, režisierius, kultūros darbuotojas, knygnešys. Gimė 1862 m. vasario 23 d. Baisogaloje.

4 d.

30 m., kai (1983) mirė **Ona Lukauskaitė-Poškienė**, vertėja, poetė, politinė bei visuomenės veikėja. Dirbo Radviliškio valstybinėje bibliotekoje. Gimė 1906 m. sausio 29 d. Šiauliuose.

10 d.

5 m., kai (2008) mirė **Vytautas Petkevičius**, prozininkas, dramaturgas, publicistas. Dirbo Radviliškyje. Gimė 1930 m. gegužės 28 d. Kaune.

14 d.

85 m., kai (1928) Baisogaloje gimė **Juozas Majauskas**, inžinierius.

50 m., kai (1963) Radviliškyje gimė **Vytautas Juozapaitis**, dainininkas, operos ir baleto teatro solistas, pedagogas.

15 d.

5 m., kai (2008) mirė **Birutė Paškūnaitė**, kraštotyrininkė. Gyveno ir dirbo Daugėlaičiuose. Gimė 1939 m. vasario 23 d. Jonišio r.

20 d.

55 m., kai (1958) Vališkių k. gimė **Eugenija Liumaitė**, pedagogė, poetė.

23 d.

75 m., kai (1938) Būtėnų k. gimė **Vytautas Čepaitis**, kadrinis darbuotojas.

26 d.

30 m., kai (1983) mirė **Vladas Niunka**, filosofas, sociologas, revoliucinio judėjimo veikėjas. Gimė 1907 m. rugpjūčio 17 d. Baisogaloje.

27 d.

35 m., kai (1978) mirė **Vaclovas Bernotėnas**, kultūros ir švietimo darbuotojas, II pasaulinio karo dalyvis. Gyveno ir dirbo Radviliškyje. Gimė 1917 m. spalio 11 d. Taline, Estijoje.

KITOS SUKAKTYS

155 m., kai (apie 1858) Radviliškio parapijoje gimė **Jonas Zubrys**, knygnešys. Mirė 1916 m. spalio 28 d. Radviliškyje.

95 m., kai (apie 1918) mirė **Silvestras Baltramaitis**, bibliografas, etnografas, literatūros istorikas. Gimė 1841 m. gruodžio 2 d. Mankiškių k.

75 m., kai (1938) mirė **Antanas Abromavičius (Abromaitis)**, knygnešys. Gimė 1860 m. sausio 15 d. Liutkiškių k.

60 m., kai (1953) mirė **Petras Bložė**, farmacininkas. Gimė 1887 m. vasario 7 d. Kemėrų k.

460 m., kai (1553) pastatyta Pašušvio Visų Šventųjų bažnyčia.

425 m., kai (1588) istoriniuose šaltiniuose minimas Pavartyčių kaimas.

150 m., kai (1863) prasidėjo 1863–1864 m. sukilimas. Mūšiuose kovojo ir iš Radviliškio krašto kilę žmonės: Bitė (Bitis) Antanas, Daraškevičius Leonas ir kiti.

130 m., kai (1883) pastatyta dabartinė mūrinė Vadaktų Švč. Mergelės Marijos bažnyčia.

95 m., kai (1918) Šeduvos *Saulės* draugijos skyrius įkūrė progimnaziją.

85 m., kai (1928) Baisogaloje pastatytas paminklas žuvusiems dėl Lietuvos laisvės.

85 m., kai (1928) Aukštelkuose pastatytas Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui skirtas paminklas.

85 m., kai (1928) Kauliniuose pastatytas paminklas Lietuvos nepriklausomybės dešimtmečiui.

85 m., kai (1928) Liaudiškiuose pastatyta Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečiui skirta koplytėlė.

85 m., kai (1928) Radviloniuose pastatytas paminklas Lietuvos Nepriklausomybės dešimtmečiui.

85 m., kai (1928) Užuožeriuose pastatytas Lietuvos Nepriklausomybės paminklas.

75 m., kai (1938) Baisogalos mokykla perorganizuota į pagrindinę mokyklą ir 65 m., kai (1948) mokyklai suteiktas vidurinės mokyklos statusas.

70 m., kai (1943) pastatytas Skėmių kaimo vėjo malūnas.

70 m., kai (1943) Grinkiškio mokyklai suteiktas progimnazijos statusas.

65 m., kai (1948) įkurta Lietuvos partizanų Prisikėlimo apygarda.

65 m., kai (1948) įsteigta Skėmių biblioteka.

65 m., kai (1948) įsteigta Vainiūnų biblioteka.

60 m., kai (1953) įkurta Tyruliai, kaip durpių gavybos gyvenvietė.

60 m., kai (1953) įsteigta Tyrulių biblioteka.

55 m., kai (1958) Tyruliai gavo miesto tipo gyvenvietės statusą.

55 m., kai (1958) įsteigti Aukštelkų kultūros namai.

50 m., kai (1963) pastatyta nauja vidurinė mokykla Šeduvoje.

50 m., kai (1963) įsteigta Žeimių biblioteka.

40 m., kai (1973) įkurta Vaižganto pagrindinė mokykla ir 20 m., kai (1993) pavadinta Vaižganto vardu.

35 m., kai (1978) susikūrė Šeduvos kultūros namų etnografinis ansamblis *Šeduva*.

30 m., kai (1983) susikūrė Radviliškio tautinių šokių kolektyvas *Šelmiai*.

20 m., kai (1993) susikūrė Radviliškio tremtinių ir politinių kalinių choras *Versmė*.

20 m., kai (1993) įkurta Radviliškio jaunimo mokykla.

20 m., kai (1993) Radviliškio Valerijos Valsiūnienės vardo vidurinė mokykla pavadinta Lizdeikos vardu.

20 m., kai (1993) Radviliškio 2-ajai vidurinei mokyklai suteiktas Vinco Kudirkos vardas (atgavo vardą).

20 m., kai (1993) įkurta Radviliškio vaikų globos namai *Nykštukas*.

10 m., kai (2003) Tyrulių miestas pervadintas Tyrulių miesteliu.

10 m., kai (2003) Mėnaičiuose pastatytas paminklinis akmuo, skirtas Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio atminimui įamžinti.

5 m., kai (2008) atidaryta Radviliškio sporto arena.

Резюме публикаций журнала „Радвилишкский край“ № 17

„Поздравляем“ – это поздравления и пожелания жителей Радвилишкиса почётным землякам, отмечаящим свои юбилеи: Б. Пануменей, работающей в Центре исследований геноцида и резистенции Литвы, профессору док. Вильнюсского университета Л. Сайеней, историку Й. А. Навицкасу и оперному солисту Г. Варнай Тишкявичюсу.

„Отношение с родиной неподвластно времени“ – мысли землячки Л. Сендраускенес о тоске по родине, о родителях и их доме.

„Кто, где и когда была Лауда?“ – статья Е. Прасцявичюса доказывающая, что 640 лет назад большая часть исторической местности Лауда (Lauden), упомянутой в Ливонской хронике, находилась на теперешней территории Радвилишкиса.

„...пожалуйста, разрешите организовать...“ 2 – 3. Василияускас представил хронику общественной жизни Шядува 1922 г., этим самым познакомил с местной культурной жизнью того времени, разными обществами и организациями.

„Когда рядом с Радвилишкисом даже в мирное время падали бомбы...“ – рассказ А. Тамошюнаса о межвоенный период, во время Второй мировой войны и после действующем авиационном полигоне в Шиленай, недалеко от Радвилишкиса, где падали бомбы и самолёты, погибали лётчики, где уничтожена знаменитая „Литуаника II“.

„Увековечена мечта пилота“ – этой публикацией А. Тамошюнас напоминает, что в журнале (2012, №.1(16)) была опубликована статья о трагично погибшем молодом военном лётчике, земляке Й. Масюлисе, о необходимости увековечить его память и сообщает, что этот благородный поступок на его родине, Шяуленай, в октябре уже совершён

„Путь учёного, государственного деятеля, судьи. 1“ – первая часть документальных набросков Е. Ярашнонаса об известном земляке, родившемся в Шядуве, Пранасе Кури. В них показана среда, в которой формировалась личность, путь ученого юриста, его достижения.

„Здесь моё хобби, и отдых, и работа“ – интервью В. Пужайтенес с земляком художником Й. Варнасом. Собеседник делится воспоминаниями о Шаукоте, событиях и людях, мыслями о своём творчестве.

„Слова во мне, а я – в словах“ – лингвистическая студия А. Шидлаускаса. В ней автор любитесь образностью литовского языка, раскрывает свои методы внесения вклада в этот язык и дарит журналу свой словарь.

„Автор уникального гобелена“ – Г. Дунаускенес под-

готовленный рассказ о родившейся в нашем районе, в деревне Янушконяй, художнице Г. Жилинскайте. Автор уникальных и многочисленных текстильных работ восемь лет назад ушедшая в вечность, но и в наши дни её творения очаровывают нас. На обложке этого номера – фотографии её работ.

„От родителей научился трудолюбию и ответственности...“ – беседа В. Валавичюте с профессором и кандидатом наук доктором экономического факультета Вильнюсского университета Й. Ружявичюсом. Бывший ученик Шядувской средней школы, уже 40 лет работающий в академическом обществе, вспоминает родителей, свою родину Веришкяй, школу, обозревает свои профессиональные шаги и жизненные устремления.

„Под небом Роконю“ – рассказ Г. Юкнявиченес о родной деревне Роконю: о происхождении её названия, о начале и дальнейшей её истории, бывших и сегодняшних светлых личностях, событиях, судьбах людей.

„Деревня Жибартай“ 2 – продолжение опубликованного (начало – 2012, №.1(16)) жителями Шядувы, руководителя этнографического ансамбля „Шядува“ Эмилией Браинскенею материала о деревне Жибартай, традициях и образе жизни людей. Публикацию подготовила В. Мерките. Печатается на шядувском диалекте

„Рассказы радвилишкковцев о прошлом“ – легенды, рассказы о привидениях, необычных случаях происшедших в Радвилишкисе в прошлом.

Этими рассказами из своего архива поделился Е. Прасцявичюс, который и записал их со слов жителей Радвилишкиса.

„Где ручей Валинес...“ – мысли земляка, поэта, автора песен В. Бараускаса о детстве, которое прошло в нашем районе, деревне Валинес, о дальнейших своих годах и творчестве.

„Культурная хроника района (2012 г. II-е полугодие)“ – краткая информация о культурной деятельности района этого периода.

„Календарь Радвилишкского района 2013 года“ указывает на ожидающие юбилеи наших прославленных земляков, другие знаменательные даты.

Рубрика „Рассказывают старые фотографии“ – в этот раз редакция представляет фотографию эсперантов Радвилишкиса (около 1930 г.) и приглашает читателей поделиться информацией, документальным материалом о то время действующем в городе сообществе эсперантов.

*Перевела учитель русского языка
Светлана Асачёва*

Summary of the Periodical „Radviliškio kraštas“ 2012 No. 2 (17)

“Congratulations“ – people of Radviliskis congratulated on their birthdays and jubilees the honorable natives who made the homeland known by their activities and achievements. They are – B. Panumiene who works in the Genocide and Resistance Research Centre of Lithuania, Dr. L. Sajiene – a professor of Vytautas Magnus University, J. A. Navickas – a historian and G. Varna Tiskevicius – an opera soloist.

“Relationship with the native land unmanageable on time“ are thoughts about homeland, its history, everlasting attraction, parents, their home by the native L. Sen-drauskiene.

“What, where and when was Lauda?“ is the article by E. Prascevicus which supports the conclusion that the biggest part of historic area Lauda (Lauden) ,which was mentioned in the Livonian Chronicle 640 years ago, was in the current territory of Radviliskis district.

“...Let us organize...“2 – Z. Vasiliauskas presents the chronicle of the public life in Seduva in 1922. At the same time he acquaints the reader with the cultural life, acting circles and associations in the past.

“Even in peace time the bombs were falling down by Radviliskis...“ – A. Tamosiunas tells the aviation artillery acting not far from Radviliskis in Silenai in the period of the interwar, the World War II and after the war where the bombs were falling, where the famous “Lituanika II” was demolished and next to it the planes were falling, the pilots were perishing.

“An immortalized dream of a pilot” – it is a publication where A. Tamosiunas reminds us that in the the periodical „Radviliškio kraštas“ 2012 No. 1(16) he wrote about a young war pilot, the native J. Masiulis who died tragically and about the necessity to immortalize his recollection. At the same time A. Tamosiunas informs that this generous work is done in his homeland, Siauleni in October.

“The life of the scientist, the statesman and the lawyer” – it is the first part of a sketch by E. Jarasiunas about a famous native Pranas Kuris who was born in Seduva. Here it is described the environment which has formed the personality, his achievements and evaluations, the life of the scientist of law.

“All the same – a hobby, a rest and a job” – V. Puzaitiene gives an interview with the native artist J. Varnas. The interlocutor remembers his life in Saukotas, its people and events, shares his experiences about the creativity.

“The words are in me , I am in the words” – the linguistic studio by A. Sidlauskas. The author admires the figurativeness, colorfulfulness of the Lithuanian language, reveals the ways how to promote it and presents his dictionary for the periodical.

“The author of unique tapestries” – G. Dunauskiene tells about an artist G. Zilinskaite who was born in the village of Januskoniai in our district. The author of these unique tapestries has passed away eight years ago but still her art is alive. The photos of her works are on the cover of this periodical.

“I have learned to be industrious and responsible from my parents...” – V. Valaviciute speaks with J. Ruzevicius who is a habilitated doctor, a professor of the Department of Management of the Faculty of Economics in Vilnius University. He finished the secondary school in Seduva and now he has been working for academic society for 40 years. He still remembers his parents, the native village Veriskiai, his school and looks over the periods of life.

“Under the sky of Rokoniai” – G. Jukneviene tells us about her native village Rokoniai, its origin, the periods of the history, the former and the present-day well-educated persons, their destinies.

“The village of Zibartai” 2 – Emilija Brajinskiene who is from Seduva, an ethnographer, the leader of the ethnographical company “Seduva”, presents the material about the village of Zibartai, the traditions. It is the continuation of the article prepared by V. Merkyte in the periodical 2012 No. 1 (16). All the material is presented in Seduvos dialect.

“The people of Radviliskis speak about the past” – here you can find legends, stories about ghosts, unusual incidents in Radviliskis. All that from the personal archive is presented by E. Prascevicus.

“Where Valyne stream..” – the thoughts about the childhood in the village Valyne in our district, later creativity are presented by the poet, the author of the songs V. Baranauskas. Also some poems are published.

“Cultural chronicle of Radviliškis district” briefly introduces us with cultural events which were set in the second half-year of 2012.

“The calendar of 2013 of Radviliškis district” indicates the upcoming jubilees, anniversaries, the significant dates in the next year.

In the section “The old photos tell” the editors of the periodical from their archives present the photos of the esperantists in 1930 and invite the readers to share their recollections, information about activity of the association of the esperantists in that time.

*Translated by Rima Tarbuniene
The Member of the Council of Radviliskis
district municipality*

Radviliškio esperantininkai

Radviliškietė Irena Kazlauskienė ir jos šviesaus atminimo vyras Romas Kazlauskas, Izraelyje gyvenantis šviesaus atminimo radviliškietių Tokerių sūnus Gregory Toker, kai kurie kiti Radviliškio viešosios bibliotekos ir mūsų žurnalo bičiuliai yra pateikę, padovanoję keletą nuotraukų iš šio krašto esperantininkų istorijos. Vieną dabar pateikiame jūsų, mielieji skaitytojai, dėmesiui.

Senoji nuotrauka liudija Radviliškio esperanto grupės 5-erių metų sukaktį (1925–1930) ir pristato jos narius. Galima manyti, kad ir pati nuotrauka darėta 1930-aisiais. Kaip žinoma, jau vėliau, 1932 metų gruodžio mėnesį, Radviliškyje pasirodė Juozo Šato redaguoto ir leisto esperantininkų laikraščio „Šiaurės Žvaigždė“ pirmasis numeris, kurio vienas egzempliorius saugomas Radviliškio viešosios bibliotekos kraštotyros fonduose. Įžanginėje publikacijoje šis leidinys pristatytas kaip „mėnesinis esperanto pro-

pagandos organas“, skleisiantis esperanto idėjas ir nušviesiantis jų populiarumą, įgyvendinimą. Kartu paraginta kuo aktyviau padėti naujam laikraščiu: „Kiekvienas skaitytojas tebūnie korespondentas, laikraščio platintojas ir rėmėjas“, – kvietė „Šiaurės Žvaigždės“ redakcija, kuri buvo įsikūrusi Radviliškyje, Šiaulių gatvės nr. 86.

Tačiau kitų šio laikraščio numerių neturime, ne daug nežinome ir apie mūsų esperantininkų ryškesnes iniciatyvas, didesnius darbus, renginius, aktyviausius jos narius. Galbūt ši spausdinama nuotrauka mūsų garbiems skaitytojams ką nors primins, paskatins pavartyti savo archyvus ir su mumis pasidalyti turima informacija ar jos šaltiniais. Tada visi kartu atverstume dar vieną įdomų mūsų miesto, krašto kultūros istorijos puslapį.

Redakcija

